

Citation:

P. Bleeker, Levensbericht P. Bleeker, in:
Jaarboek, 1877, Amsterdam, pp. 5-159

LEVENSBERICHT

VAN

PIETER BLEEKER,

DOOR HEMZELVEN.

V O O R W O O R D

(van de hand van den Heer P. HARTING.)

De Akademie heeft de gewoonte — en het is eene goede gewoonte — om, wanneer een harer leden haar door den dood ontvalt, aan een der overigblijvende leden de taak op te dragen van den overledene eene levensschets te geven en hem tevens eene laatste hulde te brengen, wegens de verdiensten die hij zich jegens de wetenschap heeft verworven.

Ditmaal kan de Akademie zich ontslagen rekenen van het eerste gedeelte dezer taak. Ons medelid P. Bleeker, wiens te vroegen dood wij betreuren, heeft, als had hij een voor gevoel dat hem niet veel levenstijd langer gegund zoude zijn, haar zelf vervuld door het schrijven der hierachter volgende autobiographie.

Maar daarom mag de Akademie zich nog geenszins ontslagen rekenen van den plicht, den man, die als lid een harer sieraden was, die als natuuronderzoeker zich, op het bepaalde veld zijner werkzaamheid, eenen Europeeschen naam heeft verworven, en op wiens bezit Nederland jaren lang recht heeft gehad trotsch te zijn, een laatst vaarwel toe te

roepen en te doen wat de overledene zelf niet vermocht te doen, al heeft hij er ook de bouwstoffen toe geleverd, namelijk zijne verdiensten in het rechte licht te stellen en zijne nagedachtenis te vereeren door in korte trekken te doen uitkomen hoe groot het verlies is dat de wetenschap door zijn dood geleden heeft, maar tevens het recht, dat de overledene zich verworven en waarnaar hij zijn leven lang gestreefd heeft, namelijk dat op eenen roemrijken naam bij tijdgenoot en nakomelingschap.

Inderdaad is Bleeker een dier weinigen geweest, die niet enkel door hunnen arbeid tijdelijk hebben medegewerkt tot uitbreiding van kennis, maar hij heeft zich door zijne geschriften, inzonderheid door zijnen *Atlas ichthyologique des Indes orientales*, eene blijvende plaats verzekerd in den tempel des roems. Die atlas, helaas onvoltooid, zal altijd ook in de toekomst geraadpleegd moeten worden door allen die zich op hetzelfde gebied bewegen. Hij is een dier standaardwerken welke geen ouderdom kennen, want de daarin opgeteekende feiten zijn over eeuwen nog even waar als zij het thans zijn, tenzij — en dan juist zal Bleeker's nauwkeurige beschrijving van het nu bestaande de hoogste beteekenis erlangen — door vergelijking blijken mocht dat de ichthyologische fauna van Oost-Indië in den loop der tijden eene verandering heeft ondergaan.

Het is tegenwoordig bij vele zoölogen, botanisten, anatonien en physiologen tot een soort van mode geworden eenigermate laag neder te zien op dergelijken systematischen arbeid. Naar onze meening zeer ten onrechte. Werd zoodanige arbeid vroeger wellicht te hoog geschat, thans mag men niet in de tegenovergestelde fout vervallen. Aan nauwkeurige soort-beschrijving bestaat thans wellicht meer dan ooit behoefte, nu het geldt de voor de geheele wijsgeerige natuurbeschouwing zoo gewichtige vraag te beantwoorden: welke wijzigingen treden allengs op gedurende den loop der tijden in het uit- en inwendig maaksel van dieren en planten? Het tegenwoordig levend geslacht van natuuronderzoekers kan die vraag niet veel meer dan stellen en trachten haar

op waarschijnlijkheidsgronden te beantwoorden, maar eerst onze verre nakomelingen zullen dit met beslissende zekerheid kunnen doen, mits degenen die thans leven hen daartoe hebben in staat gesteld, door van de geheele organische wereld, zoo als deze zich op dit oogenblik aan den scherp waarnemenden blik vertoont, eene nauwkeurige, tot in de geringste bijzonderheden afdalende beschrijving te hebben achtergelaten.

Het is inzonderheid uit dit oogpunt dat het levenswerk van Bleeker beschouwd moet worden. Het was hem niet te doen alleen lijsten van nieuwe soortnamen te leveren, elk min of meer gewettigd door eene bijgevoegde korte diagnose. Hij heeft integendeel de soorten zoo beschreven, dat men gerust kan zeggen dat hem geen enkele met het bloote oog waarneembare bijzonderheid van het uitwendig maaksel ont-snapt is. Juist hierin en in de bijgevoegde hoogst nauwkeurige en fraaie afbeeldingen, allen onder zijn nauwlettend toezicht *) vervaardigd, is de hooge en blijvende waarde van Bleeker's werken gelegen.

Slechts weinigen zijn tot zulk een arbeid in staat. Daartoe is niet alleen eene zeer bijzondere gave van waarneming, maar vooral ook eene zeldzame volharding en wilskracht noodig, om het doel dat men zich heeft voorgesteld te bereiken. Zonder deze eigenschappen in hooge mate te bezitten, zoude Bleeker onmogelijk een groot gedeelte van zijn leven, jaren lang, dag aan dag, uur aan uur, hebben kunnen doorbrengen met het oplettend beschouwen van visschen en het opteekenen van alles wat die beschouwing hem leerde : hoe de algemeene gedaante en welke de onderlinge verhouding der verschillende deelen des lichaams is, voorts de plaats der oogen, der neusgaten, welke monddeelen tanden dragen en hoe de gedaante dezer laatsten is, de vorm der kieuwdeksels, die der vinnen, hoe groot het aantal stralen in elk daarvan is, welk beloop de zijdelijn heeft, het maaksel der schubben en haar aantal op verschillende plaatsen des lichaams, de

*) Inzonderheid is het L. SPÄGLER, die als vervaardiger van verreweg de meeste dezer teekeningen, hier eene afzonderlijke vermelding verdient.

kleur der iris, die van het lichaam, der vinnen enz. enz. — Ziedaar in het kort eenige der telkens bij elke vischsoort, die beschreven zou worden, terugkeerende kenteekenen, waarop gelet en waarvan aanteekening gehouden moest worden, om daaruit vervolgens eene, in de gebruikelijke latijnsche kunsttermen gegeven, volledige beschrijving samen te stellen.

Slechts zij die zich wel eens met zulke beschrijvingen hebben bezig gehouden, weten hoeveel inspanning zij vorderen. En zoo heeft Bleeker vele honderden soorten gedurende zijn leven beschreven. Alleen het getal der door hem in de Indische zee nieuw ontdekte en beschreven soorten bedraagt meer dan 1100.

Er zijn er wellicht die zulk een arbeid eenvoudig met den naam van »geduldwerk» zullen bestempelen. Zij bedriegen zich. Juist Bleeker levert het bewijs dat die iets geheel anders is, want Bleeker was volstrekt geen man, wien geduld, in den gewonen zin des woords, van nature eigen was. Integendeel, hij bezat een vurigen geest, een voortvarenden aard, een ijver die aanstekelijk was, zooals de invloed dien hij gedurende zijn veeljarig verblijf in Indië op zijne omgeving heeft uitgeoefend, geleerd heeft. Hinderpalen bestonden voor hem slechts om zoo mogelijk overwonnen te worden, en werkelijk is hij in vele gevallen geslaagd, waar anderen van een meer geduldig karakter zouden zijn teruggedeinsd. Met een zelden geëvenaarde werkkraft begaafd, bewoog hij zich gedurende het eerste gedeelte van zijn loopbaan, tijdens zijn verblijf in Indië, in allerlei richtingen, de politieke niet buitengesloten. Als president of secretaris was hij de ziel van genootschappen en vereenigingen; hij was de stichter eener school voor inlandsche geneeskundigen; hij richtte tijdschriften op, welke hij voor een goed deel met zijne eigene opstellen vulde. Het meerendeel daarvan was van ichthyologische inhoud. Zij zijn de voorloopige bouwstoffen voor het latere groote werk. Eene zoo onverpoosde werkzaamheid wekte belangstelling, ook bij personen van wie men deze ter nauwernood zoude verwacht hebben. Van alle zijden, vooral van die zijner vakgenooten, welke over den geheelen

Oost-Indischen Archipel verspreid leefden, ondervond hij ondersteuning. Onophoudelijk kwamen nieuwe bezendingen van op arak bewaarde visschen zijne verzameling vermeerderen, en zoo verkreeg deze allengs eenen omvang, zoo groot als wellicht nimmer eene door een bijzonder persoon bijeengebrachte verzameling van visschen bereikt heeft of licht weder bereiken zal. Uit de wijze harer tot-stand-koming volgt, dat daarin verscheidene algemeener voorkomende soorten door een groot aantal individu's vertegenwoordigd werden; doch juist dit geeft aan de soortbeschrijving eene hoogere waarde en zekerheid, dewijl daarbij nu ook, meer dan gewoonlijk geschiedt, op de te midden van de grenzen der soort voorkomende individueele verschillen, alsmede op die welke het gevolg van den leeftijd zijn, gelet kon worden. Bleeker verzuimt dan ook doorgaans niet het getal der individu's, waarover hij bij zijne beschrijving beschikken kon, te vermelden, en voor verscheidene soorten bedraagt dit meer dan honderd. Maar bovendien was het hem daardoor mogelijk voor de meeste soorten een grooter of kleiner getal van woonplaatsen op te geven. Dit maakt niet een der geringste verdiensten van zijn werk uit. Wel is waar heeft hij zelf, zich tot de eenvoudige vermelding bepalende, daarvan geen partij getrokken, maar zijn Atlas en verdere ichthyologische geschriften die, na zijn terugkomst in Nederland verschenen zijn in de Verhandelingen der koninklijke Akademie, in hare Verslagen en Mededeelingen, in de Verh. van het genootschap *Natura artis Magistra*, in de *Archives Neerlandaises*, bieden een rijke mijn dengenen aan, die het verstaat de geographische verspreiding der dieren in verband te brengen met hunne levenswijze, de voorwaarden van hun bestaan en vooral met de geologische veranderingen welke op die verspreiding invloed hebben gehad. Inzonderheid zijn het de gelijktijdig in de wateren van verschillende eilanden en van het naburige vaste land van Azië levende zoetwater-visschen, die hier merkwaardige resultaten beloven. Mogelijk zoude Bleeker, indien hij het had mogen beleven zijn hoofdwerk voltooid te zien, aan het slot daarvan zulke

algemeene, uit zijn werk voortvloeiende beschouwingen gegeven hebben. Dat hem het talent daartoe geenszins ontbrak, dat hij nog meer kon dan enkel dorre soortbeschrijvingen leveren, maar integendeel zeer wel in staat was uit de bijzondere feiten algemeene gevolgtrekkingen af te leiden, heeft hij bewezen in enkele zijner geschriften, die over landen volkenkunde handelen, inzonderheid in zijne beschrijving der reis die hij in gezelschap van den gouverneur-generaal Duymaer van Twist door een gedeelte van Celebes en andere Moluksche eilanden heeft gedaan. Hier treedt als het ware een geheel ander persoon op dan de man, wiens schier dagelijksche bezigheid bestond in het determineeren en diagnoseeren van visschen. Daar vertoont zich een mensch, die bezielde is met warme belangstelling in het lot zijner medemenschen, die een open oog heeft voor toestanden van land en volk die verbeteringen eischen, en voor het heerlijke en schoone der tropische natuur.

In wêrwil eener meer dan dertigjarige ingespannen werkzaamheid, waarvan de vruchten, behalve in zijn grooten *Atlas ichthyologique*, in een aantal geschriften zijn nedergelegd, dat, indien men alle kleinere opstellen mede telt, op omstreeks 700 *) kan worden geschat, waarvan ruim 500 van ichthyologischen inhoud zijn, is het Bleeker niet te beurt mogen vallen het werk dat hij zich tot levenstaak had gesteld, te voltooien. Wij betreuren dit diep. Al is het door hem afgewerkte gedeelte, dat ongeveer vier vijfden der Oost-Indische visschen omvat, meer dan voldoende om hemzelve een eerezuil te stichten, toch ware het voor de wetenschap zeer wenschelijk geweest, dat ook de overig blijvenden door hem op gelijke wijze beschreven waren geworden. De bouwstoffen daarvoor bevinden zich in de door hem nagelaten verzameling. Hopen wij dat zijn werk op waardige wijze zal kunnen worden voortgezet en ten einde gebracht, en dat de persoon die dat doet een Nederlander zal zijn.

Utrecht, 20 Maart 1878.

P. HARTING.

*) Zie de Bijlagen, achter de autobiographie.

LEVENSBERICHT

VAN

P. B L E E K E R.

DOOR HEMZELVEN.



Sedert lang ligt achter mij het keerpunt, waarop de mensch teruggaat, zool niet in streven, dan toch in vermogen en krachten dat streven te verwezenlijken. Gevorderde leeftijd brengt met zich neiging tot terugzien op den afgelegden levensweg, behoefte aan herinnering hoe het leven werd besteed, een natuurlijk verlangen dat de balans des oordeels van eigen streven en handelen gunstig moge doorslaan voor eigen bewustzijn, en de wensch dat de critiek der buitenwereld daarmede instemme.

Wie als autobiograaph optreedt, is onmogelijk onpartijdig waar het geldt waardeering van eigen werken en streven. Eene autobiographie is uit den aard der zaak deels lofrede, deels pleitrede. Uit den aard der zaak ook legt men niet open voor 't publiek, wat men verholen wenscht.

Eene autobiographie kan dus ook niet anders zijn dan een deel van het beeld dat men te schetsen wenscht. Het andere, minder schoone, misschien volstrekt niet schoone deel, is er onzichtbaar.

Toch ben ik er toe gekomen eene soort van autobiographie op te stellen, en alzoo eene soort van lofrede, van halfbeeld; en al mocht ik meenen dat mijne bedoeling eene andere is, dan zou uit zoodanige meening slechts blijken dat eene zekere mate van ijdelheid mij parten speelt.

Reeds het feit dat eene eigen levensbeschrijving bestemd wordt voor openbaarmaking, wanneer dan ook, sluit in zich een hoogere waardeering van eigen leven dan strooken kan met de eischen eener matige zedigheid.

Maar er is ook een ander gezichtspunt.

Wanneer een leven gewijd is geweest aan wetenschap en deze eene niet onbelangrijke schrede deed vooruitgaan, dan behoort dat leven aan de wetenschap, en dan is de kennis er van soms noodig voor eene juiste waardeering van wat het voortbracht. De wetenschap heeft recht te weten wie en wat de schrijver was; onder welke omstandigheid hij leefde en arbeide; over welke bouwstoffen en hulpmiddelen hij kon beschikken. Zij heeft recht de gegevens te bezitten om een oordeel te kunnen hebben omtrent de betrouwbaarheid van het geboekstaafde, in zoover dat oordeel niet te vestigen was uit den aard zelf van het openbaar gemaakte.

Maar de schrijver zelf heeft evenzeer recht dat men bekend zij met de bijzonderheden van zijn leven en streven. Waar hij te kort schoot, kan die kennis hem rechtvaardigen of zijne tekortkomst vergoelijken; waar hij iets bijzonders of buitengewoons wrocht, kan zij overschatting van verdienste voorkomen of temperen.

Ik meen mij te mogen rekenen tot degenen die der wetenschap niet onnut zijn geweest. Ik vermeen zelfs, haar op een enkel punt niet onbelangrijk te hebben uitgebreid. En ik mis bijgevolg de zedigheid, mij niet te rekenen tot de personen, omtrent wie de wetenschap recht heeft iets meer te vernemen dan blijkt uit hunne openbaar gemaakte werken.

Reeds daardoor ontstond de neiging eenige bijzonderheden uit eigen leven te boekstaven. — Wat echter het be-

sluit ryp te tot eigen biographie is de wensch naar juiste schatting door navolgers, met het oog op de omstandigheden waaronder het verrichte werd tot stand gebracht; de wensch dat bekend zij dat ik heb geleefd onder weinig gunstige omstandigheden. voor vorming en ontwikkeling; dat mijne loopbaan voor een groot deel geweest is niet die mijner roeping, en dat men daarin althans gedeeltelijk vinde de verklaring, voor mij de verontschuldiging, dat mijne werken veelal niet den stempel dragen van onberispelijkheid.

Bovendien kan ik eene biographie niet ontgaan. Het lidmaatschap van een paar wetenschappelijke instellingen brengt met zich dat na overlijden persoon en arbeid zullen worden in herinnering gebracht, onverschillig of daarvoor andere aanleiding zij dan het bij die instellingen bestaand gebruik.

Voor wie op zich zal nemen na mij over mij zich tot het wetenschappelijk publiek te richten acht ik, met het oog op het over mij uit te brengen oordeel, meer gegevens noodig, dan vervat zijn in mijne geschriften, en in wat de pers van tijd tot tijd voor het publiek heeft gelieven te bestemmen.

Die gegevens, voor zoover zij levensomstandigheden en arbeid betreffen, zijn in de volgende bladen beknoptelijk nedergelegd.

I.

Ik behoor niet tot de bevoorrechten voor wie reeds in de wieg eene onbezorgde toekomst in het verschiet lag.

Mijne ouders waren eenvoudige burgerlieden. Mijn vader, zeer jong reeds wees, en zonder middelen, had met veel inspanning zich aan armoede weten te onttrekken en zich op rijpen leeftijd als zeilmaker te Zaandam gevestigd. Mijne moeder, evenzeer reeds zeer jong weeze, zag het matig fortuin harer ouders te niet gaan in de catastrophen van het begin der eeuw.

Uit het huwelijk mijner ouders sproten talrijke kinderen, die echter, op vier na, in de eerste kinderjaren stierven. Ik was op één na de jongste en werd geboren te Zaandam, den 10^{den} Juli 1819.

Mijne eerste jeugd was weinig bewaakt en met weinig zorg geleid. Het onderwijs aanvankelijk voor mij bestemd, werd gegeven op eene talrijk bevolkte minder dan middelmatige school. Er was daar geen gelegenheid om iets meer te leeren dan lezen en schrijven, een weinig rekenen en eenige begrippen van aardrijkskunde en geschiedenis. Toen ik mijn twaalfde jaar bereikt had, werd geoordeeld dat de tijd voor schoolonderwijs voor mij voorbij was en een keuze moest worden gedaan van eenig ambacht of vak, waarin ik moest trachten een bestaan te vinden.

Wat ik op de school had geleerd was een zeer onvaste grondslag voor verdere ontwikkeling. Ik had er meer kennis opgedaan van het onnuttige dan van het nuttige. Ik herinner mij nog, dat ik in die jaren ruimschoots de kwade eigenschappen of slechte hoedanigheden bezat, het gevolg van weinig zorg en opvoeding, en omgang met talrijke schoolmakers van ruw gehalte. Ik had meer lust in jongensstreken van allerlei aard, dan in de smakelooze lessen der onderwijzers. Ook rekende men mij volstrekt niet onder de knapste scholieren, maar wel onder de voornaamste der belhamels.

Toch had ik toen reeds eene voorliefde voor eene soort van kennis die men op de school als aardrijkskunde bestempelde. Mijn grootste genoegen, wanneer ik niet op straat kon zijn, was het nateekenen van landkaarten en ik wijdde daaraan bij voorkeur de vroege ochtenduren. Ik meende toen in de aardrijkskunde niet onervaren te zijn en dat was op mijn tiende tot twaalfde jaar mijn eigen soort van eerzucht en ijdelheid.

Een onbegrensde eerbied voor historische namen, aan welke zich grootsche daden verbonden, deed ook toen reeds ont-

kiemen de onbestemde zucht te trachten ook mij zelve een naam te maken.

Toen ik genoodzaakt was een beroep te kiezen, en de school had moeten verlaten, lachte mij het meest toe eenig studievak, onverschillig welk. Ik was tot het bewustzijn gekomen, dat mij als het ware nog alle kennis ontbrak. En hoe, meende ik, kon ik meerdere kennis verkrijgen, wanneer ik niet genieten kon van verder en beter onderwijs? Bovendien was mij het hoofd eenigszins warm gemaakt door ter mijner kennis gekomen betuigingen van onderwijzers en van een predikant der gemeente waartoe mijne ouders behoorden, dat het jammer zou zijn indien ik niet tot eenig studievak kon worden opgeleid.

Maar bij de beperktheid van de middelen mijner ouders, kon er geen sprake zijn van opleiding tot hooger onderwijs.

Een gedeelte van het ouderlijk huis werd bewoond door een apotheker, BERTRAM BRACHET geheeten. Van mijne vroegste schooljaren af aan, bewoog ik mij in zijne woning als in de ouderlijke. Zijne apotheek was mijn tehuis even goed als zijne woning. Al spelende was ik bekend geworden met wat de apotheek bevatte, en zelfs min of meer met de receptuur. BRACHET was ongehuwd en hield van mij alsof ik zijn kind was, maar van eenige wetenschappelijke opleiding door hem kon geen sprake zijn.

BRACHET gaf mijn ouders in overweging mij te doen opleiden tot apotheker, en opende daarbij het vooruitzicht dat ik eenmaal, hij was een grijsaard van diep in de zestig, als opvolger in zijne trouwens zeer weinig beklante zaak zou kunnen optreden.

Er werd dan ook besloten dat ik apotheker zou worden, en ik herinner mij dat het besluit mij hoogst welkom was, omdat het mij bevrijdde van de keuze van eenig ambacht.

Hiermede was de teerling van mijne verdere lotsbestemming geworpen.

Aan voorbereidende opleiding voor het vak der pharmacie ontbrak nog nagenoeg alles. Van vreemde levende talen had ik evenmin iets geleerd als van latijn of grieksch. Toch was iets van die kennis in de eerste plaats voor verdere studie onmisbaar, en er werd nu besloten dat ik eenige lessen zou ontvangen in het fransch en latijn, om mij daarna te plaatsen als leerling in eene apotheek te Amsterdam.

Te Amsterdam bracht ik drie jaren door als élève-apotheker. Het was in die jaren vooral dat mijn lust tot studie ontwaakte en de bewustheid levendig werd van de noodzakelijkheid van zelfvorming. Het nietige der kennis van mijne geboorteplaats meêgebracht, de nieuwe horizon die zich voordeed door aanvankelijke kennismaking met werken over de natuurkundige en pharmaceutische wetenschappen, en een onbestemd verlangen om eenmaal ook iets in die wetenschappen te beteekenen, waren zooveel prikkels voor mijn ijver. Maar ik moest geheel zelfstandig mijn weg zoeken. Van mijn patroon, alhoewel hij zich tot mijne wetenschappelijke opleiding als pharmaceut verbonden had, was leiding noch hulp te verwachten. Hem ontbraken daartoe de lust en de kennis. En van het nemen van privaattlessen of het bezoeken der toenmaals nog bestaande klinische school kon geen sprake zijn, omdat geen middelen beschikbaar waren buiten die om de kosten mijner plaatsing als élève te bestrijden.

Minder viel in mijn smaak het practische leven in de apotheek, de receptuur en de kleine mechanische bezigheden die mij werden opgedragen, en de wensch werd weldra levendig naar een ruimeren werkkring dan die zich in de hoofdzaak bepaalde tot het gereedmaken der voorschriften van geneesheeren.

Bovendien waren door het overlijden van BRACHET de vooruitzichten vervlogen, eenmaal als zijn opvolger te kunnen optreden.

Ik besloot toen te trachten mij te bekwamen in de genees- en heelkunde.

Maar de beperkte middelen waarover beschikt kon wor-

den, lieten niet toe mijne studiën aan een der hoogeschoolen voort te zetten en ik moest tot bereiking van mijn doel wel den minst kostbaren weg inslaan.

Na ommekomst mijner leerjaren in de apotheek verbond ik mij als assistent bij een apotheker te Haarlem, zonder salaris, maar onder voorwaarde van vergunning de lessen aan de toenmalige klinische school aldaar bij te wonen. Ik bief in die betrekking evenwel slechts enkele maanden, omdat zij weldra bleek te weinig tijd beschikbaar te laten zoowel voor het bijwonen der lessen als voor eigen studie. Den tijd dien ik nog verder aan de klinische school moest doorbrengen, kon ik geheel aan de studie wijden, doordien ik in de gelegenheid werd gesteld eene eenvoudige kamer te huren.

De toenmalige klinische school te Haarlem beantwoordde zeer middelmatig aan haar bestemming. De lectoren, op een paar uitzonderingen na, waren niet berekend voor de taak die op hen rustte, en het onderwijs, met uitzondering slechts van dat in ontleed- en natuurkunde van den mensch, was hoogst onvoldoende geschoeid. Zoo bijv. bestonden de lessen in de pathologie uitsluitend uit vertaalde dictaten der pathologie van GAUBIUS en van de commentariën daarop van EIJEREL en om die dictaten volledig te geven werden vier volle jaren gebezigd. En dat was in de jaren 1838 tot 1840. Met de collegies in de andere vakken was het niet of niet veel beter gesteld en het practisch onderwijs in de genees- en heelkunde liet alles te wenschen over.

Ik kwam dan ook weldra tot het besef, dat ik in den regel mijn tijd nuttiger kon besteden dan door dien aan de collegies op te offeren, en dat zelfstandige studie mij verder zou kunnen brengen dan de leiding der school.

Zoolang ik te Amsterdam als apothekers-leerling werkzaam was, had ik eene bijzondere voorliefde gekoesterd voor scheikunde, en mij daarin naar vermogen bekwaamd. Mijne veranderde bestemming deed die voorliefde eenigszins op den achtergrond treden, en wijken voor die voor anatomie, physiologie en zoölogie, in welke laatste wetenschap evenwel aan de klinische school in het geheel geen onderwijs werd gegeven.

Door deze voorliefde voor physiologie en zoölogie geraakte ik in strijd met mijne dadelijke bestemming, die geen andere was dan om mij te bekwamen voor de betrekking van chirurgijn en plattelandsgeneesheer, in welke ik genoodzaakt zou zijn, na volbrachte examens, mijne middelen van bestaan te vinden.

Toch bracht de drang der omstandigheden mede dat ik die examens, na een tweejarig verblijf te Haarlem, zou afleggen.

Ik richtte nu mijne studiën zoodanig in dat ik aan die om aan de examens te voldoen niet meer dan den hoogst noodigen tijd wijdde, en mij voor het overige geheel overgaf aan de vakken waartoe mij eene bijzondere voorkeur trok.

Te Haarlem bloeide toen en bloeit nog eene instelling, bekend onder den naam van Teyler's stichting. De rijke bibliotheek van TEYLER had weldra voor mij meer verlokends dan de collegies. Met vrijgevigheid voor mij opengesteld, werd zij mij eene tweede woning, waar ik een groot deel van mijn verblijf te Haarlem doorbracht: niet echter in het belang van mijne genees- en heilkundige studiën, want het waren daar vooral de werken over zoölogie, vergelijkende anatomie en ontwikkelingsgeschiedenis die mij meest boeiden.

In de eerste helft van 1840 werd ik bevorderd tot stedelijk heelmester en plattelandsgeneeskundige, maar daarmede waren mijne wenschen geenszins bevredigd. Mijn hoogste wensch was toenmaals de doctorstitel. Maar de middelen waren niet aanwezig om mijne studiën aan de hoogeschool langer dan een jaar voort te zetten, en een poging om vergunning te erlangen tot het binnen een jaar tijds afleggen van de voor eene promotie vereischte examens, bleek voor inwil-
liging niet vatbaar te zijn.

Te jong nog en te jeugdig van voorkomen om van een optreden als practisch genees- en heilkundige eenig gunstig gevolg te mogen verwachten, en bovendien meer neiging gevoelende om mij te wijden aan de natuurkundige dan aan de geneeskundige wetenschappen, besloot ik te trachten eene

plaatsing te bekomen aan 's Rijks Museum van Natuurlijke historie te Leiden. Ik vervoegde mij tot dat einde bij den toemaligen directeur van dat Museum C. J. TEMMINCK, maar de poging was vruchteloos. Er was geen plaats open, zelfs geene die mij een zeer nederig bestaan kon verzekeren, en méér had ik voorloopig niet verlangd.

Ik besloot nu met de geringe nog aanwezige middelen waarover beschikt kon worden naar Parijs te gaan, om daar zoolang zij zouden reiken, mijn studiën voort te zetten.

Te Parijs bleef ik ruim een half jaar, wat slechts mogelijk werd door het betrekken van een klein kamertje au troisième in het quartier latin, en het niet te nauw te nemen met behoorlijke voeding en verwarming.

Ik besteedde daar mijne ochtenduren in de hospitalen en de middaguren in de inrichtingen van den Jardin des Plantes, en ik deed er ook mijn voordeel met de lessen van ANDRAL, PIORRY, ORFILA, VELLEPEAU, ROUX, GERDY, DUCROTAY DE BLAINVILLE, BROGNIART en andere celebriteiten van dien tijd. De omstandigheid dat ik als vreemdeling, en in het bezit van Hollandsche diploma's, kosteloos tot het bezoeken der inrichtingen en tot het bijwonen der collegies werd toegelaten, vergunde mij langer te Parijs te verblijven dan ik mogelijk had geacht.

In het voorjaar van 1841 was ik in Holland terug. Eene nieuwe poging tot plaatsing aan 's Rijks Museum mislukte evenzeer als de vroegere, en van vestiging als practisch genees- en heilkundige kon nog evenmin sprake zijn als in 1840.

Weldra echter opende zich het vooruitzicht tot plaatsing als officier van gezondheid bij het leger in Indië. Ik besloot mij aan het daartoe vereischte examen te onderwerpen, en in Mei 1841 kreeg ik mijne aanstelling als officier van gezondheid derde klasse.

II.

Bij mijne benoeming tot militairarts werd mij als voorloopige standplaats aangewezen Harderwijk, waar ik bij het militair hospitaal dienst zou doen totdat mijn vertrek naar Indië zou zijn bepaald.

Dat vertrek had plaats op het einde van October 1841. Een kaagschip was bestemd het detachement waartoe ik behoorde over te brengen van Harderwijk naar Hellevoetsluis, waar het fregat Prins van Oranje gereed lag het te ontvangen voor het transport naar Batavia.

De reis begon onder weinig gunstige voorteekenen, en onder weinig aangename omstandigheden. Het verblijf voor het detachement gedurende den overtocht naar Hellevoetsluis was het ruim der kaag, belegd met stroo en waar de afscheiding der officieren van de manschappen slechts bestond uit een lossen zeildoekschen wand. Reeds op de Zuiderzee werd de kaag door storm beloopen, en kreeg zooveel water binnen dat het strooleger van officieren en manschappen geheel doorweekt werd. Een tweede storm op het Haarlemmermeer deed de kaag stranden, en nadat zij met veel inspanning vlot geworden was, raakte zij in de Maas nogmaals aan den grond. Na een reis en een logies op nat stroo van vier dagen kwam ik ziek aan boord van de Prins van Oranje. Deze bodem naar Brouwershaven gesleept, werd door tegenwind en stormen nagenoeg een maand lang verhinderd uit te zeilen, en toen hij eindelijk nauwelijks het anker had gelicht, door een hevigen storm geteisterd en met vernieling op de Hollandsche kust bedreigd. Nauwelijks eenige dagen op zee brak een oproer uit onder de militairen van het detachement, dat slechts door de energie der officieren spoedig en beslissend werd onderdrukt.

Maar hiermede ook was de rij der tegenspoeden afgelopen en werd de reis kalm voortgezet. Den 10^{den} Maart 1842, na een reis om de Kaap van 110 dagen, liet de Prins van Oranje het anker ter reede van Batavia vallen, en begon mijne loopbaan in Nederlandsch Indië.

III.

De benoemingen destijds tot officier van gezondheid voor Indië luiden »bij de land- en zeemacht», en het lot was mij al dadelijk gunstig, daar ik kort na mijne aankomst in Indië geplaatst werd bij de landmacht, en wel bij het garnizoen te Weltevreden.

Batavia was toenmaals nog de eenige plaats in Nederlandsch Indië, waar Europeesche beschaving en wetenschap eenigszins redelijk waren vertegenwoordigd. Daar bloeide de eenige wetenschappelijke instelling waarop Nederlandsch Indië toen mocht bogen. Daar bloeide toenmaals ook het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, het eenige wat toen in Indië bestond. En ik achtte mij derhalve gelukkig, door mijne plaatsing te Batavia in de gelegenheid te zijn, in aanraking te komen met de trouwens weinige personen die zich op wetenschappelijk gebied bewogen.

Eene bijzondere omstandigheid gaf aanleiding, dat mijne voorloopige plaatsing te Batavia in eene meer duurzame werd veranderd.

De geneeskundige dienst in Indië was, in 1842, op eene veel geringere leest geschoeid, niet zoozeer wat talrijkheid van personeel en posten betreft, als wel de hoofd administratie. De chef was, even als thans, niet alleen hoofd van den militair-, maar ook van den civiel-geneeskundigen dienst, maar zijn bureel of zijn staf, thans samengesteld uit een hoofd-officier en eenige subalterne officieren en ambtenaren, bestond toen eenvoudig uit een kommissaris en een klerk.

Het lot viel mij te beurt de eerste officier van gezondheid te zijn die als adjudant aan den chef werd toegevoegd. Door deze betrekking, die mij nagenoeg den geheelen dag bond aan het bureel en aan arbeid van administratieven aard, bleef weinig tijd en gelegenheid over om mij aan de wetenschap te wijden, doch ik was er door verzekerd te Batavia te kunnen blijven, en mij daar voor zelfstandige nasporingen voor te bereiden.

Een der punten op wetenschappelijk gebied waarover ik, al kort na mijn aankomst in Indië, mij verbaasde, was het volstrekt ontbreken aldaar van eenig tijdschrift voor de geneeskundige en natuurkundige wetenschappen, en ik besloot te trachten een zoodanig tijdschrift in het leven te roepen. Ik was zoo gelukkig in mijne poging te slagen en reeds in 1844 te doen verschijnen den eersten jaargang van het »Natuur- en Geneeskundig Archief van Nederlandsch Indië". Zooals mijne nederige positie toen meêbracht, stond op den titel de toenmalige chef van den geneeskundigen dienst P. J. GODEFROY als hoofd en mijn persoon als laatste lid der redactie.

Het Natuur- en Geneeskundig Archief was de voorlooper van de »Koninklijke Natuurkundige Vereeniging" en van de »Vereeniging ter bevordering van de geneeskundige Wetenschappen" in Nederlandsch Indië. Het bleef echter slechts in stand tot het jaar 1847, toen ik wegens verplaatsing naar Samarang, mij niet meer met de redactie kon belasten en anderen niet te bewegen waren de redactie op zich te nemen.

Met de oprichting van dit tijdschrift was blijkbaar een nuttig werk verricht. De bijdragen bleven niet achterwege, en de lust tot onderzoek, en tot het openbaarmaken van de uitkomsten er van, werd bij genees- en natuurkundigen er niet weinig door opgewekt. Toen de uitgave werd gestaakt, hadden vier lijvige boekdeelen het licht gezien.

Tot eigen onderzoek had ik spoedig na mijne aankomst in Indië gekozen de natuur- en geneeskundig-topographische gesteldheid van Batavia. Ik vond er aanleiding in tot het opstellen der Bijdragen tot geneeskundige topographie van Batavia, artikels waarmede ik mijn loopbaan als publicist begon en in het Natuur- en Geneeskundig Archief en het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië opgenomen. Op later leeftijd was en bleef ik over deze eerste pennevruchten zeer onvoldaan, maar daar zij aanleiding gaven tot mijne benoeming honoris causa tot doctor in de wis- en natuurkunde aan de hoogeschool te Leiden, hielpen zij den lang gekoesterden wensch tot verkrijging van den doctorstitel vervullen.

Het onderzoek van de faunistische gesteldheid der hoofd-

plaats van Nederlandsch Indië gaf ook de eerste aanleiding tot de studie waaraan ik een groot deel van mijn volgend leven zou wijden.

Toen ik trachtte meer van nabij bekend te worden onder anderen met de te Batavia voorkomende vischsoorten, stuitte ik spoedig op een aantal mij volstrekt onbekende vormen. Er waren echter te Batavia geen ichthyologische werken te vinden, behalve dat van LACÉPÈDE. De noodige litteratuur moest alzoo uit Europa worden ontboden, alvorens tot de bepaling der soorten kon worden overgegaan. En toen ik na lang wachten de hulpmiddelen bezat om de soorten te onderkennen, bleek spoedig dat betrekkelijk vele nog niet in de registers der wetenschap waren opgenomen.

Het vooruitzicht op een ruimen oogst voor de wetenschap deed mij nu meer bepaald besluiten, van de ichthyologie eene meer bijzondere studie te maken. Daarbij kwam dat dienstbetrekking en beperkt inkomen niet toelieten, op breede schaal mij toe te leggen op de practische studie van andere dierklassen. Het verzamelen van visschen was noch zeer tijdrovend, noch zeer kostbaar. De vischmarkten leverden overvloed aan materiaal en de bewaring der voorwerpen was gemakkelijk, vermits zij slechts na eene kleine toebereiding in hun geheel in arak behoeften te worden geplaatst. Weldra bevatte dan ook mijne verzameling eenige honderden soorten, waaronder talrijke in de wetenschap nog onbekende. Reeds in de jaren 1845 en 1846 vond ik daarin aanleiding tot het openbaar maken van enkele ichthyologische bijdragen. Ook rijpte weldra het plan, mijne ichthyologische onderzoekingen over Java en geheel Nederlandsch Indië uit te breiden, en reeds in 1845 onderwierp ik het onderwerp van den Atlas Ichthyologique des Indes orientales néerlandaises aan de Indische regeering. Weinig dacht ik toen nog dat de moeielijkheden en opofferingen die ik mij met de verwezenlijking van dat onderwerp bereidde, en geenszins kon ik vermoeden dat een tijdvak van minstens veertig jaar noodig zou blijken, om het geheel tot uitvoering te brengen.

Reeds in de eerste maanden van mijn verblijf te Batavia had ik kennis gemaakt met een man, die op het lot van Neêrlandsch Indië van grooten invloed is geweest. W. R. Baron VAN HOËVELL, was toen hoofdredacteur van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië en Voorzitter van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen. Met dit genootschap was ik ook in nauwere betrekking geraakt door mijne benoeming tot Bibliothecaris, die spoedig gevolgd werd door die tot Secretaris. Ik kwam daardoor veel in aanraking met VAN HOËVELL, en ik stond hem ook naar vermogen bij, waar het gold bevordering van den bloei van het Genootschap en van de wetenschap in het algemeen.

Toen later VAN HOËVELL bij de Regeering minder gezien was, omdat zijn vooruitstreven niet lag in haar richting, en zijn pogen om der pers eenige meerdere vrijheid te verschaffen door het gouvernement werd gewantrouwd, deed de Regeering mij de onverdiende eer aan, haar ongenade ook tot mij uit te strekken. Onwillekeurig ook had ik daartoe eenige aanleiding gegeven.

Java was toenmaals, in een statistisch opzicht, zeer weinig bekend. De regeerings-verslagen, later de zoo rijke bron voor de statistische kennis der Indische gewesten, werden niet openbaar gemaakt. Van statistisch bureel of van ambtenaren voor de statistiek was toen nog geen sprake. Eenige kleinere reizen in West-Java en eene reis in 1846 over geheel Java, als adjudant van den chef van den geneeskundigen dienst, had mijne reeds vroeger opgewekte belangstelling in de betere statistische kennis van dat eiland zeer doen toenemen. Vooral trok de statistiek der bevolking mijn aandacht, en nadat ik bij de regeering vruchteloos aanzoek had gedaan, door openstelling der archieven mij in die studie behulpzaam te zijn, vond ik gelegenheid op mijne reizen bij de gewestelijke autoriteiten de bouwstoffen te verzamelen, welke raadpleging mij te Batavia was geweigerd.

Het openbaarmaken mijner Bijdragen tot de bevolkingstatistiek van Java, hoe onschuldig ook, bleek in het oog der regeering te zijn iets strafbaars. Maar wat mij vooral de

ongenade der regeering berokkende, was het plaatsen van een brief in het Tijdschrift van VAN HOËVELL, waarin ik de aandacht vestigde op het bezwarende van de frankeering voor Nederland van gedrukte wetenschappelijke stukken, waarvan de kosten der verzending onder kruisband, per toen pas in werking getreden overland-post, bijv. voor een deel van het Natuur- en Geneeskundig Archief meer dan honderd gulden bedroegen. Die brief, in zeer bescheiden bewoordingen geschreven (zie Tijdschr. Ned. Indië, Jaarg. VIII, Dl. IV., p. 114) werd geacht te zijn van oproerigen aard, en zulks te meer, omdat hij was geplaatst in het tijdschrift van den man, wiens streven naar vooruitgang het ongenoegen der regeering in hevige mate had opgewekt.

Men zag in het samengaan der titularissen van het Bataviaasch Genootschap en der beide wetenschappelijke tijdschriften eene coalitie die moest worden verbroken.

De gelegenheid daartoe deed zich voor in 1847, bij mijne bevordering tot chirurgijn-majoor. De formatie van den geneeskundigen dienst liet niet toe, in dien rang adjudant van den chef te blijven. De toenmalige chef Dr. W. BOSCH, bekend door wat hij voor de wetenschap en in het belang der Indische bevolking heeft verricht, had mij bestemd om op te treden als hoofd eener afdeeling van het groot Hospitaal te Weltevreden, en als lid der commissie van examen van militair- en civiel-genees- en artsennijmengkundigen: maar bij den toenmaligen Gouverneur-generaal J. J. ROCHUSSEN was anders besloten. Ik moest van Batavia worden verwijderd en werd overgeplaatst naar Samarang.

IV.

Door mijne verwijdering van Batavia moest ik het redacteurschap van het natuur- en geneeskundig archief nederleggen, en de aanleiding tot mijne overplaatsing deed voorzien, dat de verbanning van langen duur zou zijn. Bij de

onzekerheid van nog verdere overplaatsingen, in Indië toenmaals in zwang, om personen te doen gevoelen dat zij tot de ingrati behoorden, was er niet aan te denken mijne verzameling naar mijne nieuwe standplaats over te brengen, en ik moest die alzoo te Batavia achterlaten.

In mijne ichthyologische studiën moest ik mij dus bijna uitsluitend beperken tot wat Samarang mij op dit gebied zou aanbieden.

Te Samarang bleef ik slechts eenige maanden. In 1848, tijdens den tweeden Balischen oorlog, werd mij opgedragen het bestuur van den geneeskundigen dienst in Oost-Java, en meer speciaal van het militair hospitaal te Soerabaia, waarwaarts de zieken en gewonden van Bali zouden worden vervoerd. En nog in hetzelfde jaar, na affloop der expeditie, ontving ik eene nieuwe overplaatsing naar de vesting Willem I (Ambarawa).

Mijn werkkring was nu van meer zuiver geneeskundigen aard geworden. Reeds vroeger had ik de dysenterie tot een bijzonder onderwerp van onderzoek gemaakt. Honderden lijdens aan die vreesselijke ziekte kwamen achtereenvolgens onder mijne behandeling, en een treurig rijk veld aan lijken bood ruimschoots gelegenheid aan, ook de anatomische zijde dier ziekte te doorgronden. De resultaten der nasporingen op dit gebied werden nedergelegd in eene monographie getiteld: »De dysenterie van een pathologisch anatomisch standpunt beschouwd.» Het boekje was in aphoristischen stijl geschreven en genoot de eer eener vertaling in het Engelsch en in het Fransch. Aan dit werkje had ik te danken / mijne benoeming honoris causa tot doctor in de geneeskunde aan de Hoogeschool te Utrecht.

Den 28ⁿ Mei 1848 had te Batavia plaats de vreedzame vergadering over Indische belangen, door de regeering destijds als een soort van oproer gebrandmerkt. Een der gevolgen van 28 Mei was het vertrek van VAN HOËVELL naar Nederland, waar hij weldra in de volksvertegenwoordiging de krachtige pleiter zou zijn voor de belangen van Indië.

Na mijne verwijdering van Batavia had het Natuur- en Geneeskundig Archief opgehouden te bestaan. Met VAN HOËVELL's vertrek hield ook het tijdschrift voor Nederlandsch Indië op te Batavia te verschijnen, om op Nederlandschen bodem te herleven. Het Bataviaasch genootschap deed niets meer van zich hooren. Eensklaps scheen alle wetenschappelijke werkzaamheid in Indië uitgedoofd.

Die stilstand en de onmogelijkheid daarin een gunstigen keer te brengen, door mijne gedwongen afwezigheid van Batavia, stemden mij eenigszins bitter jegens de regeering. Er bestond geen gelegenheid meer eenige wetenschappelijke bijdrage door de periodieke pers publiek te maken. De eenige particuliere drukkerij in Indië was die van het Bataviaasch Genootschap en na de moeilijkheden tijdens VAN HOËVELL met die drukkerij ondervonden, wilde niemand zich blootstellen aan mogelijk verdere moeilijkheden met de regeering, door het beheer dier drukkerij op zich te nemen.

In 1848 zond ik eene kleine bijdrage van ichthyologischen aard aan het toenmaals te Singapore uitgegeven Journal of the Indian archipelago. In dat Artikel waren eenige regels gelascht die de verbolgenheid van den gouverneur-generaal ROCHUSSEN op nieuw gaande maakten. Ik had daarin gezegd: »Batavia, but a short time past, the centre »of science in Netherlands India shall speedily be so no more. »The scientific periodicals, on whose existence these possessions might pride themselves, have all fallen to the ground. »The year 1848 will be noted in the history of Netherlands »India as the least year of the decennium of its scientific »activity. May the time come when science shall be again »protected and supported here against the unfavorable influences which, in the midst of her bloom, have bij little and »little undermined and menaced her with total destruction."

Het bleek weldra dat ik door deze ontboezeming mijne maatschappelijke positie in gevaar had gebracht. Het gouvernement riep mij tot verantwoording en eischte dat ik openbaar boete zou doen, door de zondige regels terug te nemen. Daarvan kon echter geen sprake zijn en ik ant-

woordde dan ook in dien geest, er bij voegende dat ik de lust en de kracht in mij gevoelde de wetenschap te doen herleven, wanneer de Regeering zou kunnen goedvinden mijn terugkeer naar Batavia toe te staan. Dit antwoord deed den Gouverneur-generaal ROCHUSSEN in overweging nemen, mij uit 'slands dienst te ontslaan. De Procureur-generaal bij het Hooggerechtshof adviseerde in dien geest, maar de kommandant van het leger gaf als zijn meening te kennen, dat er geen termen waren om mij uit 'slands dienst te verwijderen. Het ontslag uit den dienst bleef achterwege en ik werd niet verder lastig gevallen.

Te Soerabaia had ik onder buitengewone omstandigheden den geneeskundigen dienst geleid. De tweede Balische expeditie was ongelukkig geeindigd en honderdtallen gewonden en zieken werden van Bali naar het hospitaal te Soerabaia opgezonden. In de bewezen diensten werd aanleiding gevonden mij voor te dragen tot eene benoeming in de orde van den Nederlandschen leeuw. Aan de voordrachten tot het verleenen van onderscheidingen wegens de tweede Balische expeditie werd echter eerst na afloop der glansrijk geeindigde derde expeditie gevolg gegeven. Tusschen de voordrachten van 1848 en 1849 lag mijn artikel in het Journal of the Indian archipelago — en op de lijst der te benoemen ridders van 1849 werd mijn naam geschrapt. In Nederland echter hield men zich aan het voorstel van 1848.

Intusschen had mijn artikel in het Journal van Singapore de gewenschte uitwerking niet gemist. De blaam daarin zijdelings uitgesproken moest worden te schande gemaakt. De Regeering, die met leede oogen de te niet gegane tijdschriften had zien werken, meende nu zelve den aanstoot te moeten geven tot de oprichting van een nieuw wetenschappelijk tijdschrift. Het »Indisch archief van I. A. BUDDINGH had aan dien prikkel zijn ontstaan te danken, doch bleek weinig levensvatbaar te zijn. Het kon zijn twee eerste kinderjaren niet overleven.

In 1849 werd door Dr. W. Bosch voorgesteld, de oprichting te Batavia van een geneeskundige school voor Inlanders. Tot dien tijd toe was er geen sprake van eigenlijke inlandsche geneeskundigen. Wat men geneeskundige practijk zou kunnen noemen, was in handen van inlandsche vrouwen, zoogenaamde doekoens, die geenerlei opleiding hadden genoten. In de behoefte aan geneeskundige hulp onder de millioenen inboorlingen werd slechts nu en dan, bij hevige epidemieën, eenigermate voorzien, door van wege het gouvernement daarvoor tijdelijk afgezonden Europeesche geneeskundigen.

Door de opleiding van zoons van inlanders van rang aan de groote hospitalen wilde men de eerste schrede zetten op den weg van voorziening in geneeskundige hulp aan inlanders door inlanders.

Dr. Bosch wenschte die opleiding aan mij op te dragen en daarin lag een der redenen van mijne wederplaatsing te Batavia, waar ik, na tweejarige afwezigheid, in 1849 terugkwam.

V.

Te Batavia kon ik mij weder meer gezet wijden aan ichthyologische nasporingen. Maar er rustte nu een taak op mij die ik moest trachten te vervullen. Ik had in 1848 stout weg aan de Regeering verklaard, dat ik de kracht in mij gevoelde, de wetenschap in Indië te doen herleven. De tijd was nu daar te toonen, dat het mij althans niet ontbrak aan goeden wil een hooger leven op te wekken.

Het Bataviaasch Genootschap had gemeend, na mijne verwijdering van Batavia, mijne plaats als Secretaris niet te moeten vervullen, zoodat ik na mijne terugkomst dadelijk weder als zoodanig kon optreden. De verhandelingen van het Genootschap werden van nu af talrijker en in lijviger vorm uitgegeven. De 22^{ste} tot 26^{ste} deelen bevatten vrij talrijke bijdragen van ichthyologischen aard, door welke ik wenschte te doen blijken van belangstelling in 's Genootschaps bloei.

Het kortstondig bestaan van de Indische wetenschappelijke tijdschriften was vooral daaraan toe te schrijven geweest, dat zij werden uitgegeven door bijzondere personen. Hun bestaan was afhankelijk gebleken van het in den regel zeer tijdelijk verblijf der redacteurs te Batavia. En daar de personen die geschiktheid en lust hadden eenige redactie op zich te nemen zeer gering in getal waren, stond elk tijdschrift uit den aard der zaak op losse schroeven. Bovendien kon van alleenstaande personen niet verwacht worden de aanstoot tot samenwerking der krachten op een bepaald doel. De aard der Indisch-Europeesche maatschappij bracht met zich, dat niemand te Batavia van eene uitsluitend wetenschappelijke betrekking leefde. Wie er zich nog aan de wetenschap wijdde, was in de eerste plaats ambtenaar of officier of koopman, en kon slechts beschikken over den tijd door dienst, bureel of kantoor vrijgelaten.

Ter verzekering van een beteren en vasteren gang op het gebied der wetenschap moest dus een andere weg worden ingeslagen. Die weg werd als van zelf aangewezen door de geschiedenis van het Bataviaasch Genootschap. Die instelling, in 1778 gesticht, had reeds een meer dan zeventig-jarig bestaan achter zich. Het had de moeilijke tijden van 1780 tot 1810 doorleefd, jaren lang een kwijnend bestaan gerekt en nu en dan zelfs jaren achtereen niets voortgebracht. Maar het was blijven bestaan en zijne werken, hoe ongeregeld en traag soms elkander opvolgende, vormden een doorlopende onafgebroken reeks van toen reeds een twee-en-twintig-tal deelen.

Het had de eerst een halve eeuw later opgerichte tijdschriften allen overleefd — omdat het was een genootschap, een vereeniging, niet volstrekt afhankelijk van een enkel individu of van enkele personen.

Maar de ondervinding had geleerd, dat het Bataviaasch Genootschap niet bij machte was het geheel der wetenschap te omvatten, zonder nadeel voor enkele takken. De tijden

waren veranderd en verdeeling van arbeid was gebleken noodig te zijn. In het begin van de tweede helft der eeuw waren toereikende krachten in Indië aanwezig, om van de oprichting van zusterinstellingen naast het Bataviaasch Genootschap goede uitkomsten te mogen verwachten. De vier jaren bloei van het Natuur- en geneeskundig archief hadden bewezen, dat althans eene instelling uitsluitend aan de natuurwetenschappen gewijd, alleszins kans op levensvatbaarheid zou aanbieden. Mannen als F. JUNGHUHN, J. K. HASSKARL, C. M. SCHWANER, H. ZOLLINGER, P. A. BARON MELVILL VAN CARNBEE, H. D. A. SMITS en nog enkele anderen, die toen in Indië bloeiden, stonden daar als zoovele waarborgen dat het aan stof tot den opbouw en het in stand blijven van een genootschap voor de natuurwetenschappen niet zou ontbreken.

Deze overwegingen waren de aanleiding tot de oprichting van de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, waartoe in Juli 1850 werd besloten. Ik heb het steeds als een voorrecht beschouwd, als President en Hoofdredacteur, gedurende een tiental achtereenvolgende jaren, de werkzaamheden dier instelling te mogen leiden. Dat zij vruchtbaar werkte, getuigen de 22 deelen van haar Tijdschrift en de 8 deelen verhandelingen die zij in het eerste tienjarige tijdvak van haar bestaan, tevens het laatste van mijn verblijf in Indië, het licht deed zien. De uitkomsten mijner zoölogische nasporingen in Indië zijn voornamelijk in de werken dier vereeniging nedergelegd.

Het glansrijk slagen der Natuurkundige Vereeniging reeds dadelijk na haar optreden had eene algemeene opwekking op wetenschappelijk gebied ten gevolge.

Het Bataviaasch Genootschap meende bij de jeugdige zuster niet te mogen achterblijven.

Reeds in 1849 had ik voorgesteld eene reorganisatie van het Genootschap, waarbij het gesplitst zou worden in Afdelingen aan bijzondere groepen van wetenschappen gewijd;

maar men oordeelde mijn plan ontijdig, onpractisch en de verwezenlijking er van eene utopie.

Van dat oordeel was men reeds eenigermate teruggekomen na de vestiging der Natuurkundige Vereeniging, en nadat de plannen gerijpt waren en tot uitwerking kwamen tot oprichting van afzonderlijke tijdschriften aan de geneeskundige en rechtswetenschappen gewijd. Maar voor het Genootschap was de tijd toen voorbij, om het geheel der wetenschap te blijven omvatten.

Het Genootschap achtte het toen zijn taak, zich meer uitsluitend te bewegen op het gebied der taal-, land- en volkenkunde van Neêrlandsch Indië en verwante takken der wetenschap. Het Indisch Archief was na een tweejarig bestaan zijn voorgangers gevolgd, en het Genootschap besloot op mijn voorstel, zelf een tijdschrift op te richten gewijd aan de Indische ethnologie en linguïstiek.

Alhoewel ik een der redacteurs was van dit nieuwe orgaan der wetenschap, bleef de bijzondere leiding er van in meer bevoegde handen dan de mijne; maar mijn doel was bereikt, het nieuwe tijdschrift aan het Genootschap te verbinden, en het daardoor een duurzaam leven te verzekeren. Terwijl ik dit schrijf, ruim een vierde eeuw na de oprichting, bloeit dat tijdschrift nog onverzwakt en werpt nog steeds ruimschoots vruchten af.

Het voorbeeld door de beoefenaren der natuurwetenschappen gegeven, werd door de geneeskundigen gevolgd. In 1852 kwam tot stand de Vereeniging ter bevordering der geneeskundige wetenschappen in Nederlandsch Indië. Ook deze besloot tot het uitgeven van een tijdschrift, dat sedert onafgebroken is blijven bestaan en thans reeds een aantal deelen telt.

De Natuurkundige Vereeniging besloot in 1853 het initiatief te nemen om der nijverheid in Indië een hoogere vlucht te geven, door het in 't leven roepen van eene Tentoonstelling van nijverheid en landbouw te Batavia. Als lid der commissie

voor die expositie, die boven verwachting slaagde, deed ik het voorstel het doel der tentoonstelling op duurzame wijze te bevorderen door oprichting eener Maatschappij van Nijverheid. Het voorstel mocht onverdeelden bijval vinden, en reeds een paar maanden later (den 2^{den} December 1853) was de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid tot stand gebracht, en kort daarna verscheen ook de eerste aflevering van haar tijdschrift, waarvan de hoofdredactie aan mij werd opgedragen. Maatschappij en tijdschrift zijn thans nog in leven en in bloei, maar in een eenigszins anderen vorm. De maatschappij is gesplitst in afdeelingen, die later zelfstandige instellingen zijn geworden en eenigszins gewijzigde namen hebben aangenomen.

Nog geen vijf jaar na mijne terugkomst te Batavia was te wijzen op een vroeger in Indië nooit in die mate gekend en opgewekt wetenschappelijk leven. Ik moet er bijvoegen dat het bestuur van den Gouverneur-generaal DUYMAER van VAN TWIST, den opvolger van ROCHUSSEN, niet zonder gunstigen invloed was op dien vooruitgang. De tijd was voorbij dat de mannen der wetenschap en van den vooruitgang met zekeren argwaan werden bespied en bedektelijk of openlijk tegengewerkt.

In het begin van 1851 werd te Batavia geopend de eerste geneeskundige school in Nederlandsch Indië. Bestemd tot het opleiden van jongelieden uit de inlandsche bevolking, was haar inrichting aanvankelijk zeer eenvoudig en haar doel zeer beperkt. Dr. BOSCH, haar stichter, meende niet verder te mogen gaan dan wat hij bereikbaar achtte. Het doel was aanvankelijk geen ander dan den inlandschen studenten het allernoodigste te onderwijzen, om hen in staat te stellen bij heerschende ziekten onder hunne landgenooten van nut te zijn en de meest voorkomende heelkundige gevallen te behandelen. Zij waren bestemd na genoten onderwijs achtereenvolgens te vervangen de inlandsche vaccinateurs, die geenerlei geneeskundig onderwijs hadden genoten en uitsluitend gebezigd

werden voor de vaccinatie. Ook was bepaald dat een dergelijke school te Samarang en te Soerabaja zou worden opgericht, maar dat alvorens de uitslag der proefneming met de school te Batavia zou worden afgewacht. Met het oog op de beperktheid van het te geven onderwijs was ook bepaald, dat het zoowel te Samarang en te Soerabaja als te Batavia aan een enkel docent zou worden opgedragen.

Reeds in 1849 had ik mij bereid verklaard mij, bij het tot stand komen der school, met de opleiding der inlandsche jongelieden te belasten, en met lust ook aanvaardde ik die buitengewone taak. Het gold hier juiste begrippen in te prenten van eene wetenschap over welke in de inlandsche talen geen enkel werk bestond, en die wetenschap kon niet anders worden geleeraard dan in het Maleisch, de eenige taal die door alle leerlingen eenigermate werd verstaan, maar die ook voor de overgrootste meerderheid niet was de moedertaal. De moeilijkheid werd verhoogd door de weinige ontwikkeling der te onderwijzen jongelieden, die niets hadden geleerd dan lezen en schrijven.

Evenwel waren reeds na eenige weken de uitkomsten verrassend. Hoe weinig ook onderlegd en voorbereid, bleek bij de overgrootste meerderheid der studenten weldra van een bijzonder gunstigen aanleg, en dit deed mij spoedig besluiten de grondslagen der opleiding breder te stellen, en het onderwijs uit te strekken tot de geneeskunde in haar geheelen omvang. Ik meende in hunne vatbaarheid de mogelijkheid te ontdekken dat zij waren te vormen tot artsen in den eigenlijken zin des woords.

In dien geest werd door de Regering besloten. In plaats van op de drie hoofdplaatsen de opleiding van eenige jongelieden door een militair-geneeskundige te doen plaats hebben, werd nu bepaald: dat Batavia de zetel zou zijn van een geregelde geneeskundige school, waar het onderwijs in de verschillende takken der geneeskunde zou zijn opgedragen aan drie docenten; dat voorts de studenten daar twee jaar zouden verblijven, om dan na afgelegd examen met den titel van

dokter djawa en vaccinateur als geneeskundig beambte onder hunne landslieden op te treden.

Zoolang ik aan het hoofd der school was geplaatst, van 1851 tot 1860, had ik alleszins reden over haar uitkomsten te vreden te zijn. De studenten, meestal zoons van inlandsche hoofden, aanvankelijk uitsluitend Javanen, maar later ook voor een deel inboorlingen van Sumatra, Bangka, Celebes, Amboina en andere eilanden, bezaten in den regel een uitstekenden aanleg voor het wetenschappelijke en practische van de genees- en heilkunde, en wat door hen, zonder de noodige voorbereiding, in twee (later drie) jaren tijds aan kennis en ervaring was verkregen, wekte dikwerf de verbazing op van deskundigen.

Toch was de school op geheel onvoldoende wijze ingericht: en de geringe beschikbare middelen en de te korte studietijd sloten de mogelijkheid uit de studenten te vormen en te ontwikkelen als in de buiten-Indische beschaafde landen. Bovendien waren van het doceeren in de Maleische taal geen duurzame vruchten te verwachten, vermits in die taal geen werken bestonden, gelijk zij nog niet bestaan, die hun na het verlaten der school van dienst konden zijn ter bijhouding en uitbreiding van het geleerde.

Reeds spoedig nadat besloten was tot eene omvangrijker opleiding der élèves, wees ik op het onvoldoende der inrichting, en meer in het bijzonder ook op de noodzakelijkheid, dat de jongelieden beter voorbereid naar Batavia wierden gezonden, en slechts toegelaten wanneer zij in staat zouden zijn collegies in het Nederduitsch met vrucht te volgen.

Noch aan het een noch aan het ander werd evenwel gevolg gegeven. Voor de school, bezoldiging van studenten en docenten en hulpmiddelen bij het onderwijs, waren slechts eenige dnizenden guldens 'sjaars toegestaan en de Regering bleek ongenegen die som aanmerkelijk te verhoogen. Wilde men bij het onderwijs de Nederduitsche taal invoeren, dan was onvermijdelijk dat de aanstaande studenten op de scholen voor de kinderen van Europeesche ingezetenen werden toegelaten, en het lag niet in de toenmalige regeringsbeginselen,

3*

den kinderen van inlanders, al ware het ook van inlandsche hoofden of van den inlandschen adel, te vergunnen hetzelfde onderwijs te genieten als de kinderen der overheerschende natie.

Werd nu al de uitkomst van het onderwijs, met het oog op den gegeven tijd en de beschikbare middelen, als hoogst voldoende beschouwd, het was te voorzien en werd voorzien, dat het slagen der school in den regel niet veel verder zou reiken dan de school zelve.

Daarbij kwam nog dat de Regering niet genoegzaam zorgde voor de toekomst der inlandsche geneeskundigen.

Na afgelegd voldoende examen werden de studenten benoemd tot dokter djawa, met het recht tot uitoefening der genees- en heilkundige practijk onder hunne landgenooten, met de bestemming tevens als geneeskundige landsambtenaren van gouvernementswege de bevolking bij te staan bij heerschende ziekten en als vaccinateurs op te treden, en.... op een inkomen van f 25,— 'smaands.

Zij waren dan verheven tot den rang van inlandsch hoofd, maar genoten een inkomen waarvan zij onmogelijk overeenkomstig hunnen stand konden leven.

Zij waren dan artsen, maar in den regel werd hun onthouden beschikking over geneesmiddelen en instrumenten, onontbeerlijk in de practijk.

Zij waren dan dokter-djawa, maar werden veelal geplaatst in vaccine-afdeelingen, waar reizen tot het verrichten van inentingën alle gelegenheid tot geregelde geneeskundige practijk onmogelijk maakten. Zij waren daar de eenvoudige vervangers van de vroegere zuiver empirische vaccinateurs.

Slechts zeer enkelen werden in de gelegenheid gesteld tot uitoefening van practijk, en dan ondergeschikt aan Europeesche civiel-geneesheeren. Deze weinigen zouden zich verder hebben kunnen ontwikkelen, maar zij werden in den regel afgestooten en tegengewerkt, soms uit minachting, soms uit brooduijd, door de personen wier taak het was hen verder te bekwamen.

Velen echter der jeugdige dokters-djawa moesten zelfs langer of korter op eene aanstelling wachten, zonder tractement of met slechts geringe toelagen.

Toen ik Indië verliet, negen jaar na de oprichting der school, was in die toestanden nog geen noemenswaardige verbetering gekomen en de voorspelde gevolgen bleven ook niet uit. Er werd geklaagd over gebrek aan lust en dienstijver bij de jeugdige dokters-djawa en over het weinige nut wat zij als artsen der bevolking aanbrachten. Van verdere studie kon geen sprake zijn, waar de geheele wetenschappelijke schat bestond uit bundels dictaten in het Maleisch, slechts bestemd voor de school en geenszins voor de toekomst.

Al mijne mondelinge en schriftelijke vertoogen, ten doel hebbende reorganisatie der school, tot uitbreiding van studietijd en onderwijs en verbetering van den toestand der dokters-djawa, stuitten af op de ongeneigtheid der Regering om ruimer fondsen daarvoor beschikbaar te stellen.

Evenwel was een groot doel bereikt. De geneeskundige school was als zoodanig geslaagd. Er bestond geen twijfel meer aan den voortreffelijken aanleg bij het Maleische ras om zich te bekwamen in de wetenschap en practijk der geneeskunde. Ongeveer een tweehonderdtal inlandsche geneeskundigen was over Insulinde verbreid, en, deden zich al klachten hooren over de op Java geplaatste dokters-djawa — over die der buitenbezittingen, voornamelijk die welke op Sumatra en in de residentiën Menado en Amboina werkzaam waren, waar de stemming der gezaghebbenden ten hunnen opzichte in den regel veel gunstiger was dan op Java, luidden de berichten algemeen gunstig. Hun optreden aldaar werd beschouwd als een weldaad voor de inlandsche bevolking.

De onvoldoende toestand is nog lang na mijn vertrek uit Indië blijven aanhouden, doch eindelijk gevolgd door een beteren. Althans heb ik een veertiental jaren later, als staatsraad, kunnen mede adviseeren tot eene hervorming, zoo als ik die reeds twintig jaar vroeger had gewenscht. Indien aan het voorstel der Indische Regering van 1874 en het advies daarop van den Raad van State gevolg is gegeven, is de opleiding der Indische artsen thans geheel geschoeid op Europeesche leest en hun maatschappelijke toestand behoorlijk geregeld.

De ontdekkingen op ichthyologisch gebied, die ik vooral na 1850 begonnen had in talrijke artikels openbaar te maken, hadden weldra ook in Europa de aandacht getrokken. Alras ontving ik uitnodigingen van de voornaamste Europeesche Museums, om een deel der verzamelde schatten af te staan.

Onder die uitnodigingen was ook een van C. I. TEMMINCK, den beroemden directeur van 's Rijks Museum te Leiden.

Hierdoor kwam ik in eenige moeilijkheid. Toen ik, reeds in 1845, het plan van den Atlas ichthyologique des Indes orientales néerlandaises had ontworpen, en voor zijn uitvoering de ondersteuning der Regering gevraagd, bood ik tevens aan voor de verlangde tegemoetkoming mijne geheele verzameling zonder eenige vergoeding ten behoeve van 's Rijks Museum te Leiden af te staan.

Verzoek en aanbod werden echter van de hand gewezen. Men meende genoeg blijk te geven van belangstelling in mijn nasporingen door de toekenning eener gratificatie van / 500, waarom ik niet had gevraagd.

Nu ging het niet aan verzoek en aanbod te herhalen, en ik schreef aan TEMMINCK het gebeurde, en dat ik ook thans nog bereid was verzamelingen voor het Museum te maken, mits ik daartoe van Regeringswege werd aangezocht en de Regering meer afdoende blijken gaf dat zij mijn onderzoekingen wenschte te bevorderen.

De Regering in Nederland (het eerste ministerie THORBECKE) dacht gunstiger over de zaak dan het Gouvernement in Indië, en de Gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST, op het punt om naar Indië te vertrekken, werd gemachtigd mij de gewenschte ondersteuning toe te zeggen en de aangelegenheid der toezending van naturaliën aan 's Rijks Museum met mij te regelen.

Sedert heb ik uitgebreide verzamelingen het Museum te Leiden doen toekomen, waaronder meer dan 12000 visschen uit verschillende deelen van den Indischen Archipel.

De uitgave van den Atlas ichthyologique was nu voorloopig ook geldelijk verzekerd, maar het bleek weldra dat

het onmogelijk zou zijn in Indië zelf een plaatwerk, van den omvang als bedoelde Atlas, op eenigszins waardige wijze te doen uitvoeren. Ik verzocht toen verlof naar Nederland, ten einde daar de uitgave te bezorgen; doch met het oog op den vermoedelijk langen duur van zoodanig verlof kon dat niet worden toegestaan. Ik was daardoor genoodzaakt het begin der uitgave te verschuiven, totdat mijn diensttijd ver genoeg zou zijn verstreken om, na ommekomst van een gewoon verlof, aanspraak te hebben op pensioen en daardoor van de noodzakelijkheid ontheven te zijn om naar Indië terug te keeren.

Mijn verblijf in Indië werd daardoor eenige jaren verlengd, en dit langer zijn in Indië was mij in sommige opzichten niet onwelkom, omdat ik eensdeels er door in de gelegenheid was den voorraad bouwstoffen voor het werk, waaraan ik een groot deel van mijn volgend leven zou wijden, te vergrooten en ten anderen Batavia veel aantrekkelijks voor mij had ook door het toen daar opgewekte wetenschappelijk leven.

In de eerste twaalf jaren van mijn Indische loopbaan had ik gelegenheid Java en Madoera van meer nabij te leeren kennen door vrij talrijke reizen in alle richtingen. De meesten dier reizen gaven aanleiding tot opstellen van ethnographischen en natuurhistorischen aard, in de Indische tijdschriften openbaar gemaakt.

Eerst in 1855 echter deed zich de aanleiding op, om ook een ander gedeelte van Insulinde te bezoeken. Ik vergezelde toen den Gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST op zijn reis door de Molukken, en bezocht achtereenvolgens de eilanden Celebes, Ternate, Tidore, Makian, Batjan, Boero, Amboina, Saparoea, Ceram en Banda. De beschrijving van dien tocht zag in 1856 te Batavia het licht onder den titel: *Reis in de Minahassa en den Molukschen archipel*.

De laatste jaren van mijn verblijf in Indië wijdde ik voor een groot deel aan de bevestiging der instellingen die ik in het leven had helpen roepen, doch vooral aan die der Koninklijke Natuurkundige Vereeniging. Deze maatschappij had

zich spoedig een gevestigden naam verworven. Zij gaf gemiddeld jaarlijks twee deelen uit van haar Tijdschrift, doch de toevloed aan bijdragen was reeds in 1856 zoo groot, dat zij besloot, behalve het tijdschrift, nog uit te geven bundels verhandelingen, vier van welke van 1856 tot 1860 het licht zagen. In dit laatste jaar had zij haar toppunt van bloei bereikt, doch zij heeft niet opgehouden nuttig werkzaam te zijn, en gaat ook thans nog voort met het uitgeven van haar tijdschrift.

De staatkundige en maatschappelijke toestand van Indië en zijn verhouding tot Nederland waren tot het jaar 1860 veel verschillende van de tegenwoordige. Wel was reeds toen in veel verbetering gekomen, en waren meer vrijgevig begin-selen van bestuur in toepassing gebracht, maar de begonnen hervorming achtten velen te schoorvoetend, te halfslachtig en onvoldoende. Men verweet ook aan het moederland, dat het niet aan Indië gaf wat rechtmatig daaraan toekwam, en dat de belangen van Indië te zeer bleven lijden onder de eischen van het batig slot.

Ofschoon het niet in mijn richting lag mij op zuiver politiek gebied te bewegen, wat trouwens mijn ambtelijke stelling niet zou hebben toegelaten, vond ik mij in het jaar 1859 genoopt, ook mijnerzijds te trachten tot het in het leven roepen van betere toestanden iets bij te dragen.

De groote opstand in Britsch-Indië had ook in Nederlandsch-Indië groote bezorgdheid gewekt. De staatkundige toestand van Indië zelf droeg niet weinig bij de gemoederen nog meer te verontrusten. De mislukking der eerste Bonische expeditie en de moord van Bandjermasin hadden de verslagenheid nog doen toenemen. Men vreesde eene catastrophe of althans een geweldige crisis, en men zag in den Gouverneur-generaal PAHUD den man niet om eene gebeurlijke crisis te bezweeren. Men meende bovendien, dat het raderwerk van het algemeen en gewestelijk bestuur slecht was ineengezet, en vele gewichtige ambten bekleed werden door personen meer door gunst dan door bekwaamheid daartoe

verheven. En niet minder wraakte men het opperbestuur wegens zijne tekortkomingen jegens Indië.

Het kwam mij voor, dat een woord aan Nederland zijn nut kon hebben. Ik was voornemens dat in Nederland zelf te doen drukken, doch nadat ik inzage er van had verleend aan den toenmaligen hoofdredacteur van het Bataviaasch Handelsblad, den bekenden publicist H. J. LION, vroeg deze het voor zijn krant. Na eenige aarzeling stond ik het manuscript aan hem af, onder voorwaarde dat hij de geheele verantwoordelijkheid op zich zou nemen en mijn naam buiten spel laten. Na het ondergaan van eenige wijzigingen, die mijn goedkeuring echter niet konden wegdragen, werd mijn opstel in genoemd blad opgenomen.

Het is dit artikel, later bestempeld met den naam van »*Indisch manifest*,» dat, zooals de pers beweerde, een rilling deed gaan door Nederland, en de heftigste uitvallen uitlokte tegen den vermeenden schrijver.

Ik schreef het opstel met geen ander doel dan verbetering of opheffing van groote gebreken, en dat doel werd althans in zoover bereikt, dat het Nederlandsche volk wakker werd geschud uit zijn lethargie ten opzichte van Indië, en dat sedert aan veel grieven van Indië werd tegemoet gekomen.

In September 1860 keerde ik naar Nederland terug.

Niet zonder zelfvoldoening mocht ik op mijne Indische loopbaan terugzien. Den besten tijd des levens had ik daar doorgebracht. Uit een stoffelijk oogpunt had ik mij niet te beklagen. Van den rang van eenvoudig tweeden luitenant was ik opgeklommen tot dien van luitenant-kolonel. Aan onderscheidingen en eervolle betrekkingen had het mij niet ontbroken, en ik was toen nog in den tijd dat ik daarvoor niet ongevoelig was. Evenmin, en daarvoor was ik meer gevoelig, ontbrak het aan waardeering van tijdgenooten in Indië.

Ik mocht, zonder zelfoverschatting zeggen, dat ik in Indië nuttig was geweest voor de wetenschap en de maatschappij, en de erkenning daarvan door tijdgenooten verhoogde de

belooning die ik vond in zelfbewustzijn. Ik had niet alleen gezaaid, maar ook het voorrecht gehad te mogen maaien.

Op mijn terugreis naar Nederland verbleef ik een tiental dagen te Singapore, waar ik gelegenheid vond mijne verzamelingen aanmerkelijk te verrijken. Voorts verwijlde ik eenigen tijd op Poeloe Pinang, Ceylon (Point de Galle), Aden, in Egypte en op Malta, en kwam in November 1860 te Marseille aan, vanwaar ik over Lyon en Parijs naar Nederland vertrok. Mijne verzamelingen, gepakt in meer dan 200 kisten, volgden mij met verschillende schepen der Handelsmaatschappij.

VI.

Na mijn terugkomst in Nederland vestigde ik mij, na een voorloopig verblijf te 's Gravenhage, te Leiden. Het hoofddoel van mijn vertrek uit Indië was de uitgave van den Atlas ichthyologique, en ik meende te Leiden het best in de gelegenheid te zijn die uitgave te leiden. Mijne gezondheid had in Indië zeer geleden. Bijna geen jaar was daar voorbijgegaan, dat ik niet door de eene of andere ernstige ziekte werd aangetast, en vooral in de laatste jaren van mijn verblijf aldaar leed ik afwisselend, maar bijkans aanhoudend, aan kolieken, rheumatismus en typhouse koorts. Ik meende op nog slechts weinige jaren levens te mogen rekenen, en met het oog op den omvang van den ondernomen arbeid, mij voornamelijk te moeten wijden aan wat de Engelschen zouden noemen het »life-work". Ofschoon sedert 1845 voorbereid, kon de uitgave van dat werk eerst thans beginnen, en tal van jaren zou noodig zijn voor de voltooiing. Mocht het mij wellicht niet vergund zijn den arbeid ten einde te brengen, dan wenschte ik toch in elk geval een zoo groot mogelijk deel er van het licht te doen zien, en de indeeling van den Atlas was er op ingericht, dat elk deel een gesloten

geheel omvatte en voor een of enkele familiën van visschen als monographisch volledig kon worden beschouwd.

In Nederland vond ik niet terug het jeugdig, frisch, voortvarend wetenschappelijk leven en streven, waardoor het Indië van 1850 tot 1860 werd gekenmerkt.

De wetenschappelijke krachten waren er talrijker en de talenten grooter, maar er was eene bedaardheid en kalmte en een langzame gang van zaken op wetenschappelijk gebied, die sterk afstaken bij wat ik in Indië had bijgewoond. Het trof mij ook, vreemdeling als ik toen was in eigen land, dat de maatschappij als het ware stond buiten de wetenschap; dat zij er in het algemeen noch belang in stelde noch er toe medewerkte, en haar eenvoudig overliet aan de geleerden. In Indië was dat anders. Een stand van geleerden ontbrak er geheel, en het was de kleine Europeesche maatschappij zelve, ambtenaren, officieren en kooplieden, die de wetenschappelijke beweging in het leven had geroepen, en zedelijk en stoffelijk krachtig steunde. — Mijne ontgoocheling was intusschen eene naïveteit. Uit den aard der zaak moesten de toestanden in de oude Europeesche maatschappij anders zijn, dan die in de overzeesche bezittingen, aan wie zij had afgestaan den overvloed van haar zonen, die in een als het ware nieuwe wereld zich door werklust en energie baan moesten breken, en op wie in den regel reeds op jeugdigen leeftijd gewichtige plichten en groote verantwoordelijkheid rustten. Indië was het land waar de self-made men een groot, zoo niet het grootste deel der Europeesche maatschappij vormden. In het oude Nederland waren de self-made men de uitzonderingen.

Sedert 1855 aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen verbonden, nam ik, in Nederland teruggekeerd, een meer werkzaam deel aan hare werkzaamheden, uit den aard der zaak echter meer in het bijzonder aan die der Afdeeling Natuurkunde.

De Natuurkundige Afdeeling, hoewel toen, gelijk nog heden,

rijk aan uitstekende leden, scheen mij toe aan haar roeping slechts in beperkte mate te beantwoorden. Zij gaf, in haar Verslagen en Verhandelingen, der wetenschap niet den omvang aan bijdragen, dien men van haar vijftigtal leden mocht verwachten. De openbaarmaking der aangeboden stukken geschiedde traag, en vele bijdragen bleven maanden lang, ja zelfs tot meer dan één of twee jaar in de archieven der Academie, alvorens tot het doen drukken er van werd overgegaan. Dit had weder terughouding van nieuwe bijdragen ten gevolge, voor welker openbaarmaking door de schrijvers andere organen dan die der Academie werden gekozen. — De schuld lag voor het grooter deel in de beperkte middelen der Academie; maar de weg stond open om bij de Regering op hooger subsidie aan te dringen. Achte de staat, door de instandhouding eener Academie van wetenschappen, niet bij andere staten te mogen achterstaan, dan behoorde hij ook de middelen te verschaffen, om haar te doen bloeien in overeenstemming met de in haar opgenomen elementen. Maar het bestuur der Academie aarzelde in dien geest te handelen.

Met dien tragen gang van zaken kon ik geen genoegen nemen. In Indië was ik daaraan niet gewoon geweest, naardaar ook had ik het voorrecht gehad de beweging op wetenschappelijk gebied te kunnen leiden en niet gekend de afhankelijkheid van te beperkte middelen.

Ik besloot nu te trachten, een eigen orgaan voor de dierkunde in het leven te roepen, deels om in het openbaarmaken mijner bijdragen niet geheel afhankelijk te zijn van de Academie, maar ook omdat ik meende dat een tijdschrift aan de dierkunde gewijd in Nederland niet mocht ontbreken.

Zoodanig tijdschrift meende ik behoorde uitgegeven te worden door het Koninklijk Zoölogisch Genootschap *Natura Artis Magistra*, ten einde het ook in dit opzicht niet zou achterstaan bij de *Zoological Society*, de eenige dierkundige instelling die »*Artis*» in sommige opzichten overschaduwde. Na overleg met den directeur, tevens stichter van »*Artis*», C. F. WESTERMAN en den directeur van 's Rijks Museum van natuurlijke historie H. SCHLEGEL, die genegen waren als mede-

redacteuren op te treden, werden de noodige voorstellen aan het genootschap gedaan en met goeden uitslag bekroond. Het nieuw orgaan verscheen in 1863 onder den titel: *Nederlandsch Tijdschrift voor de Dierkunde*.

Het bleek echter alras, dat ik van dit tijdschrift te gunstige verwachtingen had gekoesterd. Wel had het Koninklijk Zoölogisch Genootschap de uitgave voor zijn rekening genomen, maar beperkte de redactie te zeer in de middelen om het te doen bloeien. In het eerste deel werd nog het opnemen van eenige platen toegestaan, maar daar het bestuur die bijvoeging te kostbaar achtte, moesten de volgende deelen zich enkel tot tekst bepalen. Bovendien werd toekenning van honorarium aan wie zulks wenschten geweigerd. Het begon, door deze enge opvatting van wat een zoölogisch tijdschrift behoort te zijn, en van wat noodig is om het algemeene medewerking van deskundigen te verzekeren, spoedig aan genoegzame medewerkers te ontbreken. Reeds na den eersten jaargang ving het aan te kwijnen. Twee volgende deelen verschenen nog in 1865 en 1866, en het vierde en laatste eerst in 1873. Ongeveer de helft van den inhoud van het tijdschrift was van mijn hand. Bij de oprichting er van had ik gehoopt, dat eigen bijdragen slechts een betrekkelijk kleine ruimte er van zouden innemen.

Alhoewel de bekrompen opvatting van het bestuur van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap tot kwijning en ondergang van het Nederlandsch Tijdschrift voor de Dierkunde had geleid, was toch zijn verschijnen een nieuwe prikkel voor zoölogische onderzoekingen, en toen weldra eene jeugdige dierkundige vereeniging ontstond, eerst slechts de lagere dieren, maar daarna ook de vertebraten omvattende, nam deze de door »Artis" verwaarloosde taak over door het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Ik bleef te Leiden wonen tot in de tweede helft van 1863. Een der beweegredenen tot mijn vestiging aldaar was geweest het Rijks Museum van natuurlijke historie, waar ik hoopte nog tal van bouwstoffen te zullen aantreffen voor den Atlas ichthyologique. Die hoop werd echter eenigszins teleurgesteld.

Den ichthyologischen rijkdom van het Museum had ik overschat, en ik vond er betrekkelijk slechts weinig indo-archipelagische soorten die ik niet zelf bezat. De ichthyologische verzamelingen waren overigens zeer onvoldoende gerangschikt en voor een groot deel slecht gedetermineerd. Van de duizenden exemplaren die ik reeds jaren te voren aan het Museum had verzonden, waren slechts zeer weinigen in de galerijen geplaatst. De groote massa bevond zich nog in de magazijnen, in dezelfde bokalen waarin ik ze had verzonden, en door nalating van verversching van spiritus gedeeltelijk in een niet te besten toestand van bewaring. Toch bleef, wat het Museum op ichthyologisch gebied bevatte een niet te versmaden bron van studie, en wat ik tot de ichthyologische kennis van Ceylon, van de West- en Zuid-Kust van Afrika en van Guyana heb kunnen bijdragen, had ik grootendeels aan het Museum te danken.

Op mijn terugreis uit Indië had ik te Parijs kennis gemaakt met den bekenden Zoöloog GUÉRIN MÉNEVILLE, den invoerder der cynthia-teelt in Frankrijk. Hij vestigde mijn aandacht op deze zaak en op het wellicht wenschelijke van de invoering der volkszijdeteelt op Java. Bespreking dezer aangelegenheid in Nederland leidde tot een opdracht, de cynthia-teelt in Frankrijk te onderzoeken, en daarna de Regering omtrent het overbrengen er van naar Indië te adviseeren. Ik kweet mij van die opdracht in 1861. Rapport en advies zijn opgenomen in het *Tijdschrift voor Neêrlandsch Indië*.

Na de opheffing der Delftsche Academie meende de Regering in het leven te moeten roepen een afzonderlijke inrichting, ten doel hebbende het onderwijs in de vakken welke kennis van de voor Indië te bestemmen ambtenaren als voorwaarde van benoeming werd gevorderd. Het voorstellen van de organisatie dier inrichting werd opgedragen aan eene Commissie bestaande uit de Hoogleeraren ROORDA, VETH, RIJKE en mij als voorzitter. Deze inrichting werd gevestigd te Leiden als Rijks instelling voor het onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde van Neêrlandsch Indië en bleef bestaan tot na de tot standkoming van de thans nog werkende wet

op het hooger onderwijs, die haar oplossing in de Leidsche hoogeschool ten gevolge had. Een uitnoodiging van den minister THORBECKE mij met het hoogleeraarambt in het Indisch staatsrecht bij die instelling te belasten, meende ik te moeten afwijzen, evenals ik zulks vroeger reeds had gedaan ten opzichte van een leerstoel in de geologie en mineralogie te Delft. De leervakken lagen te zeer buiten de hoofrichting mijner studiën en bovendien ontbrak de neiging, nog weder als leeraar, in welk vak ook, op te treden.

Ofschoon ik in den regel geen roeping gevoelde mij op staatkundig terrein te bewegen, was er toch nu en dan aanleiding geweest tot niet geheele onthouding. Zoo had ik in mijn »Reis door de Minahassa en den Molukschen Archipel» een niet geringe ruimte gewijd aan beschouwingen over wenschelijke hervormingen in de Molukken, hervormingen die sedert voor een groot deel zijn tot stand gekomen.

Te Leiden had men bij mij aangedrongen op een aannemen eener candidatuur voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal tegenover een aftredend lid der conservatieve partij, en ware de liberale partij daar machtiger geweest, dan zou ik toen nog eene verkiezing hebben aanvaard, hoe weinig aanlokkelijks zij ook voor mij zou hebben gehad.

Weldra echter volgde een andere aandrang.

VAN HOËVELL, benoemd tot Lid van den Raad van State, meende de redactie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië te moeten neêrleggen. Dat tijdschrift had toen reeds meer dan het vierde eener eeuw bestaan. In Indië had het den aanstoot gegeven tot een verhoogd intellectueel en wetenschappelijk leven. In Nederland overgeplant was het krachtig opgetreden voor de belangen van Nederlandsch Indië, en had niet minder krachtig bijgedragen tot de wijziging van koloniale staatkunde in een vrijgevigen zin. De liberale partij wenschte het tijdschrift in stand te houden, en haar hoofden, vooral VAN HOËVELL en THORBECKE, drongen er bij mij op aan, de verdere leiding van het Tijdschrift op mij te nemen.

Na lang aarzelen besloot ik mij met de leiding te belasten, doch niet dan na bekomen toezegging van ruime medewerking.

Ik meende nu ook mij naar s'Gravenhage te moeten verplaatsen, in het middenpunt der politieke beweging, waar alleen, meende ik, eene vruchtbare leiding van het tijdschrift mogelijk zou zijn.

Het was echter geenszins mijn voornemen mij geheel aan de politiek te wijden, noch te trachten mij op dat gebied op den voorgrond te plaatsen. De aanvaarding der redactie was mijnerzijds meer een zwakheid dan een neiging. In Indië was ik aan de gelijktijdige redactie van meerdere Tijdschriften en Verhandelingen van instellingen gewoon geweest, en de toegezegde medewerking bij de voortzetting van den arbeid van VAN HOËVELL deed mij vertrouwen, dat zij mij tijds genoeg zou vrijlaten voor de geregelde voortzetting der uitgave van het werk dat onwillekeurig meer en meer het middenpunt was geworden van mijn wetenschappelijk streven.

VII.

De vierjarige reeks van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië onder mijne redactie, opende ik met eene politiek koloniaal programma in een »Woord aan den lezer». Hoe gematigd ook daaruit mijne staatkundige beginselen bleken, konden zij mij niet vrijwaren tegen heftige uitvallen van de conservatieve pers, die zich beijverde, ze in een hoogrood licht te plaatsen. Wat daarvan juist was, bleek welras uit den verderen inhoud van het Tijdschrift, waarin meerdere artikelen van mijne hand en daaronder vrij talrijke niet ondertekende werden opgenomen.

Ik had de redactie onder geen gunstige omstandigheden aanvaard. De liberale beginselen waren, na lange worsteling, tot in het Kabinet van Koloniën doorgedrongen, en het tijdschrift had daardoor geen aanleiding, als orgaan der oppositie op te treden — iets waaraan het vroeger voor een groot deel zijn bloei en de belangstelling van het publiek te danken had. Weldra werd dan ook gevoeld schaarschte aan artikels

van dadelijk politieke strekking en de beloften van ruime medewerking bleven onvervuld.

Na vier jaren lang aan het hoofd van het Tijdschrift gestaan te hebben, meende ik de redactie te moeten nederleggen. Gelukkig voor het tijdschrift had ik tot opvolgers eerst den uitstekenden indoloog den Hoogleraar P. J. VETH en, toen ook deze de redactie niet wenschte voort te zetten, den bekenden publicist VAN SOEST.

In 1863 was de mij toegestane verloftijd verstreken en moest ik besluiten mijn pensioen aan te vragen, om niet in de noodzakelijkheid te geraken de toen in vollen gang zijnde uitgave van den Atlas Ichthyologique te staken. Ik aarzelde niet mijne Indische carrière, die groote stoffelijke voordeelen beloofde, op te offeren. Bij mijne pensionering werd mij de rang toegekend van Kolonel.

Slechts weinig dagen daarna, in Februari 1864, werd ik, op voordracht van THORBECKE, benoemd tot Staatsraad in buitengewonen dienst.

Op het laatst van 1865 werd Nederland bedreigd met een nieuwe cholera-epidemie, die echter eerst in April 1866 uitbrak. Met het oog op de toenmaals in Europa heerschende begrippen omtrent deze vreesselijke snel doodende ziekte en haar behandeling, meende ik het van mijn plicht het publiek omtrent het wezen dier ziekte voor te lichten en het van nut te zijn door het op de hoogte te stellen van de uitkomsten der in Indië verkregen ervaring ten opzichte van haar behandeling. Ik deed zulks in een klein geschrift getiteld: »De Cholera. Wenken voor Allen.» Ik trachtte het publiek daarin duidelijk te maken dat de cholera, als ziekteproces, eenvoudig is een snelle uitzweeting van bloedwei in maag en darmkanaal, waardoor het bloed spoedig verdikt, zijn omloop bemoeilijkt wordt en als gevolg daarvan het leven spoedig uitgedoofd. Ik wees er op, dat men dat vochtverlies met den meesten spoed moest en hoe men het kon bedwingen; dat de ervaring in Indië als hoofdmiddel daartoe had aangewezen

het laudanum, het voornaamste bestanddeel van de in Indië sedert tientallen van jaren gebruikelijke zoogenaamde cholera-mixtuur; — en ik voegde daarbij voorschriften hoe zoodanige mixtuur, met het oog op toepassing door leeken, behoort te worden samengesteld en aangewend.

Het doel van de brochure werd in onverwachte mate bereikt. Zij was weldra door het geheele land algemeen bekend. Binnen een maand na het uitbreken der epidemie was reeds een twaalfde druk noodig, en had de mixtuur onder den naam »BLEEKERS drank" algemeen burgerrecht verkregen. Van alle zijden ontving ik dankbetuigingen en, zoolang de epidemie woedde, behoorde ik onder de meest populaire mannen. Het was voornamelijk aan deze tijdelijke populariteit toe te schrijven, dat de keuze op mij viel ter vervulling eener open plaats in den 'sGravenhaagschen Gemeenteraad, en dat ik daarin, niettegenstaande de tegenwerking der toen nog overmachtige conservatieve pers en kiesverenigingen, met overgrootte meerderheid werd gekozen.

Het Lidmaatschap van den Gemeenteraad van de hofstad had echter weinig aantrekkelijks voor mij. Bovendien stond ik daar, bij de toenmalige samenstelling van dien Raad, als voorstander van omvangrijke verbeteringen en krachtigen vooruitgang, bijkans alleen. Ik besloot echter voorloopig als raadslid zitting te nemen, doch een jaar later, na de ervaring te hebben opgedaan dat ik in den raad der gemeente van slechts weinig nut kon zijn, legde ik mijn mandaat neder.

Nagenoeg gelijktijdig met mijne nederlegging der redactie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië was de conservatieve richting weder aan het bewind gekomen. Die afwisseling van regeeringsbeginselen, waardoor soms de arbeid van jaren in eens wordt te niet gedaan, hoe ook liggende in den aard van een constitutioneelen Staat, bracht er veel toe bij mijne opgewektheid voor politiek leven te verminderen. In de wetenschap was dat geheel anders. Men wordt er beoordeeld naar zijn waarde en niet door hartstochten, en elk feit voor haar gewonnen is blijvend en duurzaam. Ik trok mij dan ook allengskens uit de politieke kringen terug, en zelfs

aan de werkzaamheden van het toen in de hofstad bloeiend Indisch Genootschap, waarin ik dikwerf ter bespreking der Indische belangen was opgetreden. en in welks bestuur ik sedert jaren zitting had, nam ik minder levendig deel.

Meer resultaat en meer voldoening had ik mij voorgespiegeld van de betrekkingen die ik bekleedde bij een paar instellingen van wetenschappelijken aard.

Het Koninklijk zoölogisch botanisch genootschap te 's Gravenhage was nog in de eerste jaren, de moeilijkste, van zijn bestaan. Het had te worstelen met geldelijke moeilijkheden en de onthouding of bedekte tegenwerking der aristocratie, welker gezellig samenzijn in eene zelfde ruimte, den dierentuin van het genootschap, met den middenstand toen nog volstrekt niet lag in haar zeden. Tot voorzitter van het genootschap gekozen, was het mijn streven het in populariteit te doen winnen, maar tevens ook het den wetenschappelijken naam, dien het zich gegeven had, te doen waardig maken. Bouwstoffen voor wetenschappelijk dierkundig en plantenkundig onderzoek waren in ruime mate aanwezig. De reeds aanwezige verzamelingen konden tot kern dienen van een museum, en door dat museum kon, met het oog op de ontoereikende middelen voor het onderhouden van eene diergaarde op den voet der groote Europeesche dierentuinen, de belangrijkheid der instelling aanmerkelijk worden verhoogd, in afwachting dat de middelen zouden aanwezig zijn om ook de diergaarde belangrijk uit te breiden. Bovendien was de directeur van het genootschap een man van wetenschappelijken aanleg en zelf in de wetenschap niet geheel onbekend. Het geheele bestuur van het genootschap werkte in dien geest mede, doch alle wetenschappelijke bemoeiingen stuitten af op onwil en onregelmatig beheer van den directeur. Toen ik na eenige jaren de ervaring had opgedaan dat aan ontwikkeling van het genootschap in wetenschappelijke richting in den bestaanden toestand niet verder te denken viel, meende ik als president te moeten aftreden, weinig geneigd als ik was, de leiding te blijven op mij nemen van eene instelling die slechts beoogde de bevordering van maatschappelijke genoegens, zonder meer.

4*

Herhaaldelijk had ik ook aanvaard de keuze en de herkeuze tot het presidium van het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië. Dit Instituut, aanvankelijk te Delft gevestigd, was later naar de hofstad overgebracht en had niet opgehouden in bloei en aanzien toe te nemen. De aard der inrichting van het bestuur liet echter niet toe zich, hetzij als bestuurder hetzij als voorzitter, onafgebroken aan de belangen der instelling te wijden. Het beginsel van verplichte periodieke aftreding met eenjarige niet herkiesbaarheid, door het Instituut gehuldigd, had bij erkende voordeelen toch het nadeel, dat het ongunstig moest werken op het beramen of doorzetten van maatregelen in het belang der instelling of der wetenschap, van welke de voorstellers niet zeker waren dat zij door hun opvolgers zouden worden voortgezet, en tot welker goeden uitslag zij in geen geval ten einde toe zouden kunnen medewerken.

Mijn meer werkdadige betrekking tot het Instituut was dan ook van afwisselenden en tijdelijken aard. Ook moest ik mij dan nog meer bepalen tot leiding der werkzaamheden, dan tot dadelijke medewerking aan haar Bijdragen en Verhandelingen, wier inhoud zich bijna uitsluitend bepaalde tot taal-, land- en volkenkunde. Slechts enkele stukken in de Bijdragen, van statistischen aard, zijn van mijne hand.

Ten gevolge van de reorganisatie van den Raad van State had het Staatsraadschap in buitengewonen dienst opgehouden eene louter eervolle onderscheiding te zijn. De bestemming der buitengewone Staatsraden was, bij de behandeling van sommige onderwerpen, den Raad van State te versterken, daarin zitting te nemen, en tot zijn adviezen en besluiten mede te werken.

Meermalen werd ik dan ook geroepen aan de werkzaamheden van den Raad deel te nemen, en trad dan op in de sectie Koloniën, die mij telkenmale benoemde tot rapporteur om de adviezen der sectie in den vollen Raad toe te lichten en te verdedigen. Als zoodanig heb ik kunnen medewerken tot de adviezen aan den Koning over de cultuurwetten, de

heerediensten, het onderwijs in Indië, de reorganisatie der geneeskundige school voor inlanders en van het korps inlandsche artsen, enz.

In het jaar 1845 was ik in het huwelijk getreden met HENRIETTE CHRISTINE RUDOLPH, jongste dochter van MARTEN RUDOLPH, Indisch ambtenaar, en MARIE ELIZE TEISSIÈRE. Het eenig kind uit dit huwelijk, een dochter, in 1849 geboren, huwde in 1868 met WILLEM HENDRIK BARON VAN HEERDT, adjudant des Konings. Ook uit dit huwelijk sproot slechts een kind, dat de namen zijns vaders draagt.

Tot omstreeks 1867 had ik het geluk gehad mij over eene doorgaans goede gezondheid mijner trouwe gade te mogen verheugen. Die gezondheid werd verbroken en gevolgd door een voortdurend ziekelijken lichamelijken en psychischen toestand, die mij meer en meer de plicht oplegde het leed te deelen, bij wie ik zoolang zooveel liefs had genoten.

Toch kon die aanhoudende toestand van zorg en spanning niet anders dan nederdrukkend terugwerken. Van deelneming in het publiek aan publieke belangen kon geen sprake meer zijn, en ik trok mij dan ook meer en meer daarvan terug. Ook mijne studiën en onderzoekingen kon ik niet geregeld meer voortzetten, verplicht als ik was het grootste gedeelte van mijn tijd te wijden aan zorgen voor de geliefde zieke.

Allengskens ook bleef de uitwerking van dien toestand niet achter op eigen psychischen toestand. Gedrukt door het voortdurend aanschouwen van het lijden mijner gade, waaraan ik mij niet mocht en ook niet zou hebben willen onttrekken, voelde ik allengskens werklust en veerkracht verminderen.

Zoolang mijne dochter ongehuwd was, bracht haar tegenwoordigheid nog veel afleiding en troost aan, maar sedert ik alleen bij de zieke was overgebleven, die voortdurend hulp, verzorging en opwekking noodig had, werd het onmogelijk mij eenigszins geregeld aan mijne onderzoekingen te wijden. Daarbij kwam de naderende ouderdom en het gevolg der overspanning van meer dan dertigjarigen weinig afgebroken arbeid. En bovendien nog hadden zich allerlei moeilijkheden

voorgedaan met betrekking tot de uitgave van den Atlas ichthyologique, welker voortzetting tijdelijk moest worden gestaakt.

De jaren, waarin ik onder dien toestand het meest gedrukt bleef, behooren tot de minst vruchtbare mijns levens. Aan het maatschappelijk leven nam ik geen deel meer, en wat ik nog op wetenschappelijk gebied verrichtte, had nagenoeg uitsluitend betrekking tot de ichthyologie.

Van den Atlas ichthyologique was toen nog niet de helft voltooid. De middelen door het koloniaal gouvernement toegestaan tot dekking van het geldelijk tekort op de uitgave, waren uitgeput. Toen ik Indië verliet, bracht ik vandaar mede een lijst van meer dan tachtig inteekenaren, maar weinig jaren later was dat getal door vertrek, overlijden en terugtrekking sterk verminderd, en de inning der intekeninggelden van de overgeblevenen bleek zoo moeilijk en kostbaar, dat niets daarvan ten bate der uitgave kwam. Het debiet bleef daardoor bijna uitsluitend beperkt tot groote wetenschappelijke instellingen en openbare boekerijen, en kon zich nauwelijks boven een zestigtal exemplaren handhaven — en van dat geringe getal moest nog 30 pCt. van de intekeninggelden aan den uitgever worden afgestaan.

De op geheel andere finantiële berekeningen gegronde ondersteuning van de Regeering kon in de verte niet strekken om de uitgave te voltooien, en toen daarop gewezen werd bij den toenmaligen minister FRANSEN VAN DE PUTTE, meende deze geen vrijheid te hebben het toestaan van nieuwe fondsen aan de wetgevende macht voor te stellen.

Andere moeilijkheden deden zich op met betrekking tot de uitvoering der platen. Langen tijd was het niet mogelijk goede steentekenaars te bekomen, en wat dan nog na eene oneindigheid van verbeteringen kon worden gedrukt, werd zoo langzaam en ongeregeld afgewerkt, dat de uitgave van sommige afleveringen er maanden, ja zelfs tot een paar jaar, door werd vertraagd.

Meermalen was ik dan ook op het punt den ondernomen arbeid geheel te staken, maar telkens weder opkomende in-

wendige aandrang hield mij daarvan terug. De hoop op betere tijden bleef mij schragen, en die hoop werd althans niet teleurgesteld wat betreft het hoofdwerk mijn levens.

Latere ministers van koloniën, HASSELMAN en VAN GOLTSTEIN deelden niet de meening van hun voorganger VAN DE PUTTE, en de wetgevende macht maakte herhaaldelijk niet de geringste zwaarigheid, de voltooiing van de Atlas ichthyologique finantiëel mogelijk te maken.

Na het jaar 1870 voelde ik mijn werkkraft weder eenigzins herleven, doch zij bereikte nooit meer haar vroeger standpunt en de veerkracht van vroeger jaren bleef voor goed gebroken. Het bewustzijn ontwaakte allengskens, dat ik mij zelve had overleefd.

Wat ik ook sedert op wetenschappelijk gebied nog verrichtte, had bijna uitsluitend betrekking tot ichthyologie. De uitgave van den Atlas was nu ook weder geregeld, en in het jaar 1877 was die gevorderd tot het tiende deel, waarvan de platen geheel waren afgedrukt en de tekst ter perse of voor de pers gereed.

P E T R I B L E E K E R

SCRIPTORUM ICHTHYOLOGICORUM HUCUSQUE IN LUCEM EDITORUM ENUMERATIO CHRONOLOGICA.

-
1846. 1. Overzicht der Siluroïden welke te Batavia voorkomen.
N. G. A. *) III. p. 135—184.
 2. Siluroideorum bataviensium species nuperrime detectae
N. G. A. III. p. 284—293.
 3. Siluroideorum bataviensium conspectus diagnosticus.
V. B. G. XXI, I. p. 1—60.
 4. Labroideorum ctenoideorum bataviensium diagnoses
et adumbrationes. *V. B. G.* XXI, I. p. 1—33.
 5. Nieuwe bijdrage tot de kennis der Siluroïden van
Java. *V. B. G.* XXI, I. p. 1—12.

*) Abbreviationes Titulorum Operum Diariorumque sequentes: —

N. G. A. — Natuur- en Geneeskundig Archief voor Nederlandsch Indië. Batavia. 8^o.

V. B. G. — Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Ibid. 4^o.

I. Ind. A. — Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia. Singapore. 8^o.

M. Ind. O. — Moniteur des Indes Orientales et Occidentales. La Haye. 4^o.

N. T. N. I. — Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. Batavia. 8^o.

A. S. Sc. I. N. — Acta Societatis Scientiarum Indo-neerlandicae. Batavia. 4^o.

N. A. N. C. — Nova Acta Academ. Caes. Leop. Carol. Naturae Curios. 4^o.

Versl. K. A. W. — Verslagen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afd. Natuurkunde. Amsterd. 8^o.

Verh. K. A. W. — Verhandelingen d. Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afd. Natuurk. Amsterd. 4^o.

P. Z. S. — Proceedings of the Zoological Society of London. Lond. 8^o.

N. T. D. — Nederlandsch Tijdschrift voor de Dierkunde. Amsterd. 8^o.

V. H. M. W. — Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. Haarlem. 4^o.

Arch. N. Sc. N. — Archives Néerlandaises des Sciences exactes et Naturelles. Harlem. 8^o.

1847. 6. Pharyngognathorum Siluroideorumque species novae Javanenses. *N. G. A.* IV. p. 155—169.
1848. 7. A contribution to the Ichthyology of Sumbawa. *I. Ind. A.* II. p. 532—540.
1849. 8. A contribution to the knowledge of the ichthyological fauna of Celebes. *I. Ind. A.* III. p. 65—74.
9. Overzicht der te Batavia voorkomende Gladschubbige Labroiden, met beschrijving van 11 nieuwe soorten. *V. B. G.* XXII. Vers. Gallic. in *M. I. O.* III. — *Script.* ann. 1847.
10. Bijdrage tot de kennis der Blennioiden en Gobioïden van den Soenda-molukschen archipel, met beschrijving van 42 nieuwe soorten. *V. B. G.* XXII. p. 1—40. (Ang. 1848).
11. Bijdrage tot de kennis der Percoiden van den Malayo-molukschen archipel, met beschrijving van 22 nieuwe soorten. *V. B. G.* XXII. p. 1—64 (Sept. 1848).
12. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Bali, met beschrijving van eenige nieuwe species. *V. B. G.* XXII. p. 1—11. (Nov. 1848).
13. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Madura, met beschrijving van eenige nieuwe species. *V. B. G.* XXII. p. 1—16 (Dec. 1848).
14. Bijdrage tot de kennis der Scleroparei van den Soenda-molukschen Archipel. *V. B. G.* XXII. p. 1—10 (Febr. 1849).
1850. 15. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Midden- en Oost-Java, met beschrijving van eenige nieuwe species. *V. B. G.* XXII. p. 1—23 (Febr. 1849).
16. Bijdrage tot de kennis der Sciaenoiden van den Soenda-molukschen archipel, met beschrijving van 7 nieuwe soorten. *V. B. G.* XXII. p. 1—31 (Aug. 1849).
17. Bijdrage tot de kennis der Sparoiden van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXII. p. 1—16 (Dec. 1849).

18. Bijdrage tot de kennis der Chaetodontoiden van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIII. p. 1—31 (Dec. 1849).
19. Bijdrage tot de kennis der Maenoiden van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIII. p. 1—13 (Jan. 1850).
20. Bijdrage tot de kennis der visschen met Doolhofvormige kieuwen van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIII. p. 1—15 (Febr. 1850.)
21. Bijdrage tot de kennis der Teuthiden van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIII. p. 1—30 (Mart. 1850).
22. Bijdrage tot de kennis der Notacanthini van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIII. p. 1—6 (Mart. 1850).
23. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van 16 nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* I. p. 1—16 (Mart. 1850).
24. Over eenige nieuwe soorten van Scleroparei van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 17—27 (Aug. 1850).
25. Over twee nieuwe soorten van *Callionymus* van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 28—32 (Aug. 1850).
26. Over eenige nieuwe soorten van *Belone* en *Hemiramphus* van Java. *N. T. N. I.* I. p. 93—95.
27. Over drie nieuwe soorten van *Tetraodon* van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 96—97.
28. Faunae ichthyologicae Javae insularumque adjacentium genera et species novae. *N. T. N. I.* I. p. 98—108.
29. Visschen van Banka. *N. T. N. I.* I. p. 159—161 (Oct. 1850).
30. Visschen van Borneo. *N. T. N. I.* I. p. 161—162.
31. Over eenige nieuwe soorten van Blennioiden en Gobioiden van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 236—258 (Nov. 1850).

32. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* I. p. 259—275 (Nov. 1850).
33. *Oxybeles Brandesii*, eene nieuwe soort van *Ophidini* van Banda-Neira. *N. T. N. I.* I. p. 276—278.
1851. 34. Over eenige nieuwe geslachten en soorten van Maakreelachtige visschen van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 341—372.
35. Over eenige nieuwe soorten van *Pleuronectoïden* van den Indischen archipel. *N. T. N. I.* I. p. 401—416.
36. Over eenige nieuwe soorten van *Megalops*, *Dussumieria*, *Notopterus* en *Astronectes*. *N. T. N. I.* I. p. 417—424.
37. Visschen van Biliton. *N. T. N. I.* I. p. 478—479 (Febr. 1851).
38. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* II. p. 57—70 (Febr. 1851).
39. *Cheilinoïdes*, een nieuw geslacht van Gladschubbige Labroïden van Batavia. *N. T. N. I.* II. p. 61—62 (Mart. 1851).
40. Nieuwe bijdrage tot de kennis der *Percoidei*, *Scleroparei*, *Sciaenoidei*, *Maenoidei*, *Chaetodontoidei* en *Scomberoidei* van den Soenda-molukschen archipel. *N. T. N. I.* II. p. 163—179.
41. Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* II. p. 193—208 (Maj. 1851).
42. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* II. p. 205—224 (Maj. 1851).
43. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. *N. T. N. I.* II. p. 225—261 (Maj. 1851).

44. Visschen van Solo. *N. T. N. I.* II. p. 347—348 (Jul. 1851).
45. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* II. p. 415—442 (Aug. 1851).
46. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Riouw. *N. T. N. I.* II. p. 469—497 (Oct. 1851).
1852. 47. Bijdrage tot de kennis der Blootkakige visschen van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—26 (Aug. 1850, Append. Mart. 1852).
48. Bijdrage tot de kennis der Makreelachtige visschen van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—93 (Oct. 1850, Append. Dec. 1850, Mart 1852).
49. Bijdrage tot de kennis der Snoekachtige visschen van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—28 (Nov. 1850, Append. Mart 1852).
50. Bijdrage tot de kennis der Pleuronecteoidei van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—32 (Dec. 1850; Append. Jan. 1851, Mart. 1852).
51. Bijdrage tot de kennis der Chirocentroidei, Lutoidei, Butirini, Elopes, Notopteri, Salmones, Eche-neoidei en Ophidini van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—32 (Jan. 1851; Append. 1851).
52. Bijdrage tot de kennis der Balistini en Ostraciones van den Indischen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—38 (Maj. 1851, Append. Nov. 1851).
53. Bijdrage tot de kennis der Plagiostomen van den Indischen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—92 (Jun. 1851; App. 1852).
54. Bijdrage tot de kennis der Haringachtige visschen van den Soenda-molukschen archipel. *V. B. G.* XXIV. p. 1—52 (Dec. 1851; App. Maj. 1852).
55. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Singapore. *N. T. N. I.* III. p. 51—86 (Dec. 1851).

56. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Blitong (Billiton), met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. *N. T. N. I.* III. p. 81—100 (Dec. 1851).
57. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. *N. T. N. I.* III. p. 155—174 (Jan. 1852).
58. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Moluksche eilanden. Visschen van Amboina en Ceram. *N. T. N. I.* III. p. 229—309 (Apr. 1852).
59. Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van Pamangkat, Bandjermassing, Braboekarta en Sampit. *N. T. N. I.* III. p. 407—442 (Jan. 1852).
60. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Banka. *N. T. N. I.* III. p. 443—460 (Jun. 1852).
61. Visschen van Solor. *N. T. N. I.* III. p. 490—491.
62. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. *N. T. N. I.* III. p. 545—568 (Aug. 1852).
63. Diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Sumatra. Tiental I—IV. *N. T. N. I.* III. p. 569—608.
64. Nieuwe visschen van Banda-Neira. *N. T. N. I.* III. p. 643—646 (Sept. 1852).
65. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ceram. *N. T. N. I.* III. p. 689—716 (Sept. 1852).
66. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Banka. *N. T. N. I.* III. p. 715—738 (Oct. 1852).
67. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* III. p. 739—782 (Sept. 1852).
1853. 68. Over eenige nieuwe soorten van *Notopterus* van den Indischen archipel. *N. A. N. C.* XXIV, I. p. 1—14 (49—62). (Dec. 1851).

69. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Japan. *Verh. K. A. W.* I. p. 1—16 (Dec. 1851).
70. Bijdrage tot de kennis der Muraenoiden en Symbranchoiden van den Indischen archipel. *V. B. G.* XXV. p. 1—62 (Sept. 1852).
71. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. *N. T. N. I.* IV. p. 91—130 (Dec. 1852).
72. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. *N. T. N. I.* IV. p. 131—140 (Oct. 1852).
73. Over eenige nieuwe soorten van Homaloptera v. Hass. (Balitora Gr.) van Java en Sumatra. *N. T. N. I.* IV. p. 131—140 (Oct. 1852).
74. Nalezingen op de ichthyologie van Japan. *V. B. G.* XXV. p. 1—56 (Jan. 1853).
75. Nalezingen op de ichthyologische fauna van Bengalen en Hindostan. *V. B. G.* XXV. p. 1—166 (Jun.—Sept. 1853, App. Maj. 1854).
76. Bijdrage tot de kennis der Troskieuwige visschen van den Indischen archipel. *V. B. G.* XXV. p. 1—30 (Aug. 1853).
77. Aanhangsel op de bijdrage tot de kennis der Muraenoiden en Symbranchoiden van den Indischen archipel. *V. B. G.* XXV, p. 63—76 (Sept.—Dec. 1853).
78. *Exocoetus hexagona*, eene nieuwe soort van Banka. *N. T. N. I.* IV. p. 206—207 (Febr. 1853).
79. Diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Sumatra. Tiental V—X. *N. T. N. I.* IV. p. 243—302 (Febr. 1853).
80. *Sicydium Parvei*, eene nieuwe soort van de Preanger-Regentschappen. *N. T. N. I.* IV. p. 426—427 (Jun. 1853).
81. Diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Batavia. Tiental I—VI. *N. T. N. I.* IV. p. 451—516 (Jan.—Aug. 1853).

82. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate en Halmaheira (Gilolo). *N. T. N. I.* IV, p. 595—610 (Aug. 1853).
83. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Solor. *N. T. N. I.* V. p. 67—96 (Febr. 1853).
84. Vierde Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* V. p. 153—174 (Jul. 1853).
85. Nalezingen op de ichthyologische fauna van het eiland Banka. *N. T. N. I.* V. p. 174—194 (Jan.—Sept. 1853).
86. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ceram. *N. T. N. I.* V. p. 233—248 (Jul. 1853).
87. Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. *N. T. N. I.* V. p. 317—352 (Mart.—Aug. 1853).
88. Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Zoetwatervisschen van Sambas, Pontianak en Pengaron. *N. T. N. I.* V. p. 427—462 (Jan.—Aug. 1853).
89. Nieuwe tientallen diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Sumatra. *N. T. N. I.* V. p. 495—534 (Oct.—Dec. 1853).
90. *Antennarius notophthalmus*, eene nieuwe soort van de Meeuwenbaai. *N. T. N. I.* V. p. 543—545 (Dec. 1853).
1854. 91. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Halmaheira (Gilolo). *N. T. N. I.* VI. p. 49—62 (Nov. 1853).
92. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. *N. T. N. I.* VI. p. 89—114 (Dec. 1853).
93. *Diagramma haematochir*, eene nieuwe soort van Ternate. *N. T. N. I.* VI. p. 175—176 (Mart. 1854).
94. *Species piscium batavienses novae vel minus cognitae*. *N. T. N. I.* VI. p. 191—202 (Jan. 1854).

95. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. *N. T. N. I.* VI. p. 203—216 (Febr. 1854).
96. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Flores. *N. T. N. I.* VI. p. 311—338 (Mart. 1854).
97. *Syngnathus tapeinosoma*, eene nieuwe zeenaald van Anjer. *N. T. N. I.* VI. p. 375—376 (Jan. 1854).
98. *Diagramma polytaenioides*, eene nieuwe soort van Solor. *N. T. N. I.* VI. p. 375—376 (Jan. 1854).
99. Faunae ichthyologicae japonicae species novae. *N. T. N. I.* VI. p. 395—426 (Jan.—Febr. 1854).
100. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. *N. T. N. I.* VI. p. 455—508 (Maj. 1854).
101. *Eleotris Tolsoni*, eene nieuwe soort van Java's Westhoek nabij de Meeuwenbaai. *N. T. N. I.* VI. p. 542—543 (Jun. 1854).
102. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. *N. T. N. I.* VII. p. 37—48 (Jun. 1854).
103. Overzicht der ichthyologische fauna van Sumatra, met beschrijving van eenige nieuwe soorten. *N. T. N. I.* VII. p. 49—108 (Jan.—Jun. 1854).
104. Iets over visschen levende in zeesterren en over eene nieuwe soort van *Oxybeles*. *N. T. N. I.* VII. p. 162—163 (Aug. 1854).
105. Visschen van de Natoena-eilanden. *N. T. N. I.* VII. p. 163—164 (Aug. 1854).
106. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* VII. p. 225—260 (Mart.—Sept. 1854).
107. Ichthyologische waarnemingen gedaan op verschillende reizen in de residentie Bantam. *N. T. N. I.* VII. p. 309—326 (Sept. 1854).
108. Over eenige nieuwe visschen van de Kokos-eilanden. *N. T. N. I.* VII. p. 353—358 (Oct. 1854).

109. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan. *N. T. N. I.* VII. p. 359—378 (Sept. 1854).
110. Specierum piscium javanensium novarum vel minus cognitarum diagnoses adumbratae. *N. T. N. I.* VII. p. 415—448 (Jun.—Oct. 1854).
111. Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* VII. p. 448—452 (Nov. 1854).
112. *Dactylopterus cheirophthalmus* van de Banda-eilanden. *N. T. N. I.* VII. (Oct. 1854).
113. Nog iets over visschen levende in Echinodermen. *N. T. N. I.* VII. p. 435—496 (Dec. 1854).
114. Over eenige visschen van van Diemensland. *Verh. K. A. W.* II. p. 1—30 (Jul. 1854).
115. Nieuwe nalezingen op de ichthyologie van Japan. *V. B. G.* XXVI. p. 1—132 (Jan.—Febr. 1854).
116. Bijdrage tot de kennis der Sphyraenoiden van den Indischen Archipel. *V. B. G.* XXVI. p. 1—22 (Sept. 1854).
1855. 117. Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Zoetwatervisschen van Bandjermasin. *N. T. N. I.* VIII. p. 151—168 (Nov. 1854).
118. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. *N. T. N. I.* VIII. p. 165—180 (Dec. 1854).
119. *Antennarius Lindgreeni*, eene nieuwe soort van Banka. *N. T. N. I.* VIII. p. 192—193 (1854).
120. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. *N. T. N. I.* VIII. p. 295—304 (Dec. 1854).
121. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. *N. T. N. I.* VIII. p. 305—328 (Mart. 1855).
122. Visschen van de Duizend-eilanden. *N. T. N. I.* VIII. p. 844 (Mart. 1855).
123. Visschen van Tikoe, Sumatra's Westkust. *N. T. N. I.* VIII. p. 345 (Mart. 1855).

124. Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. *N. T. N. I.* VIII. p. 391—434 (Mart. 1855).
125. Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* VIII. p. 435—444 (Apr. 1855).
126. Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. *N. T. N. I.* VIII. p. 445—460 (Apr. 1855).
127. Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. *N. T. N. I.* IX. p. 65—72 (Apr. 1855).
128. Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Halmaheira (Gilolo). *N. T. N. I.* IX. p. 105—112 (Apr. 1855).
129. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Sumbawa. *N. T. N. I.* IX. p. 113—115 (Apr. 1855).
130. Over eenige nieuwe visschen van Ternate. *N. T. N. I.* IX. p. 155 (Aug. 1855).
131. Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan. *N. T. N. I.* IX. p. 191—202 (Maj. 1855).
132. Nalezingen op de vischfauna van Sumatra. Visschen van Lahat en Sibogha. *N. T. N. I.* IX. p. 257—280 (Jun. 1855).
133. Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. *N. T. N. I.* IX. p. 281—314 (Jun. 1855).
134. Verslag van eenige vischverzamelingen van Oost-Java. *N. T. N. I.* IX. p. 391—414 (Jun.—Jul. 1855).
135. Negende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Zoetwatervisschen van Pontianak en Bandjermasin. *N. T. N. I.* IX. p. 415—430 (Jul. 1855).
136. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Groot-Obi. *N. T. N. I.* IX. p. 431—438.

137. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan. *N. T. N. I.* IX. p. 491—504 (Aug. 1855).
1856. 138. Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Rintang. *N. T. N. I.* X. p. 345—356 (Nov.—Dec. 1856).
139. Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. *N. T. N. I.* X. p. 357—386.
140. *Carcharias* (*Prionodon*) *amblyrhynchus*, eene nieuwe haaisoort gevangen nabij het eiland Solombo. *N. T. N. I.* X. p. 467—468 (Nov. 1855).
141. Visschen van Saparoea. *N. T. N. I.* X. p. 469 (Nov. 1855).
142. Verslag omtrent eenige vischsoorten gevangen aan de Zuidkust van Malang in Oost-Java. *N. T. N. I.* XI. p. 81—92 (Dec. 1855).
143. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. *N. T. N. I.* XI. p. 93—100 (Mart. 1856).
144. Visschen waargenomen te Laboeha, eiland Batjan. *N. T. N. I.* XI. p. 253—254 (Nov. 1855).
145. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Boero. *N. T. N. I.* XI. p. 383—414 (Maj. 1856).
146. Verslag van eenige verzamelingen van zee- en zoetwatervisschen van het eiland Banka. *N. T. N. I.* XI. p. 415—420.
147. Vischsoorten nieuw voor de kennis der fauna van het eiland Ceram. *N. T. N. I.* XI. p. 486—487 (Jun. 1856).
148. Reis door de Minahassa en den Molukschen archipel gedaan in de maanden September en October 1855 in het gevolg van den Gouverneur-generaal A. J. DUYMAER VAN TWIST. Batavia. 2 Vol. 8^o.
149. Beschrijvingen van nieuwe en weinig bekende vischsoorten van Amboina, verzameld op eene reis door den Molukschen archipel, gedaan in het gevolg van

- den Gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST in September en October 1855. *A. S. S. I. N. I.* p. 1—76 (Dec. 1855; App. Jun. 1856).
150. Beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Menado en Makassar, grootendeels verzameld op eene reis naar den Molukschen archipel in het gevolg van den Gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST. *N. S. S. I. N. I.* p. 1—80 (Jan.—Febr. 1856).
151. Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. *N. T. N. I.* XII. p. 191—210 (Jul. 1856).
152. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Nias. *N. T. N. I.* XII. p. 211—228 (Jun. 1856).
153. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. *N. T. N. I.* XII. p. 229—242 (Jun. 1856).
154. Bericht omtrent eenige vischsoorten van Tobali, eiland Banka. *N. T. N. I.* XII. p. 273—275 (Aug. 1856).
155. Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Bali. *N. T. N. I.* XII. p. 291—302 (Sept. 1856).
156. Bericht omtrent eenige vischsoorten nieuw voor de kennis van het eiland Ceram. *N. T. N. I.* XII. p. 508 (Dec. 1856).
1857. 157. *Conspectus specierum piscium moluccensium hucusque cognitarum.* *A. S. S. I. N.* II. 1—23 (Jul. 1856).
158. Tiende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van de rivieren Barito, Kahajan en Kapoeas. *A. S. S. I. N.* II. p. 1—21 (Sept. 1856).
159. Achtste bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. *A. S. S. I. N.* II. p. 1—102 (Nov. — Dec. 1856).

160. Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Visschen van Padang, Troessan, Priaman, Sibogha en Palembang. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—50 (Oct. 1856).
161. Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Japan. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—46 (Jan. 1857).
162. Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—16 (Febr. 1857).
163. Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. Visschen van Makassar. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—2 (Jun. 1857).
164. Elfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van Sinkawang. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—4 (Maj. 1857).
165. Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—6 (Jun. 1857).
166. Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. *A. S. S. I. N.* III. p. 1—4 (Nov. 1857).
167. Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Boero. *N. T. N. I.* XIII. p. 55—82 (Dec. 1856).
168. Over eenige vischsoorten nieuw voor de kennis der fauna van Biliton. *N. T. N. I.* XIII. p. 283—287 (Mart. 1857).
169. Descriptiones specierum piscium javanensium novarum vel minus cognitarum diagnosticae. *N. T. N. I.* XIII. p. 323—368 (Jan. 1856—Apr. 1857).
170. Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Sangi-eilanden. *N. T. N. I.* XIII. p. 369—380 (Apr. 1857).
171. Verslag van eene nieuwe verzameling visschen van Batjan. *N. T. N. I.* XIII. p. 381—386 (Apr. 1857).
172. Verslag omtrent eenige vischsoorten van Timor-koepang en Timor-delhi. *N. T. N. I.* XIII. p. 387—390 (Apr. 1857).

173. Over eenige vischverzamelingen van verschillende gedeelten van Java. *N. T. N. I.* XIII. p. 475—480. (Apr. 1857).
174. Over eenige vischsoorten gevangen bij Prigi aan Java's Zuidkust. *N. T. N. I.* XIV. p. 244—246. (Jul. 1857).
1858. 175. Ichthyologiae Archipelagi Indici Prodrömus. I Siluri. *A. S. S. I. N.* IV. p. 1—370 (Jun.—Sept. 1857; Append. Aug. 1858).
176. Zevende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Vischen van Palembang. *A. S. S. I. N.* V. p. 1—12 (Dec. 1857).
177. Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Borneo. Visschen van Sinkawang. *A. S. S. I. N.* V. p. 1—10 (Oct. 1857 et Mart. 1858).
178. Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. Visschen van Menado. *A. S. S. I. N.* V. p. 1—4 (Jun. 1858).
179. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Japan. *A. S. S. I. N.* V. p. 1—12 (Jul. 1858).
180. Index descriptionum specierum piscium Bleekerianarum in voluminibus I ad XIV Diarii Societatis Regiae Scientiarum Indo-Batavae. *N. T. N. I.* XIV. p. 447—486.
181. Visschen van Java's Zuidkust. *N. T. N. I.* XV. p. 159—162 (Dec. 1857).
182. *Holacanthus pseudannularis*, eene nieuwe soort van Batavia. *N. T. N. I.* XV. p. 169—171 (Nov. 1857).
183. Bijdrage tot de kennis der vischfauna van den Goram-archipel. *N. T. N. I.* XV. p. 197—218 (Nov. 1857).
184. Vierde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Biliton. *N. T. N. I.* XV. p. 219—240 (Dec. 1857).
185. Tweede bijdrage tot de kennis der vischfauna van Singapore. *N. T. N. I.* XV. p. 241—254 (Jan 1858).

186. Enumeratio specierum piscium javanensium hucusque cognitarum. *N. T. N. I.* XV. p. 355—456 (Jun. 1858).
187. Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. *N. T. N. I.* XV. p. 457—468 (Jun. 1858).
188. Visschen van Tikoe en reptiliën van Agam, verzameld door E. A. LUDEKING. *N. T. N. I.* XVI. p. 26—28 (Oct. 1857).
189. Visschen en reptiliën van Amboina, verzameld door den heer SCHRÖDER. *N. T. N. I.* XVI. p. 28—31 (Oct. 1857).
190. Vischsoorten van Tjilatjap, verzameld door H. TIEVEZ. *N. T. N. I.* XVI. p. 37 (Oct. 1857).
191. Systema Silurorum. *N. T. N. I.* XVI. p. 38—41 (Oct. 1857).
192. Vischsoorten van Anjer, verzameld door T. H. EYSINGER. *N. T. N. I.* XVI. p. 45 (Nov. 1857).
193. Vischsoorten en reptiliën van Riouw en Lingga, verzameld door E. NETSCHER, E. F. MEYER en H. RAAT. *N. T. N. I.* XVI. p. 45—47 (Nov. 1857).
194. Vischsoorten en reptiliën van Banjoewangi en Buitenzorg, verzameld door H. ZOLLINGER, H. VON ROSENBERG en O. F. U. J. HUGUENIN. *N. T. N. I.* XVI. p. 47—49 (Nov. 1857).
195. Vischsoorten van Sinkawang, verzameld door J. H. A. B. SONNEMANN REBENTISCH. *N. T. N. I.* XVI. p. 195—196 (Mart. 1858).
196. Slangen en visschen uit de omstreken van Montrado, verzameld door G. J. FILET. *N. T. N. I.* XVI. p. 196—197 (Mart. 1858).
197. Visschen van de Kokos-eilanden, verzameld door J. G. C. ROSS en A. J. ANDERSON. *N. T. N. I.* XVI. p. 205—206 (Apr. 1858).
198. Slangen en visschen van Koetei, verzameld door J. WOLFF. *N. T. N. I.* XVI. p. 206 (Apr. 1858).

199. Reptiliën en vischsoorten van Batjan, verzameld door J. G. T. BERNELOT MOENS. *N. T. N. I.* XVI. p. 208—210 (Apr. 1858).
200. Vischsoorten uit de zoete wateren van Benkoelen, verzameld door J. A. W. VAN OPHUYSEN. *N. T. N. I.* XVI. p. 210—211 (Apr. 1858).
201. Tindjan Kassik uit de rivier van Priaman, verzameld door G. T. JAMES. *N. T. N. I.* XVI. p. 211—212 (Apr. 1858).
202. Zeevisschen gevangen in de nabijheid van Benkoelen, verzameld door J. A. W. VAN OPHUYSEN. *N. T. N. I.* XVI. p. 239 (Jun. 1858).
203. Vischsoorten van de Kokos-eilanden, verzameld door A. J. ANDERSON. *N. T. N. I.* XVI. p. 24 (Jun. 1858).
204. Visschen uit de Serayoe, verzameld door G. C. SCHONCK. *N. T. N. I.* XVI. p. 241 (Jun. 1858).
205. Vischsoorten gevangen bij Benkoelen en aangeboden door J. A. W. VAN OPHUYSEN. *N. T. N. I.* XVI. p. 243—244 (Jun. 1858).
206. Vischsoorten van Muntok, verzameld door F. W. DOLGE. *N. T. N. I.* XVI. p. 251—252 (Jun. 1858).
207. Nog iets over het geslacht *Heterophthalmus*. *N. T. N. I.* XVI. p. 253—255 (Jun. 1858).
208. *Tarsius spectrum* en reptiliën en visschen van Biliton, verzameld door A. HENDRIKS. *N. T. N. I.* XVI. p. 261—262 (Jun. 1858).
209. Vischsoorten van Palembang en Djambi, verzameld door E. A. LANGE en F. J. P. STORM van 's GRAVESANDE. *N. T. N. I.* XVI. p. 263—263 (Jun. 1858).
210. Over eene nieuwe verzameling vischsoorten van Benkoelen van A. J. W. VAN OPHUYSEN. *N. T. N. I.* XVI. p. 273—275 (Jul. 1858).
211. *Conspæctus specierum Mugilis Archipelagi indici analyticus*. *N. T. N. I.* XVI. p. 275—280 (Jul. 1858).

212. Over de geslachten der Cobitinen. *N. T. N. I.* XVI. p. 302—304 (Aug. 1858).
213. Reptiliën en visschen van Wonosobo, Manado en Banda *N. T. N. I.* XVI. p. 314 (Aug. 1858).
214. Vischsoorten van Tanara. *N. T. N. I.* XVI. p. 316—317 (Aug. 1858).
215. Vischsoorten van Priaman, verzameld door H. DIEPENHORST. *N. T. N. I.* XVI. p. 336—338 (Sept. 1858).
216. Vischsoorten van Palembang, verzameld door R. V. HEYLIGER. *N. T. N. I.* XVI. p. 338—341 (Sept. 1858).
1859. 217. Zoetwatervisschen en slangen uit de omstreken van Ngawi, verzameld door J. T. VAN BLOEMEN WAANDERS. *N. T. N. I.* XVI. p. 357—359 (Oct. 1858).
218. Vischsoorten uit de Moessi, Saleh, Padang en Kommering, verzameld door E. A. LANGE en G. A. VAN DELDEN. *N. T. N. I.* XVI. p. 384—388 (Dec. 1858).
219. Vischsoorten gevangen bij Japan, verzameld door S. A. THURKOW. *N. T. N. I.* XVI. p. 406—409 (Jan. 1859).
220. Reptiliën en visschen van Anjer, verzameld door J. G. T. BERNELOT MOENS. *N. T. N. I.* XVI. p. 423—425 (Jan. 1849).
221. Verslag van eene verzameling reptiliën en visschen van Westelijk Borneo, aangeboden door J. H. A. SONNEMANN REBENTISCH. *N. T. N. I.* XVI. p. 443—451 (Jan. 1859).
222. Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. Visschen van Atapoepoe. *N. T. N. I.* XVII. p. 129—140 (Jul. 1858).
223. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Bali. *N. T. N. I.* XVII. p. 141—175 (Jun. 1858).
224. Bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bawean. *N. T. N. I.* XVIII. p. 351—358 (Jan. 1859).

225. Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka. *N. T. N. I.* XVIII. p. 359—378 (Febr. 1859).
226. Over eenige vischsoorten van de Zuidkust-wateren van Java. *N. T. N. I.* XIX. p. 329—352 (Mart. 1859).
227. Derde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Soembawa. *N. T. N. I.* XIX. p. 434—440 (Jul. 1859).
228. Bijdrage tot de kennis der vischfauna van Nieuw-Guinea. *A. S. S. I. N.* VI. p. 1—24 (Dec. 1858).
229. Enumeratio specierum piscium hucusque in Archipelago indico observatarum, adjectis habitationibus citationibusque ubi descriptiones earum recentiores reperiuntur, nec non speciebus Musei Bleekeriani Bengalensibus, Japonicis, Capensibus Tasmanicisque. *A. S. S. I. N.* VI. 1859. p. I—XXXIV et p. 1—276.
230. Vischsoorten en reptiliën van Bintang en Siak, verzameld door E. F. MEIJER. *N. T. N. I.* XX. p. 86—88 (Febr. 1859).
231. Vischsoorten van Siam, verzameld door FR. DE CASTELNAU. *N. T. N. I.* XX. p. 101—102 (Mart. 1859).
232. Vischsoorten van Badjoa, verzameld door B. SCHREUDERS. *N. T. N. I.* XX. p. 129 (Apr. 1859).
233. Vischsoorten van Badjoa, verzameld door E. NETSCHER. *N. T. N. I.* XX. p. 140—142 (Maj. 1859).
234. Tiental vischsoorten van de Kokos eilanden, verzameld door A. J. ANDERSON. *N. T. N. I.* XX. p. 142—143 (Maj. 1859).
235. Soorten van visschen van Badjoa, verzameld door E. NETSCHER. *N. T. N. I.* XX. p. 197—198 (Jul. 1859).
236. Soorten van visschen van Priaman, verzameld door H. DIEPENHORST. *N. T. N. I.* XX. p. 198—199 (Jul. 1859).

237. Zoetwatervisschen, en reptiliën van Sintang, vermeld door A. H. THEPAS. *N. T. N. I.* XX. p. 199—201 (Jul. 1859).
238. *Synanceia horrida* Bl. Schn. en *Opisthognathus Sonneratii* Val. ? van Biliton, verzameld door den heer KRUYMEL. *N. T. N. I.* XX. p. 201—202 (Jul. 1859).
239. Soorten van visschen van de Kokos-eilanden, verzameld door A. J. ANDERSON. *N. T. N. I.* XX. p. 202.
240. Vischsoorten van Karangbollong, verzameld door F. J. SCHULTZE. *N. T. N. I.* XX. p. 202—204 (Jul. 1859).
241. Vischsoorten van Amboina, verzameld door D. S. HOEDT. *N. T. N. I.* XX. p. 204 (Jul. 1859).
242. Vischsoorten en reptiliën van Bali, verzameld door P. L. VAN BLOEMEN WAANDERS. *N. T. N. I.* p. 205—208.
243. Vischsoorten van Singapore, verzameld door FR. Graaf DE CASTELNAU. *N. T. N. I.* XX. p. 216—217 (Aug. 1859).
244. Visschen en reptiliën uit de omstreken van Tandjong aan de Samangka-baai. *N. T. N. I.* XX. p. 219—221 (Aug. 1859).
245. Vischsoorten van Japan, verzameld te Desima, door Jkbr. J. L. C. POMPE VAN MEERDERVOORT. *N. T. N. I.* XX. p. 234—236 (Aug. 1859).
246. Nieuwe vischsoorten van Singapore, verzameld door FR. Graaf DE CASTELNAU. *N. T. N. I.* XX. p. 236—239 (Aug. 1859).
247. Slangen en visschen van Anjer en uit het meer Dano, verzameld door J. G. T. BERNELOT MOENS. *N. T. N. I.* XX. p. 240—241 (Aug. 1859).
248. Visschen gevangen in de baai van Amboina en aangeboden door O. MOHNIKE. *N. T. N. I.* XX. p. 331—332 (Oct. 1859).

249. Vischsoorten en reptiliën van Bonthain, verzameld door J. L. DE ZEEGER. *N. T. N. I.* XX. p. 332 (Oct. 1859).
250. Over de plaatsing in het stelsel van de Luciocephaloïden. *N. T. N. I.* XX. p. 395—397 (Nov. 1859).
1860. 251. Hemiramphus Buffonis Val. en Mugil Vaigiensis Qg. van Batjan, verzameld door O. J. F. U. HUGUENIN. *N. T. N. I.* XX. p. 417 (Dec. 1859).
252. Conspectus systematis Cyprinorum. *N. T. N. I.* XX. p. 421—441 (Dec. 1859).
253. Vijfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Timor. Vischsoorten van Atapoepoe. *N. T. N. I.* XX. p. 442—445 (Dec. 1859).
254. Derde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Singapoera. *N. T. N. I.* XX. p. 444—456 (Oct. 1859).
255. Over het natuurlijk stelsel der visschen. *N. T. N. I.* XX. p. 461—462 (Dec. 1859).
256. Ichthyologiae Archipelagi indici prodromi Vol. II. Cyprini. *A. S. S. I. N.* VII. p. 1—482 et p. I—XIV.
257. Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—14 (Febr.—Sept. 1859).
258. Achtste bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Visschen van Benkoelen, Priaman, Tandjong, Palembang en Djambi. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—88 (Febr.—Aug. 1859).
259. Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Japan. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—104 (Febr.—Oct. 1859).
260. Dertiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Borneo. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—64 (Sept. 1859).
261. Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—4 (Maj. 1860).

262. Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Visschen uit de Lematang-Enim en van Benkoelen. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—12 (Febr.—Mart. 1860).
263. Dertiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. Visschen van Bonthain, Badjoa, Sindjai, Lagoesi en Pompenoea. *A. S. S. I. N.* VIII. p. 1—60 (Jun. 1860).
264. Over eenige vischsoorten van de Kaap de Goede Hoop. *N. T. N. I.* XXI p. 49—80.
265. Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka. *N. T. N. I.* XXI. p. 135—142 (Nov. 1859).
266. Zoetwatervisschen van Singapoera, verzameld door FR. GRAAF DE CASTELNAU. *N. T. N. I.* XXI. p. 334 (Febr. 1860).
267. Over eenige vischsoorten van Benkoelen, verzameld door A. J. W. VAN OPHUYSEN. *N. T. N. I.* XXII. p. 65—66 (Mart. 1860).
268. Vischsoorten gevangen bij Prigi, verzameld door C. G. C. GREINER. *N. T. N. I.* XXII. p. 88—89 (Apr. 1860).
269. Vischsoorten van Nieuw-Guinea, verzameld door F. G. BECKMAN. *N. T. N. I.* XXII. p. 98—100 (Maj. 1860).
270. Zoetwatervisschen van Gombong in zuidelijk Midden-Java, verzameld door P. BRUYN VAN ROZENBURG. *N. T. N. I.* XXII. p. 100—101 (Maj. 1860).
271. Vischsoorten, nieuw voor de kennis der fauna van Singapoera, verzameld door FR. GRAAF DE CASTELNAU. *N. T. N. I.* XXII. p. 101—102 (Maj. 1860).
272. Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka. *N. T. N. I.* XXII. p. 107—108 (Maj. 1860).
273. Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Boero. *N. T. N. I.* XXII p. 109—114. (Apr. 1860).
274. Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Ceram. *N. T. N. I.* XXII. p. 228—238. (Jun. 1860).

275. Vierde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bali. *N. T. N. I.* XXII. p. 239—242. (Jun. 1860).
276. Tweede bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bawean. *N. T. N. I.* XXII. p. 243—246 (Jun. 1860).
277. Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Timor. *N. T. N. I.* XXII. p. 247—261. (Jul. 1860).
1861. 278. Mededeeling omtrent vischsoorten, nieuw voor de kennis der fauna van Singapoera. *Versl. K. A. W.* XII. p. 28—64. (Jan. 1861).
279. Iets over de vischfauna van het eiland Pinang. *Versl. K. A. W.* XII. p. 65—82 (Jan. 1861).
280. Iets over de geslachten der Scaroiden en hunne Indisch-archipelagische soorten. *Versl. K. A. W.* XII. p. 228—244 (Jun. 1861).
1862. 281. *Conspectus generum Labroideorum analyticus.* *Versl. K. A. W.* XIII. p. 94—109 (Nov. 1861).
282. *Synonyma Labroideorum Indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis specierum novarum descriptionibus.* *Versl. K. A. W.* XIII. p. 274—308 (Nov. 1861).
283. Sur quelques genres de la famille des Pleuronectoïdes. *Versl. K. A. W.* XIII. p. 422—429 (Febr. 1862).
284. Neuvième article sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate, *Versl. K. A. W.* XIV. p. 95—98 (Dec. 1861).
285. Sixième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île Batjan. *Vers. K. A. W.* XIV. p. 99—107 (Dec. 1861).
286. Notice sur le genre *Trachinus* et ses espèces. *Versl. K. A. W.* XIV. p. 103—122 (Dec. 1861) et in *Ann. des sciences naturelles 4^e Série XVI Zool.* p. 375—382.
287. Notices ichthyologiques. I—X. *Versl. K. A. W.* XIV. p. 123—141.
288. Mémoire sur les poissons de la côte de Guinée. *Verh. H. M. W.* verz. p. 1—132 (Jan. 1862).

289. Atlas ichthyologique des Indes orientales néerlandaises. Amsterdam. fol. vol. I. II (1862), III (1863), IV 1864), V (1865), VI (1866—1872), VII (1873—1876), VIII (1876—1877), IX (1877—).
290. Sur quelques genres nouveaux du groupe des Doras. *N. T. D.* p. 10—18 (Mart. 1862).
291. Sur quelques nouveaux genres du groupe des Synodontis. *N. T. D.* p. 52 (Apr. 1862).
292. Description de quelques espèces nouvelles de Silures de Suriname. *Versl. K. A. W.* XIV. p. 371—389 (Jun. 1862).
293. Treizième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île d'Amboine. *Versl. K. A. W.* XV. p. 19—29, et *N. T. D.* I. p. 355.
294. Systema Silurorum revisum. *N. T. D.* I. p. 77—122 (Maj 1862).
295. Description de trois espèces nouvelles de Silures de l'Inde archipélagique. *Versl. K. A. W.* XV p. 70—76; *N. T. D.* I. p. 368.
296. Over eenige vischsoorten van het eiland Bangka, het Rijks Museum van natuurlijke historie te Leiden aangeboden door J. F. R. S. VAN DEN BOSSCHE. *N. T. D.* I. p. 72—73 (Febr. 1862)
297. Notice sur les genres Parasilurus, Entropichthys, Pseudotropius et Pseudopangarius. *Versl. K. A. W.* XIV. p. 390—399 (Apr. 1862).
298. Notice sur les genres Tracheliopterichthys, Hemicetopsis et Pseudocetopsis. *Versl. K. A. W.* XIV. p. 400—403 (Apr. 1862).
1863. 299. Beschrijving en afbeelding van eene nieuwe soort van Brama (Abramis), uit de omstreken van Leiden. *Versl. K. A. W.* XV. p. 235—238 (Oct. 1862) et *N. T. D.* I. p. 371.
300. Description d'une nouvelle espèce du genre Nemacheilus. *Versl. K. A. W.* XV p. 254—256 (Nov. 1862) et *N. T. D.* I. p. 380.

301. *Glyphidodon Westermanni*, une nouvelle espèce de Java. *Versl. K. A. W.* XV. p. 30—31 (Jul. 1862); *N. T. D.* I. p. 360).
302. Sur les genres de la famille des Cobitioides. *Versl. K. A. W.* XV. p. 32—45 (Sept. 1862); *N. T. D.* I. p. 361.
303. Description de quelques espèces nouvelles de Cyprinoides de Ceylan. *Versl. K. A. W.* XV. p. 239—253 (Dec. 1862); *N. T. D.* I. p. 378.
304. Description de quelques espèces de poissons nouvelles ou peu connues de Chine envoyées au Musée de Leide par M.—G. SCHLEGEL. *N. T. D.* I. p. 135—150 (Aug.—Dec. 1862).
305. Sur une nouvelle espèce de poisson du Japon appartenant à un nouveau genre. *Versl. K. A. W.* XV. p. 257—260.
306. Notice sur les noms de quelques genres de la famille des Cyprinoides. *Versl. K. A. W.* XV. p. 261—264; *N. T. D.* I. p. 160.
307. Notice sur quelques poissons de l'île de Morotai. *N. T. D.* I. p. 160 (Jan. 1863).
308. Septième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Batjan. *N. T. D.* I. p. 151—152 (Jan. 1863).
309. Troisième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île de Halmahera. *N. T. D.* I. p. 153—159 (Jan. 1863).
310. Dixième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. *Versl. K. A. W.* XV. p. 265—266; *N. T. D.* II. p. 67.
311. Sur une nouvelle espèce de *Synaptura* du Cap de Bonne espérance. *Versl. K. A. W.* XV. p. 456—459; *N. T. D.* II. p. 75 (Mart. 1863).
312. Notices sur une collection de poissons de la Nouvelle Hollande faite à Port Jackson. *Versl. K. A. W.* XV. p. 442—451 (Mart. 1863) et *N. T. D.* II. p. 68.

313. Sur deux nouvelles espèces de Citharichthys de Suriname et de Guatimala. *Versl. K. A. W.* XV. p. 452—455 (Apr. 1863), et *N. T. D.* II. p. 73.
314. Notice sur le genre Ichthyophis Less. et sur l'Ichthyophis tigrinus et l'Ichthyophis pantherinus de Lesson. *Versl. K. A. W.* XV. p. 460—466 (Maj. 1863); et *N. T. D.* II. p. 77.
315. Notice sur deux espèces inédites du genre Aphthalmichthys Kp. *N. T. D.* I. p. 163—166. (Maj. 1863).
316. Sur quelques espèces nouvelles ou peu connues de Gymnothorax de l'Inde archipélagique *N. T. D.* I. p. 167—171.
317. Description de quelques espèces nouvelles ou peu connues d'Ophisuroides de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* I. p. 167—171. (Jun. 1863).
318. Systema Cyprinoideorum revisum. *N. T. D.* I. p. 186.
1864. 319. Notice sur la faune ichthyologique de Siam. *Versl. K. A. W.* XVI. p. 352—358; *N. T. D.* II. p. 96. (Jun. 1863).
320. Notice sur quelques poissons de l'île de Noussalaut. *Versl. K. A. W.* XVI. p. 364; *N. T. D.* II. p. 198. (Jul. 1863).
321. Notice sur quelques poissons de l'île Tyrand-Kei. *Versl. K. A. W.* XVI. p. 362; *N. T. D.* II. p. 100. (Jul. 1863).
322. Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Saparoua. *Versl. K. A. W.* XVI. p. 359; *N. T. D.* II. p. 99. (Jul. 1863).
323. Description de quelques espèces de Cobitioides et de Cyprinoïdes de Ceylan. *Verh. H. M. W.* (Nov. 1862).
324. Notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. *Versl. K. A. W.* XVI. p. 366; *N. T. D.* II. p. 101. (Aug. 1863).

325. Description des espèces de Silures de Suriname conservées aux Musées de Leide et d'Amsterdam. *Verh. H. M. W.* (Jun. 1862).
326. Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Flores. *N. T. D.* I. p. 248. (Aug. 1863).
327. Sur une nouvelle espèce d'Echidne de l'île de Rolti. *N. T. D.* I. p. 246 (Sept. 1863).
328. Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île d'Obi. *N. T. D.* I. p. 239 (Sept. 1863).
329. Septième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île Timor. *N. T. D.* I. p. 262 (Sept. 1863).
330. Septième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Céram. *N. T. D.* I. p. 253 (Sept. 1863).
331. Onzième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. *N. T. D.* I. p. 228 (Sept. 1863).
332. Notice sur quelques poissons de l'île de Harouko. *N. T. D.* II. p. 63—64 (Oct. 1863).
333. Description de deux espèces inédites de Gnathopogon et de Rasbora de l'île de Java. *N. T. D.* II. p. 137—140 (Maj. 1863).
334. *Systema Muraenorum revisum.* *N. T. D.* II. p. 114—122 (Dec. 1863).
335. *Synonyma Muraenorum indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis habitacionibus citationibusque, ubi discriptiones figuraeque eorum recentiores reperiuntur.* *N. T. D.* II. p. 123—136 (Dec. 1863).
336. Quatrième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Bouro. *N. T. D.* II. p. 141—151. (Jan. 1864).
337. *Paralaubuca*, un genre nouveau de Cyprinoides de Siam. *N. T. D.* II. p. 15—17 (Mart. 1864).
338. Poissons inédits indo-archipélagiques de l'ordre des Murènes. *N. T. D.* II. p. 38—54 (Mart. 1864).
339. *Rhinobagrus* et *Pelteobagrus*, deux genres nouveaux de Siluroïdes de Chine. *N. T. D.* II. p. 7—10 (Apr. 1864).

340. Description de deux espèces inédites de Cobitioïdes. *N. T. D.* II. p. 11—14 (April 1864).
341. Notice sur quelques poissons de la baie de Manille. *N. T. D.* II. p. 30—32 (Maj. 1864).
342. Nouvelle notice sur la faune ichthyologique de Siam. *N. T. D.* II. p. 33—37 (Maj. 1864).
343. Notices sur quelques genres et espèces de Cypri-noïdes de Chine. *N. T. D.* II. p. 18—29 (Maj. 1864).
344. Notice sur les poissons envoyés de Chine au Musée de Leide par M. G. SCHLEGEL. *N. T. D.* II. p. 55—62 (Maj. 1864).
345. Notice sur le genre *Paraploactis* et description de son espèce type. *N. T. D.* II. p. 168 (Jun. 1864).
346. Notice sur le genre *Apionichthys* Kp. (*Soleotalpa* Günth.). *N. T. D.* II. p. 306—308.
347. Sixième notice sur la faune ichthyologique de Siam. *N. T. D.* II. p. 171—176. (Aug. 1864).
348. Énumération des espèces de poissons actuellement connues de l'île de Céram. *N. T. D.* II. p. 182—193 (Sept. 1864).
349. Description de quelques espèces inédites de poissons de l'Archipel des Moluques. *N. T. D.* II. p. 177—181 (Mart. 1864).
350. Description de deux espèces inédites des genres *Callechelys* et *Pisoodonophus*. *N. T. D.* II. p. 213—216 (Aug. 1864).
351. Description de quelques espèces de Murènes de Suriname. *N. T. D.* II. p. 233—249 (Jul. 1863).
352. Description de quelques espèces de poissons du Japon, du Cap de bonne espérance et de Suriname, conservées au Musée de Leide. *N. T. D.* II. p. 250—269 (Jul. 1863).
354. Énumération des espèces de poissons actuellement connues de l'île d'Amboine. *N. T. D.* II. p. 270—293.

1865. 355. Notice sur une nouvelle espèce de *Xiphasia*. *Versl. K. A. W.* XVII. p. 193—197; *N. T. D.* II. p. 194 (Aug. 1863).
356. Sur une espèce de *Puntius* à épine anale dentelée. *Versl. K. A. W.* XVII. p. 198—202; *N. T. D.* II. p. 196 (Dec. 1863).
357. *Systema Balistidorum, Ostracionidorum, Gymnodontidorumque revisum.* *N. T. D.* III. p. 8—19.
358. *Synonyma Balistidorum, Ostracionidorum, Gymnodontidorumque Indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis habitationibus citati-onibusque, ubi descriptiones figuraeque eorum recentiores reperiuntur.* *N. T. D.* III. p. 20—40.
359. Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Harouko. *N. T. D.* III. p. 41—42 (Dec. 1864).
360. Description de quelques espèces inédites des genres *Pseudorhombus* et *Platophrys* de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 43—50 (Febr. 1865).
361. Description d'une espèce inédite de *Triacanthus* de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 51—52 (Mart. 1865).
362. Description d'une espèce inédite de *Cheilinus* de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 134—135 (Aug. 1864).
363. Sur les espèces d'*Exocetus* de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 110—129 (Jul. 1865).
364. Description d'une espèce inédite d'*Exocetus* découverte par M. FRANÇOIS POLLEN. *N. T. D.* III. p. 130—133 (Jul. 1865).
365. Description du *Narcacion Polleni*, espèce inédite des mers de l'île de la Réunion. *N. T. D.* III. p. 171—173 (Jul. 1865).
366. Notice sur le *Cirrhites punctatus* CV. *N. T. D.* III. p. 174—177 (Jul. 1865).
367. Révision des espèces de *Hemirhamphus* de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 136—170 (Sept. 1865).

368. Description d'une espèce inédite de *Holophorus* de Suriname. *N. T. D.* III. p. 178—180 (Oct. 1865).
1866. 369. Révision des espèces de *Mastacembelus* (*Belone* Cuv.) de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 214—236 (Oct. 1865).
370. Description de quelques espèces inédites ou peu connues de Clupéoides de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* III. p. 292—308 (Nov. 1865).
371. Sur la pluralité des espèces Indo-archipélagiques du genre *Megalops*. *N. T. D.* III. p. 278—292 (Dec. 1865).
1867. 372. Quatrième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Halmahéra. *Arch. N. S. N.* II. p. 397—399 (Oct. 1867).
373. Description et figure d'une espèce inédite de *Crossorhinus* de l'archipel des Moluques. *Arch. N. I. N.* II. p. 400—402 (Oct. 1867).
374. Description de quelques espèces nouvelles de *Gobius* de Madagascar. *Arch. N. I. N.* II. p. 403—420 (Nov. 1866).
1868. 375. Description de deux espèces inédites de *Choerops*. *Arch. N. S. N.* III. p. 273—276 (Oct. 1866).
376. Description d'une espèce de *Rhombotides* de l'île de la Réunion. *Arch. N. S. N.* III. p. 277—278 (Jun. 1866).
377. Description et figure d'une nouvelle espèce de *Trachypterus* de l'île d'Amboine. *Arch. N. S. N.* III. p. 279—280 (Oct. 1867).
378. Notice sur la faune ichthyologique de Guébé. *Versl. K. A. W.* 2 Rks. II. p. 271—272 (Oct. 1867).
379. Douzième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 273—274 (Oct. 1867).
380. Troisième notice sur la faune ichthyologique de l'île d'Obi. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 275 (Oct. 1867).

381. Huitième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Batjan. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 276—277 (Oct. 1867).
382. Description de deux espèces nouvelles de Blennioïdes de l'Inde archipélagique. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II p. 278—279 (Sept. 1867).
383. Troisième notice sur la faune ichthyologique de la Nouvelle-Guinée. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 281—282 (1868).
384. Cinquième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Solor. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 283—288 (Oct. 1867).
385. Sixième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Bintang. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 289—294 (Oct. 1867).
386. Notice sur la faune ichthyologique de l'île de Waigiou. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 295—301 (Oct. 1867).
387. Deuxième notice sur la faune ichthyologique des îles Sangir. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 302—304 (Oct. 1867).
388. Deuxième notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 305—306 (Oct. 1867).
389. Description de trois espèces inédites de Chromidoïdes de Madagascar. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 307—314 (Nov. 1866).
390. Description de trois espèces inédites de poissons des îles d'Amboine et de Waigiou. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 331—335 (Nov. 1867).
391. Description de deux espèces inédites d'*Epinephelus* rapportées de l'île de la Réunion par MM. POLLEN et VAN DAM. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. II. p. 336—341 (Febr. 1866).
392. Sur les espèces confondues sous le nom de *Genyoro* *bengalensis* Günth. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 64—77 (Jun. 1865).

393. Description d'une espèce inédite de *Caesio* de l'île de Nossibé. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 78—79 (Jul. 1866).
394. Description d'une espèce inédite de *Chaetopterus* de l'île d'Amboine. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 80—85 (Jun. 1866).
1869. 395. Description d'une espèce inédite de *Glyphidodon* de l'île de la Réunion. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 230—232 (Maj. 1866).
396. Description de deux espèces inédites d'*Alticus* de Madagascar. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 234—236 (Maj. 1866).
397. Neuvième notice sur la faune ichthyologique du Japon. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 237—252 (Dec. 1867).
398. Description et figure d'une espèce inédite de *Platycéphale*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. III. p. 253—254 (Dec. 1867).
1870. 399. Description et figure d'une espèce inédite de *Rhynchobdella* de Chine. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IV. p. 249—250.
400. Mededeeling omtrent eenige nieuwe vischsoorten van China. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IV. p. 251—252.
401. Description d'une espèce inédite de *Botia* de Chine et figures du *Botia elongata* et du *Botia modesta*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IV. p. 254—256 (Nov. 1869).
402. Description et figure d'une espèce inédite de *Hemibagrus* de Chine. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IV. p. 257—258 (Nov. 1869).
403. Description de quelques espèces inédites de *Xenocypris*. *N. T. D.* IV. p. 62—69 (1869).
404. Description de trois espèces inédites du genre *Acanthorhodeus* Blkr. *N. T. D.* IV. p. 70—76 (Oct. 1869).
405. Sur les espèces du genre *Culter* Bas., *N. T. D.* IV. p. 77—88 (1869).

1871. 406. Notice sur le *Synodus macrocephalus* Lac. (*Luciobrama typus* Blkr). *N. T. D.* IV. p. 87—91 (Febr. 1871).
407. Description de quelques espèces de poissons de l'île de la Réunion et de Madagascar. *N. T. D.* IV. 92—105 (1866).
408. Notice sur les *Grammistes punctatus* et *ocellatus*. *N. T. D.* IV. p. 106—110 (Aug. 1865).
409. Description d'une espèce inédite de *Helias* d'Amboine. *N. T. D.* IV. p. 111—112.
410. Description de deux espèces inédites de Labroïdes d'Amboine. *Arch. N. S. N.* VI. p. 326—328 (1870).
411. Mémoire sur les Cyprinoïdes de Chine. *Verh. K. A. W.* XII. p. 1—91 (Nov. 1869).
1872. 412. Mémoire sur la faune ichthyologique de Chine. *N. T. D.* IV. p. 113—154 (Aug. 1871).
413. Notice sur les peintures chinoises de Cyprinoïdes déposées au Muséum de l'université de Groningue par M.—J. SENN VAN BASEL. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VI. p. 117—121 (Jul. 1871).
414. Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des *Anthianini*. *N. T. D.* IV. p. 155—169.
415. Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des *Priacanthini*. *N. T. D.* IV. p. 170—177 (Febr. 1871).
416. Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Myripristis*. *N. T. D.* IV. p. 178—197 (Oct. 1871).
417. Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Holocentrum*. *N. T. D.* IV. 198—232 (Sept. 1871).
418. Addition au Mémoire sur la faune ichthyologique de Chine. *N. T. D.* IV. p. 233—234 (Apr. 1872).
419. Sur les espèces indo-archipélagiques d'*Odoncanthias* et de *Pseudopriacanthus*. *N. T. D.* IV. p. 235—240.
420. Sur le genre *Moronopsis* Gill (*Paradules* Blkr) et ses espèces indo-archipélagiques. *Arch. N. S. N.* VII. p. 373—380 (Apr. 1872).

1873. 421. Description et figure du *Cichla temensis* Humb.
Versl. K. A. W. 2^e Rks. VII p. 32—34 (Aug. 1872).
422. Troisième notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VII p. 35—39 (Jan. 1872).
423. Mededeelingen omtrent eene herziening der indisch-archipelagische soorten van *Epinephelus*, *Lutjanus*, *Dentex* en verwante geslachten. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VII p. 40—46 (Sept. 1872).
424. Description et figure d'une espèce insulindienne d'*Orthogoriscus*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VII p. 151—153 (Sept. 1872).
425. Révision des espèces insulindiennes des genres *Diapterus* et *Pentaprion*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VII p. 233—255 (Dec. 1872).
426. Révision des espèces indo-archipélagiques des genres *Plectorhynchus* et *Pristipoma*. *N. T. D.* IV p. 274—317 (Nov. 1872).
427. Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Lethrinus*. *N. T. D.* IV. p. 318—344 (Aug. 1872).
428. Sur les espèces de *Scolopsis* Cv. de l'Inde archipélagique. *N. T. D.* IV p. 345—371 (Jun. 1872).
429. Révision des espèces insulindiennes du genre *Therapon*. *N. T. D.* IV p. 372—393 (Jun. 1872).
430. Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des *Epinephelini* et de quelques genres voisins. *Verh. K. A. W.* XIV (Aug. 1872).
431. Révision des espèces de *Dentex*, *Synagris*, *Gymnocranius*, *Gnathodentex* et *Pentapus* de l'Inde archipélagique et du Japon. *Verh. K. A. W.* XIII (Jul. 1872).
432. Révision des espèces indo-archipélagiques des genres *Lutjanus* et *Aprion*. *Verh. K. A. W.* XIII (Aug. 1872).
433. Sur le genre *Parapristipoma* et sur l'identité spécifique des *Perca trilineata* Thunb., *Pristipoma japonicum* Cv. et *Diagramma japonicum* Blkr. *Arch. N. S. N.* VIII p. 15—24 (Maj. 1872).

434. Description et figure du *Lethrinus Guntheri* Blkr. *Arch. N. S. N.* VIII p. 153—154 (Sept. 1872).
435. Révision des espèces Indo-archipélagiques du genre *Caesio* et de quelques genres voisins. *Arch. N. S. N.* VIII p. 155—182 (Nov. 1872).
436. Description de deux espèces nouvelles de Sciénoïdes de Surinam. *Arch. N. S. N.* VIII p. 456—461 (Jul. 1873).
437. Description d'une espèce inédite de *Gadus* (*Boreogadus*) des mers d'Islande. *Arch. N. S. N.* VIII p. 462—463 (Oct. 1873).
1874. 438. Sur les espèces insulindiennes de la famille des Nandoïdes. *Arch. N. S. N.* IX p. 455—465 (Sept. 1873).
439. Sur les espèces insulindiennes de la famille des Opisthognathoïdes. *Arch. N. S. N.* IX p. 466—475 (Dec. 1873).
440. Recherches sur la faune de Madagascar et de ses dépendances d'après les découvertes de FRANÇOIS P. L. POLLEN et D. C. VAN DAM. 4^e Partie. Poissons de Madagascar et de l'île de la Réunion. Leide 1874. 8°. Ubi etiam : Enumération des espèces de poissons actuellement connues de Madagascar et des îles Mascariènes et Seychelles.
441. Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des Apogonini. *Verh. H. M. W.* 3^e verz. II p. 1—81 (Jan. 1873).
442. Révision des espèces d'Ambassis et de Parambassis de l'Inde archipélagique. *Verh. H. M. W.* 3^e verz. II p. 1—23 (Mart. 1873).
443. Révision des espèces insulindiennes de la famille des Synanceioïdes. *Verh. H. M. W.* 3^e verz. II p. 1—21 (Nov. 1873).
444. Mémoire sur les Sciénoïdes et les Sillaginoïdes de l'Inde archipélagique. *Verh. K. A. W.* XIV (Sept. 1873).

445. Sur les espèces insulindiennes de la famille des Cirrhitéoïdes. *Verh. K. A. W.* XV (Mart. 1873).
446. Révision des espèces insulindiennes de la famille des Mulloïdes. *Verh. K. A. W.* XV (Maj. 1873).
447. Mededeeling omtrent den stand der uitgave van den Atlas ichthyologique des Indes orientales néerlandaises. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VIII p. 123—126.
448. Typi nonnulli generici piscium neglecti. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VIII p. 367—371 (Jun. 1874).
449. Notice sur les genres *Amblyeleotris Valenciennesia* et *Brachyeleotris*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. VIII p. 372—376 (Oct. 1874).
450. Esquisse d'un système naturel des Gobioides. *Arch. N. S. N.* IX p. 289—331 (Maj. 1874).
1875. 451. Notice sur les Eleotriiformes et description de trois espèces nouvelles. *Arch. N. S. N.* X p. 101—112 (Nov. 1874).
452. Gobioideorum species insulindicae novae. *Arch. N. S. N.* X p. 113—134 (Dec. 1874).
453. Description du genre *Parascorpis* et de son espèce type. *Arch. N. S. N.* X p. 380—382. (Jan. 1875).
454. Notice sur l'*Elopichthys dahuricus*. *P. Z. S.* 1875. p. 534—536. (Jun. 1875).
455. Sur la famille des Pseudochromidoïdes et révision de ses espèces insulindiennes. *Verh. K. A. W.* XV (Nov. 1873).
456. Description de quelques espèces insulindiennes inédites des genres *Oxyurichthys*, *Paroxyurichthys* et *Cryptocentrus*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IX p. 138—148 (Mart. 1875).
457. Notice sur les genres *Gymnocaesio*, *Pterocaesio*, *Paracaesio* et *Liocaesio*. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IX p. 149—154 (Apr. 1875).

458. Sur la pluralité des espèces insulindiennes de Toxotes. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IX p. 155—167 (Maj. 1875).
1876. 459. Révision des Sicydiini et Latrunculini de l'Insulinde. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IX p. 271—293 (Febr. 1875).
460. Genera familiae Scorpaenoideorum conspectus analyticus. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. IX p. 294—300 (Dec. 1873).
461. Notice sur les genres et sur les espèces des Chéto-dontoïdes de la sousfamille des Taurichthyiformes. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. X p. 308—302 (Jan. 1876).
462. Mémoire sur les espèces insulindiennes de la famille des Scorpénoïdes. *Verh. K. A. W.* XVI (Dec. 1873).
463. Notice sur le genre Chaetodon Aut. (Pomacanthus Lac.Cuv.) et sur la pluralité de ses espèces vivantes. *Arch. N. S. N.* XI p. 178—185 (Febr. 1876).
464. Systema Percarum revisum. *Arch. N. S. N.* XI p. 247—340 (Dec. 1875).
465. Description de quelques espèces inédites de Pomacentroïdes de l'Inde archipélagique. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. X p. 384—403 (Dec. 1876).
466. Sur les espèces confondues sous les nom de Chrysophrys hasta, berda, Calamara et Schlegeli. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XI p. 1—12 (Sept. 1875).
467. Révision des espèces insulindiennes de la sousfamille des Eleotriiformes. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XI p. 13—110 (Jan. 1875).
1877. 468. Notice sur l'identité des genres Gnathanacanthus Blkr et Holoxenus Günth. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XI p. 132—134 (Maj. 1876).
469. Description de deux espèces inédites du genre Prochilus Klein (Amphiprion Bl.Schn.) *Versl. K. A. W.* 2 Rks. XI p. 135—137 (Jun. 1876).

470. Notice sur la sousfamille des Holacanthiformes et description de quelques espèces insuffisamment connues. *Arch. N. S. N.* XII p. 17—36 (Febr. 1876).
471. Notice sur les espèces nominales de Pomacentroïdes de l'Inde archipélagique. *Arch. N. S. N.* XII p. 38—43 (Nov. 1876).
472. Révision des espèces de Pempheris de l'Inde archipélagique. *Arch. N. S. N.* XII p. 44—54 (Maj. 1876).
473. Révision des espèces insulindiennes de la famille des Chétodontoides. *Verh. K. A. W.* XVII (Dec. 1875—Jan 1876).
474. Mémoire sur les Chromides marins ou Pomacentroïdes de l'Inde archipélagique. *Verh. H. M. W.* 3^e verz. II p. 1—166 (Oct.—Dec. 1876).
1878. 475. Révision des espèces insulindiennes du genre Uranoscopus L. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XIII p. 47—59 (Febr. 1877).
476. Notice sur le Sparus Cuvieri (Chrysophrys Cuvieri Day). *Versl. K. A. W.* 2 Rks. XIII p. 43.
477. Révision des espèces insulindiennes du genre Platycephalus. *Verh. K. A. W.* XIX.
478. Sur deux espèces inédites de Cichloïdes de Madagascar. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XII p. 192—198.
479. Musei Hamburgensis species piscium novas minusque cognitatas descripsit et depingi curavit P. BLEEKER. Pisces novae-guinaici novi.
480. Over nieuwe vischsoorten van Nieuw-Guinea. *Versl. K. A. W.* Proc.-Verb. 27 Oct. 1877.
481. Over slokdarm en maag van Caprodon Schlegeli etc. *Versl. K. A. W.* Proc.-Verb. 24 Nov. 1877.
482. Description des espèces insulindiennes du genre Stigmatogobius. *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XII p. 199.
483. Quatrième mémoire sur la faune ichthyologique de la Nouvelle Guinée. *Arch. N. S. N.*
484. Mémoire sur les Poissons à pharyngiens labyrinthiformes de l'Inde archipélagique. *Verh. K. A. W.* XIX

485. Contribution à la faune ichthyologique de l'île Maurice. *Verh. K. A. W.* XX.
486. Énumération des espèces de poissons actuellement connues du Japon et description de trois espèces inédites. *K. A. W.* XX.
487. Sur les espèces du genre *Hypophthalmichthys* Blkr (Cephalus Basil. nec Bl. nec al.) *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XII. p. 209—218.
488. Énumération des espèces de poissons actuellement connues de Singapore.
489. Sur quelques espèces inédites ou peu connues de Poissons de Chine appartenant au Muséum de Hambourg. *Versl. K.A.W.* XIII. Nov.—Dec. 1877.
490. Révision des espèces insulindiennes de la famille des Callionymoïdes *Versl. K. A. W.* 2^e Rks. XIII.
-

INDEX SCRIPTORUM QUOAD FAUNAS.

Amboina.

Nº. 58, 62, 71, 87, 100, 124,
149, 159, 165, 166, 189, 241,
248, 257, 261, 293, 353, 377,
390, 394, 398, 409, 410.

America meridionalis generatim.

Nº. 290, 421.

Aru,

Nº. 324, 388, 422.

Bali.

Nº. 12, 155, 223, 242, 275.

Banda.

Nº. 33, 43, 64, 92, 112, 143,
213.

Bangka.

Nº. 29, 60, 66, 78, 85, 119,
146, 154, 206, 225, 265, 772,
296.

Batjan.

Nº. 109, 131, 137, 144, 171,
199, 251, 285, 308, 381.

Batu.

Nº. 121, 127, 153.

Bawean.

Nº. 224, 276.

Bengala.

Nº. 76.

Biliton.

Nº. 87, 56, 168, 184, 208, 238.

Bintang.

Nº. 46, 138, 193, 230, 385

Borneo.

Nº. 23, 30, 32, 38, 41, 45,
59, 88, 117, 135, 158, 164,
177, 195, 196, 198, 221, 237,
260.

Buro.

Nº. 145, 167, 273, 336.

Celebes.

Nº. 8, 42, 67, 84, 106, 111,
125, 133, 150, 162, 163, 178,
213, 232, 233, 235, 249, 263.

Ceram.

Nº. 58, 65, 86, 147, 156, 274,
330, 348.

Ceylon.

Nº. 300, 303, 323.

Cocos.

Nº. 102, 108, 118, 126, 187,
197, 203, 234, 239.

Diemenia.

Nº. 114, 469.

Duizend insul.

Nº. 122.

Flores

Nº. 96, 326.

Goram.

Nº. 183.

- Guatimala.
Nº. 313.
- Guebe.
Nº. 378.
- Guinea.
Nº. 286, 288.
- Halmahera.
Nº. 82, 91, 128, 309, 372.
- Harucu.
Nº. 332, 359.
- Insulindia generatim.
Nº. 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 31,
34, 35, 36, 40, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 53, 54, 68, 70,
77, 78, 116, 148, 175, 229,
256, 280, 282, 289, 295, 317,
318, 335, 338, 358, 360, 361,
362, 363, 367, 369, 370, 371,
382, 414, 415, 416, 417, 419,
420, 424, 425, 426, 427, 428,
429, 430, 431, 432, 435, 438,
439, 441, 442, 443, 444, 445,
446, 452, 453, 456, 458, 459,
462, 465, 467, 471, 472, 473,
474, 475, 477, 478, 484, 486.
- Islandia.
Nº. 437.
- Japonia.
Nº. 69, 75, 99, 115, 161, 179,
245, 259, 305, 352, 397, 431,
433, 434, 486.
- Java.
Nº. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 15, 26,
39, 73, 80, 81, 90, 94, 97, 101,
107, 110, 134, 142, 169, 173,
174, 181, 182, 186, 190, 192,
194, 204, 213, 214, 217, 219,
220, 226, 240, 247, 268, 270,
301, 333.
- Kei-major.
Nº. 321.
- Madagascar.
Nº. 374, 389, 396, 407, 440,
480.
- Madura.
Nº. 13.
- Mauritius.
Nº. 487.
- Moluccense (Arch.) generatim.
Nº. 58, 157, 349, 373.
- Morotai.
Nº. 307.
- Natuna.
Nº. 105.
- Neerlandia.
Nº. 286, 299.
- Nias.
Nº. 152.
- Nossibe.
Nº. 393.
- Nova-Guinea.
Nº. 228, 269, 283, 480, 483.
- Nova-Hollandia.
Nº. 312, 345.
- Nussa-laut.
Nº. 320.
- Obi-major.
Nº. 136, 328, 380.
- Philippin. (Archipel).
Nº. 341.
- Pinang.
Nº. 279.
- Promontorium bonae spei.
Nº. 264, 311, 352.
- Reunio.
Nº. 365, 376, 391, 395, 407,
408.
- Rotti.
Nº. 327.

Sangir.	Sumatra.
Nº. 170, 387.	Nº. 63, 74, 79, 89, 103, 123,
Saparua.	132, 160, 176, 188, 200, 201,
Nº. 141, 322.	202, 205, 209, 210, 215, 216,
Siam.	218, 230, 236, 244, 258, 262,
Nº. 231, 320, 337, 342, 347,	267.
356.	Sumbawa.
Sina.	Nº. 7, 129, 227.
Nº. 304, 339, 343, 344, 399,	Suriname.
400, 401, 402, 403, 404, 405,	Nº. 292, 314, 325, 351, 352,
406, 411, 412, 413, 418, 454,	368, 436.
487.	Ternata.
Singapura.	Nº. 72, 82, 93, 120, 130, 139,
Nº. 55, 185, 243, 246, 254,	151, 284, 310, 331, 379.
266, 271, 278, 488.	Timor.
Solombo.	Nº. 57, 95, 172, 222, 253,
Nº. 140.	277, 329.
Solor.	Waigiu.
Nº. 44, 61, 83, 98, 384.	Nº. 386.

INDEX SCRIPTORUM QUOAD FAMILIAS.

Acanthuroidei.	Callionymoidei.	Chironecteoidei.
Nº. 376.	N. 10, 25, 477.	Nº. 90, 119.
Anguilloidei.	Carangoidei.	Cichloidei.
Nº. 70.	Nº. 34, 40, 48.	Nº. 389, 421, 478.
Balisteoidei.	Carcharioidei.	Cirrhiteoidei.
Nº. 52, 357, 358.	Nº. 53, 140.	Nº. 366, 445.
Berycoidei.	Chacoidei.	Clupeoidei.
Nº. 11, 416, 417.	Nº. 175, 191, 294.	Nº. 36, 51, 54, 368,
Blennioidei.	Chaetodontoidei.	370.
Nº. 10, 31, 355, 382,	Nº. 18, 40, 182,	Cobitioidei.
396.	461, 463, 470, 473.	Nº. 212, 252, 300,
Bogodoidei.	Chauliodontoidei.	302, 323, 340,
Nº. 11, 442.	Nº. 36.	401.
JAARBOK 1877.		7

Congroidei.	Mugiloidei.	Platycephaloidei.
Nº. 70, 77, 334, 335.	Nº. 211, 251.	Nº. 14, 398, 477.
Cyprinoidei.	Mullodei.	Platypteroidei.
Nº. 252, 299, 303,	Nº. 11, 447.	Nº. 10.
305, 306, 323, 333,	Myliobatidoidei.	Pleuronecteoidei.
337, 341, 356, 403,	Nº. 53.	Nº. 35, 50, 283,
404, 405, 406, 411,	Nandoidei.	311, 313, 360.
413, 454, 487.	Nº. 438.	Polynematoidei.
Echeneoidei.	Notopteroidei.	Nº. 11.
Nº. 51.	36, 51, 68.	Pomacentroidei.
Equuloidei.	Ophidioidei.	Nº. 4, 6, 301, 395,
Nº. 34.	Nº. 33, 51, 104, 113.	409, 465, 469, 471,
Gadoidei.	Ophiocephaloidei.	474.
Nº. 437.	Nº. 20, 486.	Pristidoidei.
Gobiodei.	Ophisuroidei.	Nº. 53.
Nº. 10, 31, 80, 101,	Nº. 70, 201, 317,	Pseudochromidoidei.
374, 449, 450, 451,	334, 335, 338, 350,	Nº. 455.
452, 456, 459, 467,	351.	Pseudoclupeoidei.
482.	Opisthognathoidei.	Nº. 36, 51, 371.
Gymnothoracoidei.	Nº. 238, 439.	Ptyobranchoidei.
Nº. 70, 77, 314, 316,	Orthagoriscoidei.	Nº. 77, 315, 334,
327, 334, 335, 338,	Nº. 424.	335.
351.	Osphromenoidei.	Rhinobatidoidei.
Heterobranchoidei.	Nº. 20, 484.	Nº. 53.
Nº. 175, 191, 293,	Ostracionoidei.	Rhynchobdelloidei.
294.	Nº. 52, 354, 357,	Nº. 22, 399.
Homalopteroidei.	358.	Sauridoidei.
Nº. 73, 252.	Pegasoidei.	Nº. 51.
Labroidei.	Nº. 76.	Scaroidei.
Nº. 9, 39, 280, 281,	Pempheridoidei.	Nº. 9, 280.
282, 362, 375,	Nº. 18, 473.	Sciaenoidei.
410.	Percoidei.	Nº. 16, 40, 436, 444.
Lampridoidei.	Nº. 11, 17, 19, 40,	Scomberoidei.
Nº. 34.	93, 98, 391, 392,	Nº. 34, 40, 48.
Lichioidei.	393, 394, 408, 414,	Scombresocioidei.
Nº. 34.	415, 419, 420, 423,	Nº. 24, 48, 77, 251,
Loricarioidei.	425, 426, 427, 428,	363, 364, 367, 369.
Nº. 191, 293, 294.	429, 430, 431, 432,	Scorpaenoidei.
Luciocephaloidei.	433, 435, 441, 453,	Nº. 14, 24, 40, 345,
Nº. 250, 486.	457, 464, 466, 481.	460, 462, 468.

Scyllioidei. Nº. 53, 373.	Synanceioidei. Nº. 14, 238, 443.	Trachinoidei. Nº. 286.
Serioloidei. Nº. 34, 54.	Synbranchoidei. Nº. 70, 334, 335.	Trachypteroidei. Nº. 377.
Sillaginoidei. Nº. 11, 444.	Syngnathoidei. Nº. 76, 97.	Triacanthoidei. Nº. 52, 357, 358, 361.
Siluroidei. Nº. 1, 2, 3, 5, 175, 191, 290, 291, 292, 294, 295, 298, 325, 339, 402.	Tetraodontoidei. Nº. 27, 47, 357, 358.	Trichiuroidei. Nº. 34.
Solenostomatoidei. Nº. 76.	Teuthioidei. Nº. 21.	Trigloidei. Nº. 112.
Soleoidei. Nº. 35, 346.	Torpedinoidei. Nº. 365.	Trygonoidei. Nº. 53.
Sphyraenoidei. Nº. 11, 116.	Toxoteoidei. Nº. 18, 458.	Uranoscoipoidei. Nº. 476.
	Trachichthyoidei. Nº. 207.	

DIVERSA ET SYSTEMATICA.

Nº. 104, 113, 180, 191, 207, 211, 212, 229, 250, 252, 255,
281, 283, 287, 289, 290, 291, 294, 297, 298, 300, 302, 306,
315, 316, 319, 334, 340, 345, 346, 350, 354, 355, 357, 364,
366, 375, 392, 408, 423, 447, 448, 449, 450, 453, 457, 460,
461, 463, 464, 466, 468, 470.

CATALOGUS

VAN

ICHTHYOLOGISCHE VERHANDELINGEN EN BIJDAGEN

VAN

P. BLEEKER,

GEPUBLICEERD IN

1. Natuur- en Geneeskundig Archief voor Nederlandsch Indië. 1844—1848.
2. Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen. Dl. 21—26.
3. Journal of the Indian Archipelago and eastern Asia. 1848—1849.
4. Nova Acta Academiae Caesareae Leopoldino-Carolinae Naturae Curiosorum XXIV.
5. Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. Dl. I—XXII. 1850—1860.
6. Verhandelingen der Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië. Dl. I—VIII. 1856—1860.
7. Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. 1^e Rks. XII—XVII. 2^e Rks. II—XIII.
8. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. I—XIX.
9. Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. 1862—1874.
10. Archives Néerlandaises des sciences exactes et naturelles publiés par la Société Hollandaise des Sciences à Harlem. II—XII.
11. Nederlandsch Tijdschrift voor de Dierkunde. I—IV.
12. Proceedings of the Zoological Society of London.
13. Annales des Sciences naturelles.

*Natuur- en Geneeskundig Archief voor Neêrlandsch
Indië. Batavia. 8^o. Dl. I—IV. 1844—1848.*

- Bijdragen tot de Geneeskundige topographie van Batavia. I.
1844. Fauna en derzelver producten. Visschen p. 551—553;
II. 1845. p. 505—528. Overgedrukt in *Tijdschrift voor Neêr-
landsch Indië*.
Overzicht der Siluroïden welke te Batavia voorkomen. III.
1845. p. 135—184.
Siluroideorum bataviensium species nuperrime detectae. III.
p. 284—293.
Pharyngognathorum Siluroideorumque species novae javanen-
ses. IV. 1846. p. 155—169.

*Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van
Kunsten en Wetenschappen. Batavia. 4^o.*

- Siluroideorum bataviensium conspectus diagnosticus. XXI.
1846—1847. 8^o. p. 1—60.
Labroideorum ctenoideorum bataviensium diagnoses et adum-
brationes. XXI. p. 1—33.
Nieuwe bijdrage tot de kennis der Siluroïden van Java. XXI.
p. 1—12.
Overzicht der te Batavia voorkomende Gladschubbige Labroïden,
met beschrijving van 11 nieuwe species. XXII. 1849. 4^o.
p. 1—64 (1847).
Bijdrage tot de kennis der Percoiden van den Malayo-Moluk-
schen archipel, met beschrijving van 22 nieuwe soorten.
XXII. p. 1—64 (Sept. 1848).
Bijdrage tot de kennis der Scleroparei van den Soenda-Mo-
lukschen archipel. XXII. p. 1—10 (Febr. 1849).

- Bijdrage tot de kennis der Blennioïden en Gobioiden van den Soenda-Molukschen archipel, met beschrijving van 42 nieuwe soorten. XXII. p. 1—40 (Aug. 1848).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Bali, met beschrijving van eenige nieuwe species. XXII. p. 1—11 (Nov. 1848).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Madura, met beschrijving van eenige nieuwe soorten. XXII. p. 1—16 (Dec. 1848).
- Bijdrage tot de kennis der Sciaenoïden van den Soenda-Molukschen archipel, met beschrijving van 7 nieuwe soorten. XXIII. 1850. p. 1—31 (Aug. 1849).
- Bijdrage tot de kennis der Sparoïden van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—16 (Dec. 1849).
- Bijdrage tot de kennis der Maenoïden van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—13 (Jan. 1850).
- Bijdrage tot de kennis der visschen met Doolhofvormige kieuwen van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—15 (Febr. 1850).
- Bijdrage tot de kennis der Chaetodontoïden van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—31 (Dec. 1849).
- Bijdrage tot de kennis der Teuthiden van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—13 (Maart 1850).
- Bijdrage tot de kennis der Notacanthini van den Soenda-Molukschen archipel. XXIII. p. 1—6 (Maart 1850).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Midden- en Oost-Java, met beschrijving van eenige nieuwe species. XXIII. p. 1—23 (Febr. 1849).
- Bijdrage tot de kennis der Makreelachtige visschen van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. 1852. p. 1—93 (Oct. 1850, Aanhangsels Dec. 1850, Maart 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Snoekachtige visschen van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. p. 1—28 (November 1850. Aanhangsel Maart 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Chirocentroidei, Lutodeiri, Butirini, Elopes, Notopteri, Salmones, Echeneoidei en Ophidini van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. p. 1—32 (Jan. 1851).

- Bijdrage tot de kennis der Haringachtige visschen van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. p. 1—52 (Dec. 1851, Aanhangsel Mei 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Pleuronecteoïden van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. p. 1—32 (Dec. 1850, Aanhangsels Jan. 1851, Maart 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Blootkakige visschen van den Soenda-Molukschen archipel. XXIV. p. 1—26 (Aug. 1850, Aanhangsel Maart 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Balistini en Ostraciones van den Indischen archipel. XXIV. p. 1—38 (Mei 1851, Aanhangsel November 1851).
- Bijdrage tot de kennis der Plagiostomen van den Indischen archipel. XXIV. p. 1—92 (Juni 1851, Aanhangsel 1852).
- Bijdrage tot de kennis der Muraenoïden en Symbranchoïden van den Indischen archipel. XXV. 1853. p. 1—76 (Sept. 1852, Aanhangsel Sept.—Dec. 1853).
- Bijdrage tot de kennis der Troskieuwige visschen van den Indischen archipel. XXV. p. 1—30 (Augustus 1853).
- Nalezingen op de ichthyologie van Japan. XXV. p. 1—56 (Jan. 1853).
- Nalezingen op de ichthyologische fauna van Bengalen en Hindostan. XXV. p. 1—166 (Juni—Sept. 1853, Aanhangsel Maart 1854).
- Nieuwe nalezingen op de ichthyologie van Japan. XXVI. 1857. p. 1—132 (Jan. Febr. 1854).
- Bijdrage tot de kennis der Sphyraenoïden van den Indischen archipel. XXVI. p. 1—22 (Sept. 1854).
- Index specierum piscium in voluminibus XXI—XXVI Actorum Societatis Artium et Scientiarum bataviensis descriptarum, adjectis citationibus ubi descriptiones Bleekerianae recentiores emendataeque reperiuntur. XXVI. p. 1—24.
-

*Journal of the Indian Archipelago and Eastern
Asia.* Singapore 8°.

A Contribution to the ichthyology of Sumbawa. II. 1848.
p. 632—640.

A Contribution to the Knowledge of the ichthyological fauna
of Celebes. III. 1849. p. 65—74.

*Nova Acta Academiae Caesareae Leopoldino-Carolinae
Naturae Curiosorum.*

Over eenige nieuwe soorten van *Notopterus* van den Indischen
archipel. Dl. XXIV. p. 1. 1854. bl. 49—62.

*Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië,
uitgegeven door de Natuurkundige Vereeniging
in Nederlandsch Indië.* Batavia. 8°.

Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo,
met beschrijving van 16 nieuwe soorten van zoetwater-
visschen. I. 1851. p. 1—16 (Maart 1850).

Over eenige nieuwe soorten van *Scleroparei* van den Indi-
schen archipel. I. p. 17—27 (Augustus 1850).

Over twee nieuwe soorten van *Callionymus* van den Indi-
schen archipel. I. p. 28—32 (Augustus 1850).

Over eenige nieuwe soorten van *Belone* en *Hemirhamphus*
van Java. I. p. 93—95.

Over drie nieuwe soorten van *Tetraodon* van den Indischen
archipel. I. p. 96—97.

Faunae ichthyologicae Javae insularumque adjacentium genera
et species novae. I. p. 98—108.

Visschen van Banka. I. p. 159—161 (October 1850).

Visschen van Borneo. I. p. 161—162.

Over eenige nieuwe soorten van *Blennioïden* en *Gobioïden*
van den Indischen archipel. I. p. 236—258 (November 1850).

- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. I. p. 259—275 (Nov. 1850).
- Oxybeles Brandesii, eene nieuwe soort van Ophidini van Banda-neira. I. p. 276—278.
- Over eenige nieuwe geslachten en soorten van Makreelachtige visschen van den Indischen archipel. I. p. 341—372.
- Over eenige nieuwe soorten van Pleuronecteoïden van den Indischen archipel. I. p. 401—416.
- Over eenige nieuwe soorten van Megalops, Dussumieria, Notopterus en Astronesthes. I. p. 417—424.
- Visschen van Billiton. I. p. 478—479 (Februari 1851).
- Visschen van Straat Malakka, Prince- of Wales Island en Singapore. I. p. 480—481 (Nota).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten zoetwatervisschen. II. 1851. p. 52—70 (Febr. 1851).
- Cheilinoïdes een nieuw geslacht van Gladschubbige Labroïden van Batavia. II. p. 71—72 (Maart 1851).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der Percoidei, Scleroparei, Sciaenoïdei, Sparoïdei, Maenoïdei, Chaetodontoïdei en Scomberoïdei van den Soenda-Molukschen archipel. II. p. 163—179.
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. II. p. 193—208 (Mei 1851).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. II. p. 209—224 (Mei 1851).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. II. p. 225—261 (Mei 1851).
- Visschen van Solor. II. p. 347—348 (Juni 1851).
- Groote Kaalkop (*Lates nobilis* Cv.), II. p. 348—349.
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. II. p. 415—442 (Augustus 1851).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Riouw. II. p. 469—497 (Oct. 1851).

- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Singapore. III. 1852. p. 51—86 (December 1851).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Blitong (Billiton), met beschrijving van eenige nieuwe soorten van zoetwatervisschen. III. p. 87—100 (Dec. 1851).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. III. p. 159—174 (Jan. 1852).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Moluksche eilanden. Visschen van Amboina en Ceram. III. p. 229—309 (April 1852).
- Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van Pamangkat, Bandjermasin, Praboe-karta en Sampit. III. p. 407—442 (Juni 1852).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Banka. III. p. 443—460 (Juni 1852).
- Visschen van Solor. III. p. 490.
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. III. p. 545—568 (Aug. 1852).
- Diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Sumatra, Tiental I—IV. III. p. 569—608 (Mei 1852), V—X. IV. p. 243—302 (Febr. 1853).
- Nieuwe visschen van Banda Neira. III. p. 643—646 (Sept. 1852).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ceram. III. p. 689—714 (Sept. 1852).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Banka. III. p. 715—738 (Oct. 1852).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. III. p. 739—782 (Sept. Oct. 1852).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. IV. 1853. p. 91—130 (Dec. 1852).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. IV. p. 131—140 (Oct. 1852).
- Over eenige nieuwe soorten van Homaloptera v. Hass. (Bali-tora Gr.) van Java en Sumatra. IV. p. 155—164 (December 1852).
- Exocoetus hexazona, eene nieuwe soort van Banka. IV. p. 206—207 (Febr. 1853).

- Sicydium Parvei*, Blkr, eene nieuwe soort van de Preanger regentschappen, IV. p. 426—427 (Juni 1853).
- Diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Batavia. Tiental I—VI. IV. p. 451—516 (Jan.—Aug. 1853).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate en Halmaheira (Gilolo). IV. p. 595—610. (Augustus 1853).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Solor. V. 1853. p. 67—96 (Febr. 1853).
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. V. p. 153—174 (Juli 1853).
- Nalezingen op de ichthyologische fauna van het eiland Banka. V. p. 175—194 (Juli—Sept. 1853).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ceram. V. p. 233—248 (Juli 1853).
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. V. p. 317—352 (Maart—Aug. 1853).
- Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo, zoetwatervisschen van Sambas, Pontianak en Pangaron. V. p. 427—462 (Jan.—Aug. 1853).
- Nieuwe tientallen diagnostische beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Sumatra. V. p. 495—534 (Oct.—Dec. 1853).
- Antennarius notophthalmus*, eene nieuwe soort van de Meeuwenbaai. V. p. 543—545 (Dec. 1853).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Halmaheira (Gilolo). VI. 1854. p. 49—62 (Nov. 1853).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. VI. p. 89—114 (Dec. 1853).
- Diagramma haematochir*, eene nieuwe soort van Ternate. VI. p. 175—176 (Maart 1854).
- Specierum piscium bataviensium novae vel minus cognitae*. VI. p. 191—202 (Jan. 1854).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. VI. p. 203—214 (Febr. 1854).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Floris. VI. p. 311—338. (Maart 1854).

- Syngnathus tapeinosoma*, eene nieuwe zeenaald van Anjer. VI.
p. 375—376 (Jan. 1854).
- Diagramma polytaenioides*, eene nieuwe soort van Solor. VI.
p. 376—378 (April 1854).
- Faunae ichthyologicae japonicae species novae. VI. p. 395—
426 (Jan., Febr. 1854).
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van
Amboina. VI. p. 455—508 (Mei 1854).
- Verslag van vischverzamelingen van Oelakan, de Lematang-
Enim rivieren, de Kokos-eilanden en van Amboina. VI. p.
517—519 (Juni 1854).
- Verzameling vischsoorten van Padang van M. TH. REICHE. VI.
p. 530 (Juni 1854).
- Eleotris Tolsoni*, eene nieuwe soort van Java's westhoek nabij
de Meeuwenbaai. VI. p. 542—543 (Juni 1854).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Ko-
kos-eilanden. VII. 1854. p. 37—48 (Juni 1854).
- Overzicht der ichthyologische fauna van Sumatra, met bij-
schrijving van eenige nieuwe soorten. VII. p. 49—108
(Jan.—Juni 1854).
- Over vischsoorten van Hobarttown, verzameld door GOETZEE.
VII. p. 121—126. (Aug. 1854).
- Over tanden van *Aetobatis narinari* MH. van Tjileuteurum.
VII. p. 131 (Aug. 1854).
- Over vischsoorten van Batjan en Makassar, verzameld door
Jkhr. C. F. GOLDMANN en J. C. VAN OVEN. VII. p. 133—
135 (Aug. 1854).
- Iets over visschen levende in zeesterren, en over eene nieuwe
soort van *Oxybeles*. VII. p. 162—163 (Aug. 1854).
- Visschen van de Natoena-eilanden. VII. p. 163—164 (Aug.
1854).
- Over vischsoorten verzameld te Menado, door C. W. F. MOGK.
VII. p. 219—220 (Otc. 1854).
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van
Celebes. VII. p. 225—260 (Maart—Sept. 1854).
- Ichthyologische waarnemingen gedaan op verschillende reizen
in de residentie Banten. VII. p. 309—326 (Sept. 1854).

- Over den bouw der schubben bij de Indische Sphyraenen. VII. p. 329.
- Over eenige nieuwe visschen van de Kokos-eilanden. VII. p. 353—358 (Oct. 1854).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan. VII. p. 359—378 (Sept. 1854).
- Specierum piscium javanensium novarum vel minus cognitarum diagnoses adumbratae. VII. p. 415—448 (Juni—Oct. 1854).
- Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. VII. p. 449—452 (Nov. 1854).
- Zoetwatervisschen van Tjibilioeng en Perdana. VII. p. 468—469 (Nov. 1854).
- Visschen van de rivier van Bandjermasin, verzameld door C. HELFRICH. VII. p. 470 (Nov. 1854).
- Vischsoorten van Ternate, verzameld door C. F. GOLDMANN. VI. p. 474—475 (Nov. 1854).
- Vischsoorten van Pasoeroean, het meer van Gratz, van Ambarawa, Garoet en Patjitan, VII. p. 482—484).
- Dactylopterus cheirophthalmus, van de Banda-eilanden. VII. p. 494—495. (Oct. 1854).
- Nog iets over visschen levende in Echinodermen. VII. p. 495—496 (Dec. 1854).
- Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Zoetwatervisschen van Bandjermasin. VIII. 1855. p. 151—168. (Nov. 1854).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. VIII. p. 169—180 (Dec. 1854).
- Antennarius Lindgreeni, eene nieuwe soort van Banka. VIII. p. 192—193.
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. VIII. p. 295—304 (Dec. 1854).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. VIII. p. 305—328 (Maart 1855).
- Visschen van de Duizend-eilanden. VIII. p. 344 (Maart 1855).
- Visschen van Tikoe, Sumatra's Westkust. VIII. p. 345 (Maart 1855).

- Zesde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Amboina. VIII. p. 391—434 (Maart 1855).
- Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. VIII. p. 435—444 (April 1855).
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. VIII. p. 445—460 (April 1855).
- Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. IX. 1855. p. 65—72 (April 1855).
- Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ilmaheira (Gilolo) IX. p. 105—112 (April 1855).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Sumbawa. IX. p. 113—115 (April 1855).
- Verslag van verzamelingen vischsoorten van de Batoe-eilanden, van Amboina en van Tikoe. IX. p. 140—141 (Maart 1855).
- Over eenige nieuwe visschen van Ternate, IX. p. 155 (April 1855).
- Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan, zoetwatervisschen IX. p. 191—202 (Mei 1855).
- Nalezingen op de vischfauna van Sumatra, visschen van Lahat en Sibogha. IX. p. 257—280 (Juni 1855).
- Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Celebes. IX. p. 281—314 (Juni 1855).
- Vischverzamelingen van Sumatra en Celebes. IX. p. 323—324 (Juni 1855).
- Vischsoorten gevangen in de Kalimas bij Soerabaya. IX. p. 328.
- Verslag van eenige verzamelingen van visschen van Oost-Java. IX. p. 391—414 (Juni, Juli 1855).
- Negende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Zoetwatervisschen van Pontianak en Bandjermasin. IX. p. 415—430 (Juli 1855).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Groot-Oby. IX. p. 431—438 (Juli 1855).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Batjan. IX. p. 491—504 (Aug. 1855).
- Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Bintang. X. 1856. p. 344—356 (Nov. Dec. 1855).

- Zevende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate. X. p. 357—386 (Nov. 1855).
- Carcharias (Prionodon) amblyrhynchus, eene nieuwe haaisoort, gevangen nabij het eiland Solombo. X. p. 467—468 (Nov. 1855).
- Visschen van Saparoea. X. p. 469 (Nov. 1855).
- Index specierum piscium in Voluminibus. I—X. Diarii Societatis Scientiarum Indo-Batavae descriptarum. X. p. 472—500.
- Verslag omtrent eenige vischsoorten gevangen aan de Zuidkust van Malang in Oost-Java. XI. 1856. p. 81—92 (Dec. 1855).
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Banda-eilanden. XI. p. 93—110 (Maart 1856).
- Visschen waargenomen te Labeeha, eiland Batjan. XI. p. 253—254 (Nov. 1855).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Boeroe. XI. p. 383—414 (Mei 1856).
- Verslag van eenige verzamelingen van zee- en zoetwatervisschen van het eiland Banka. XI. p. 415—420 (Juni 1856).
- Vischsoorten, nieuw voor de kennis der fauna van het eiland Ceram. XI. p. 486—487 (Juni 1856).
- Achtste bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Ternate, XII. 1856—1857. p. 191—210 (Juli 1856).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van het eiland Nias. XII. p. 211—228 (Juni 1856).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Batoe-eilanden. XII. p. 229—242 (Juni 1856).
- Berigt omtrent eenige vischsoorten van Toboali, eiland Bali, XII. p. 273—275 (Aug. 1856).
- Nieuwe bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Bali. XII. p. 291—302 (Sept. 1856).
- Mededeeling omtrent den Ikan lika (Bagarius Buchanani Blkr). XII. p. 498 (Jan. 1857).
- Berigt omtrent eenige vischsoorten, nieuw voor de kennis der fauna van het eiland Ceram. XII. p. 508 (Dec. 1856).

- Tweede bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Boero. XIII. 1857. p. 55—82 (Dec. 1856).
- Vischsoorten uit het meer van Pandjalloe, Java. XIII. 1857. p. 255—256.
- Over eenige vischsoorten, nieuw voor de kennis der fauna van Biliton. XIII. p. 283—287 (Maart 1857).
- Descriptiones specierum piscium javanensium novarum vel minus cognitarum diagnosticae. XIII. p. 323—368 (Jan. 1866—April 1867).
- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Sangi-eilanden. XIII. p. 369—380 (April 1867).
- Verslag van eene nieuwe verzameling visschen van Batjan. XIII. p. 381—386 (April 1857).
- Verslag omtrent eenige vischsoorten van Timor-koepang en Timor-delhi. XIII. p. 387—390 (April 1857).
- Vischsoorten van Fort de Kock en Tikoe. XIII. p. 443—444 (Mei 1857).
- Over eenige vischverzamelingen van verschillende gedeelten van Java. XIII. p. 475—480 (April 1857).
- Berigt omtrent visschen van Riouw en *Culcita discoidea* met *Oxybeles Brandesii*. XIV. 1857. p. 189.
- Periophthalmus Schlosseri* Cv. uit de rivier van Siak. XIV. p. 190.
- Vischsoorten uit de rivier Tjitarum bij Tjikao. XIV. p. 200—201.
- Over eenige vischsoorten gevangen bij Prigi aan Java's zuidkust. XIV. p. 244—246 (Juli 1857).
- Index descriptionum specierum piscium Bleekerianarum in Voluminibus I ad XIV Diarii Societatis Scientiarum Indo-Batavae. XIV. p. 447—486.
- Visschen van Java's zuidkust. XV. 1858. p. 159—162. (Dec. 1857).
- Holacanthus pseudannularis*, eene nieuwe soort van Batavia. XV. p. 169—171. (Nov. 1857).
- Bijdrage tot de kennis der vischfauna van den Goram-archipel. XV. p. 197—218. (Nov. 1857).
- Vierde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Biliton. XV. p. 219—240 (Dec. 1857).

- Tweede bijdrage tot de kennis der vischfauna van Singapore. XV. p. 241—254 (Jan. 1858).
- Enumeratio specierum piscium javanensium hucusque cognitatarum. XV. p. 359—456 (Jan. 1858).
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van de Kokos-eilanden. XV. p. 475—468 (Juni 1858).
- Vischsoorten uit de zee bij Tikoe. XVI. 1858—1859. p. 26 (Oct. 1857.)
- Berigt over eene verzameling vischsoorten van Amboina. XVI. p. 28—30 (Oct. 1857).
- Vischsoorten van Tjilatjap. XVI. p. 37 (Oct. 1857).
- Vischsoorten van Sinkawang. XVI. p. 38 (Oct. 1857).
- Verdeeling der Siluren. XVI. p. 38—41 (Oct. 1857).
- Vischsoorten van Anjer en Riouw. XVI. p. 45. (Oct. 1857).
- Vischsoorten van Banjoewangie en Buitenzorg. XVI. p. 47—48 (Oct. 1857).
- Verslag omtrent vischsoorten van Sinkawang. XVI. p. 195—196 (Maart 1858).
- Vischsoorten van de Kokos-eilanden. XVI. p. 205—206 (April 1858).
- Berigt omtrent vischsoorten van Batjan. XVI. p. 208—210 (April 1858).
- Zoetwatervisschen van Benkoelen. XVI. p. 210—211 (April 1858).
- Over Tindjan Kassik (*Sphagebranchus polyophthalmus*) XVI. p. 211—212 (April 1858).
- Zeevisschen van Benkoelen. XVI. p. 239 (Juni 1858).
- Vischsoorten van de Kokos-eilanden. XVI. p. 240 (Juni 1858).
- Vischsoorten uit de Serayoe. XVI. p. 241 (Juni 1858).
- Vischsoorten gevangen bij Benkoelen. XVI. p. 243—244 (Juni 1858).
- Vischsoorten gevangen bij Muntok. XVI. p. 252 (Juni 1858).
- Nog iets over het geslacht *Heterophthalmus* Blkr. XVI. p. 253—255 (Juni 1858).
- Vischsoorten van Palembang en Djambi. XVI. p. 263—256 (Juli 1858).

- Verslag eener verzameling vischsoorten van Benkoelen. XVI. p. 273—275 (Juli 1858).
- Conspectus specierum Mugilis Archipelagi indici analyticus. XVI. p. 275—280 (Juli 1858).
- Over de geslachten der Cobitinen. XVI. p. 302—304 (Aug. 1858).
- Vischsoorten gevangen bij Tanara. XVI. p. 317—318 (Aug. 1858).
- Zee- en zoetwatervisschen van Priaman. XVI. p. 336—338 (Oct. 1858).
- Over eene verzameling vischsoorten van Palembang. XVI. p. 338—340 (Oct. 1858).
- Zoetwatervisschen uit de omstreken van Ngawi. XVI. p. 357—358 (Nov. 1858).
- Vischsoorten uit de rivieren Moessi, Saleh, Padang en Homering. XVI. p. 384—388 (Dec. 1858).
- Vischsoorten gevangen bij Japara. XVI. p. 406—409 (Jan. 1859).
- Vischsoorten van Anjer. XVI. p. 424—425 (Jan. 1859).
- Verslag van eene verzameling Reptilien en Visschen van Westelijk Borneo. XVI. p. 433—441 (Jan. 1859).
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Timor. Visschen van Atapoepoe. XVII. 1858—1859. p. 129—140 (Juli 1858).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Bali. XVII. p. 141—175 (Juni 1858).
- Bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bawean. XVIII. 1859. p. 351—358 (Jan. 1859).
- Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka. XVIII. p. 359—378 (Febr. 1859).
- Over eenige vischsoorten van de Zuidkustwateren van Java. XIX. 1859. p. 328—352 (Maart 1859).
- Derde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumbawa. XIX. p. 434—440 (Juli 1859).
- Over de vischfauna van Siam. XX. 1859—1860 p. 101—102 (Maart 1859).
- Vischsoorten van de kust van Boni. XX. p. 129 (April 1859).

- Vischsoorten van Badjoa. XX. p. 140—142 (Mei 1859).
Tiental vischsoorten van de Kokos-eilanden. XX. p. 142—
143 (Mei 1859).
Ikan Menga van Tjikadjang (*Sicydium cynocephalus* Cv.).
XX. p. 156 (Mei 1859).
Verzameling vischsoorten van Badjoa. XX. p. 197—198
(Juli 1859).
Verzameling vischsoorten van Priaman. XX. p. 198—199
(Juli 1859).
Zoetwatervisschen van Sintang. XX. p. 199—200 (Juli 1859).
Twee vischsoorten van Biliton. XX. p. 201 (Juli 1859).
Eenige vischsoorten van de Kokos-eilanden. XX. p. 202
(Juli 1859).
Vischsoorten van Karangbollong. XX. p. 202—204 (Juli 1859).
Berigt omtrent eenige vischsoorten van Amboina. XX. p.
204 (Juli 1859).
Vischsoorten van Bali-boleling. XX. p. 205—208 (Juli 1859).
Over vischsoorten van Singapore. XX. p. 216—217 (Aug.
1859).
Visschen uit de omstreken van Tandjong aan de Samangka-
baai. XX. p. 219—220 (Aug. 1859).
Vischsoorten van Desima in Japan. XX. p. 234—236 (Aug.
1859).
Afbeeldingen van vischsoorten van Singapore door den graaf
FR. DE CASTELNAU. XX. p. 236—239 (Aug. 1859).
Visschen van Anjer en uit het meer Dano. XX. p. 241
(Aug. 1859).
Visschen van Amboina, de Aroe-eilanden en Bonthain. XX.
p. 331—332 (Oct. 1859).
Over de plaatsing in het stelsel van de Luciocephaloïden.
XX. p. 395—397 (Nov. 1859).
Conspectus Systematis Cyprinorum. XX. p. 421—441.
Vijfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Timor.
Vischsoorten van Atapoepo. XX. p. 442—445 (Dec. 1859).
Derde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Singapoera.
XX. p. 446—456 (Oct. 1859).
Iets over het stelsel der visschen. XX. p. 461—462 (Dec. 1859).

- Over eenige vischsoorten van de Kaap de Goede Hoop. XXI.
1860. p. 49—80.
- Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka.
XXI. p. 135—142 (Nov. 1859).
- Zoetwatervisschen van Singapoera. XXI. p. 334 (Febr. 1860).
- Bericht over vischsoorten van Benkoelen. XXII. 1869 p.
65—66 (Maart 1860).
- Vischsoorten gevangen bij Prigi. XXII. p. 88—89. (April 1860).
- Bericht over vischsoorten van Nieuw-Guinea, XXII. p. 98—
100 (Mei 1860).
- Zoetwatervisschen van Gombong. XXII. p. 100—101 (Mei
1860).
- Vischsoorten nieuw voor de kennis der fauna van Singapoera.
XXII. p. 101—102 (Mei 1860).
- Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Banka. XXII.
p. 107—108 (Mei 1860).
- Derde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van
Boero, XXII. p. 109—114 (April 1860).
- Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Ceram.
XXII. 228—230 (Juni 1860).
- Vierde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bali. XXII.
p. 239—242 (Juni 1860).
- Tweede bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bawean.
XXII. p. 243—246 (Juni 1860).
- Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Timor. XXII.
p. 247—261 (Juli 1860).

*Verhandelingen der Koninklijke Natuurkundige Vereeni-
ging in Nederlandsch-Indië. Acta Societatis Regiae
Scientiarum Indo-Neerlandicae. Batavia 4^o.*

Beschrijving van nieuwe en weinig bekende vischsoorten van
Amboina, verzameld op eene reis door den Molukschen
archipel, gedaan in het gevolg van den gouverneur-gene-
raal DUYMAER VAN TWIST in September en October 1855.
I. 1856. p. 1—76. Dec. 1855. Aanhangsel (Juni 1856).

- Beschrijvingen van nieuwe of weinig bekende vischsoorten van Manado en Makassar, grootendeels verzameld op eene reis naar den Molukschen archipel in het gevolg van den gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST. I. p. 1—80 (Jan. Febr. 1856).
- Conspectus specierum piscium Moluccensium hucusque cognitaram. II. 1857 p. 1—23 (Juli 1856).
- Tiende bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van de rivieren Barito, Kahajan en Kapoeas. II. p. 1—21 (Sept. 1856).
- Achtste bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. II. p. 1—102 (Nov. Dec. 1856).
- Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Visschen van Padang, Troessan, Priaman, Sibogha en Palembang. III. 1857—1858 p. 1—50 (Oct. 1856).
- Vierde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Japan. III. p. 1—46 (Jan. 1857).
- Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. III. p. 1—16 (Febr. 1857).
- Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes. Visschen van Makassar. III. p. 1—2. (Juni 1857).
- Elfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Borneo. Visschen van Sinkawang. III. p. 1—4 (Mei 1857).
- Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. III. p. 1—6 (Juni 1857).
- Tiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina. III. p. 1—4 (Nov. 1857).
- Ichthyologiae Archipelagi indici Prodromus. I, Siluri, etiam sub titulo: De visschen van den Indischen Archipel beschreven en toegelicht. IV. 1858 p. 1—353 (Juni—Sept. 1857), Naschrift p. 354—370 (Aug. 1858).
- Zevende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra. Visschen van Palembang. V 1858—1859. p. 1—12 (Dec. 1857).
- Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Borneo. Visschen van Sinkawang. V. p. 1—10 (Oct. 1857 en Maart 1858).

- Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes.
Visschen van Menado. V. p. 1—4 (Juni 1858).
- Vijfde bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van
Japan. V. p. 1—12 (Jul. 1858).
- Bijdrage tot de kennis der vischfauna van Nieuw-Guinea.
VI. 1859 p. 1—24. (Dec. 1858).
- Enumeratio specierum piscium hucusque in Archipelago In-
dico observatarum, adjectis habitationibus citationibusque
ubi descriptiones earum recentiores reperiuntur, nec non
speciebus Musei Bleekeriani Bengalensibus, Japonicis, Ca-
pensibus Tasmanicisque. VI. p. 1—276 (Nov. 1859).
- Ichthyologiae Archipelagi indici Prodomus II Cyprini. VII.
1860 p. 1—492. (Juni—Oct. 1859. Naschrift Juni 1860).
- Zesde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Japan.
VIII. 1860 p. 1—104 (Apr.—Oct. 1859).
- Achtste bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra.
Visschen van Benkoelen, Priaman, Tandjong, Palembang
en Djambi. VIII. p. 1—88 (Febr.—Aug. 1859).
- Negende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Sumatra.
Visschen uit de Lematang-Enim en van Benkoelen. VIII.
p. 1—12 (Febr.—Maart 1860).
- Dertiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Bor-
neo. VIII. p. 1—64 (Sept. 1859).
- Elfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina.
VIII. p. 1—14 (Febr.—Sept. 1859).
- Twaalfde bijdrage tot de kennis der vischfauna van Amboina.
VIII. p. 1—4 (Mei 1860).
- Dertiende bijdrage tot de kennis der vischfauna van Celebes.
Visschen van Bonthain, Badjoa, Sindjai, Lagoesi en Pom-
panoea. VIII. p. 1—60 (Juni 1860).

*Verlagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie
van Wetenschappen, Afdeling Natuurkunde. 8°.*

- Mededeeling omtrent vischsoorten nieuw voor de kennis der
fauna van Singapoera. XII. 1861 p. 28—63 (Jan. 1861).
- Aanteekening over Labrastrum en Centropus. XII. p. 81—82.

- Iets over de vischfauna van het eiland Pinang. XII. p. 64—80 (Jan 1861).
- Iets over de geslachten der Scaroiden en hunne Indisch-archipelagische soorten. XII. p. 228—244 (Juni 1861).
- Conspectus generum Labroideorum analyticus. XIII. 1862 p. 94—109 (Nov. 1861) reprod. in Proceed. Zool. Societ.
- Synonyma Labroideorum indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis specierum novarum descriptionibus. XIII. p. 274—308 (Nov. 1861).
- Sur quelques genres de la famille des Pleuronectéoides. XIII. p. 424—429 (Febr. 1862).
- Neuvième article sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. XIV. 1862 p. 95—98 (Dec. 1861).
- Sixième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île de Batjan. XIV. 1862 p. 99—112 (Dec. 1861).
- Notice sur le genre *Trachinus* Ast. et ses espèces. XIV. p. 112—122 (Dec. 1861); reprod. in Annales des Sciences naturelles.
- Notices ichthyologiques. XIV. p. 123—141 (Jan. 1862).
- Description de quelques espèces nouvelles de Silures de Suriname. XIV. p. 371—389 (Jun. 1862).
- Notice sur les genres *Parasilurus*, *Eutropiichthys*, *Pseudotropius* et *Pseudopangasius*. XIV. p. 390—399 (Apr. 1862).
- Notice sur les genres *Trachelyopterichthys*, *Hemicetopsis* et *Pseudocetopsis*. XIV. p. 400—403 (Apr. 1862).
- Treizième memoire sur la faune ichthyologique de l'île d'Amboine. XV. 1863 p. 19—29 (Mei 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 355—360.
- Glyphidodon Westermanni*, une nouvelle espèce de Java. XV. p. 30—31 (Jun. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 360—361.
- Sur les genres de la famille des Cobitioïdes. XV. p. 32—44 (Sept. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 361—368.
- Description de trois espèces nouvelles de Siluroïdes de l'Inde archipelagique. XV. p. 70—76 (Jun. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 368—371.

- Beschrijving en afbeelding van eene nieuwe soort van *Brama* (*Abramis*) uit de omstreken van Leiden. XV. p. 235—238 (Oct. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 371—373.
- Description de quelques espèces nouvelles de Cyprinoïdes du Ceylan. XV. p. 239—253 (Dec. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 373—381.
- Description d'une nouvelle espèce du genre *Nemacheilus*. XV. p. 254—256 (Nov. 1862); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 380—381.
- Sur une nouvelle espèce de poisson du Japon appartenant à un nouveau genre. XV. p. 257—260 (Jan. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. I. p. 382—383.
- Notice sur les noms de quelques genres de la famille des Cyprinoïdes. XV. p. 261—264 (Jan. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. 65—67.
- Dixième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. XV. p. 265—266 (Febr. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 67—68.
- Notices sur une collection de poissons de la Nouvelle Hollande, faite à Port Jackson. XV. p. 442—451 (Maart 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 68—73.
- Sur deux nouvelles espèces de *Citharichthys* de Suriname et de Guatimale. XV. p. 452—455 (Maart 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 73—74.
- Sur une nouvelle espèce de *Synaptura* du Cap de Bonne espérance. XV. p. 456—459 (April 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 57—76.
- Notice sur le genre *Ichthyophis* Less et sur l'*Ichthyophis tigrinus* et l'*Ichthyophis pantherinus* de Lesson. XV. p. 460—466 (Mei 1863); repr. in Ned. T. Dierk. II. p. 77—79.
- Notice sur la faune ichthyologique de Siam. XVI. 1864. p. 352—358 (Juni 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 96—99.
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Saparoua. XVI. p. 359—361 (Juli 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 99—100.

- Notice sur quelques poissons de l'île Grand-Key. XVI. p. 362—363 (Juli 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 100—101.
- Notice sur quelques poissons de l'île de Noussalaut. XVI. p. 364—365 (Juli 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 198.
- Notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. XVI. p. 366—368 (Aug. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 101—102.
- Notice sur une nouvelle espèce de Xipharia. XVII. 1865 p. 193—197 (Aug. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 194—196.
- Sur une nouvelle espèce de Puntius à épine anale dentelée. XVII. p. 198—202 (Dec. 1863); reprod. in Ned. T. Dierk. II. p. 196—198.
- Notice sur la faune ichthyologique de l'île de Guébé. 2^e Reeks II. 1867—1868 p. 271—272. (Oct. 1867).
- Douzième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate. 2^e Reeks. II. p. 273—274 (Oct. 1867).
- Troisième notice sur la faune ichthyologique de l'île d'Obi. 2^e Rks. II. p. 275 (Oct. 1867).
- Huitième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Batjan. 2^e Rks. II p. 276—277 (Oct. 1867).
- Description de deux espèces nouvelles de Blennioïdes de l'Inde archipélagique. 2^e Reeks. II. p. 278—280 (Sept. 1867).
- Troisième notice sur la faune ichthyologique de la Nouvelle Guinée. 2^e Rks. II. p. 281—282.
- Cinquième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Solro. 2^e Reeks. II. p. 283—288 (Oct. 1867).
- Sixième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Bintang. 2^e Reeks. II. p. 289—294. (Oct. 1867).
- Notice sur la faune ichthyologique de l'île de Waigiou. 2^e Reeks. II. p. 295—301 (Oct. 1867).
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique des îles Sangir. 2^e Reeks. II. p. 302—304 (Oct. 1867).
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. 2^e Reeks. II. p. 305—306 (Oct. 1867).

- Description de trois espèces inédites de Chromidoïdes de Madagascar. 2^e Reeks, II. p. 307—314 (Nov. 1866).
- Description de trois espèces inédites de poissons des îles d'Amboine et de Waigion. 2^e Reeks, II. p. 331—335 (No 1867).
- Description de deux espèces inédites d'Epinephelus, rapportées de l'île de la Réunion par MM. Pollen et van Dam. 2^e Reeks, II. p. 336—341 (Febr. 1866).
- Notice sur le Parupeneus bifasciatus (Mullus bifasciatus Lac.) de l'île de la Réunion. 2^e Reeks, II. p. 342—348 (Juli 1865).
- Sur les espèces confondues sous le nom de Genyorange bengalensis Günth. 2^e Reeks, III. 1868—1869 p. 64—77. (Juni 1865).
- Description d'une espèce inédite de Caesio de l'île de Nossibe. 2^e Reeks, III. p. 78—79 (Juli 1866).
- Description d'une espèce inédite de Chaetopterus de l'île d'Amboine. 2^e Reeks, III. p. 80—85 (Juni 1866).
- Description d'une espèce inédite de Glyphidodon de l'île de la Réunion. 2^e Reeks, III. p. 231—233 (Mei 1866).
- Description de deux espèces inédites d'Alticus de Madagascar. 2^e Reeks, III. p. 234—236 (Mei 1866).
- Neuvième notice sur la faune ichthyologique du Japon. 2^e Reeks, III. p. 237—252 (Dec. 1867).
- Description et figure d'une espèce inédite de Platycéphale. 2^e Reeks, III. p. 253—254 (Dec. 1867).
- Description et figure d'une espèce inédite de Rhynchobdella de Chine. 2^e Reeks, IV. 1869—1870. p. 249—250.
- Mededeeling omtrent eenige nieuwe vischsoorten van China. 2^e Reeks, IV. p. 251—253.
- Description d'une espèce inédite de Botia de Chine et figures du Botia elongata et du Botia modesta. 2^e Reeks, IV. p. 254—256.
- Description et figure d'une espèce inédite de Hemibagrus de Chine. 2^e Rks, IV. p. 257—258 (Nov. 1869).
- Notice sur les peintures chinoises de Cyprinoïdes, déposées au Muséum d'Histoire naturelle de Groningue par M. J. Senn van Basel. 2^e Rks, VI. p. 116—121 (Juli 1871).

- Description et figure du *Cichla temensis* Humb. 2^e Rks, VII. p. 32—34. (Aug. 1872).
- Troisième notice sur la faune ichthyologique des îles Arou. 2^e Rks, VII. p. 35—39. (Jan. 1872).
- Mededeelingen omtrent eene herziening der indisch-archipelagische soorten van *Epinephelus*, *Lutjanus*, *Dentex* en verwante geslachten. 2^e Rks, VII. p. 40—46 (Sept. 1872).
- Description et figure d'une espèce insulindienne d'*Orthogoriscus*. 2^e Rks, VII. p. 151—153 (Sept. 1872).
- Révision des espèces insulindiennes des genres *Diapterus* et *Pentaptrion*. 2^e Rks, VII. p. 233—255. (Dec. 1872).
- Mededeeling omtrent den stand der uitgave van den Atlas ichthyologique des Indes orientales néerlandaises. 2^e Rks, VIII. p. 123—126. (Maart 1874).
- Typi nonnulli generici piscium neglecti*. 2^e Rks, VIII. p. 367—371. (Juni 1874).
- Notice sur les genres *Amblyeleotris*, *Valenciennesia* et *Brachyeleotris*. 2^e Rks, VIII. p. 372—376. (Oct. 1874).
- Description de quelques espèces insulindiennes inédites des genres *Oxyurichthys*, *Paroxyurichthys* et *Cryptocentrus*. 2^e Rks, IX. p. 138—148. (Maart 1875).
- Notice sur les genres *Gymnocaesio*, *Pterocaesio*, *Paracaesio* et *Liocaesio*. 2^e Rks, IX. p. 149—154. (April 1875).
- Sur la pluralité des espèces insulindiennes de *Toxotes*. 2^e Rks, IX. p. 155—167. (Mei 1875).
- Révision des *Sicydiini* et *Latrunculini* de L'Insulinde. 2^e Rks, IX. p. 271—293. (Febr. 1875).
- Generum Familiae Scorpaenoideorum conspectus analyticus*. 2^e Rks, IX. p. 294—300. (Dec. 1873).
- Notice sur les genres et sur les espèces des Chétodontoïdes de la sousfamille des *Taurichthyiformes*. 2^e Rks, X. p. 308—320. (Jan. 1876).
- Description de quelques espèces inédites de *Ramacentroïdes* de l'Inde archipelagique. 2^e Rks, X. p. 384—391 (Dec. 1876).
- Sur les espèces confondues sous les noms de *Chrysophrys hasta*, *berda*, *calamara* et *Schlegeli*. 2^e Rks, XI. p. 1—14. (Sept. 1875).

- Révision des espèces insulindiennes de la sousfamille des Eléotriiformes. 2^e Rks, XI. p. 15—110. (Jan. 1875).
- Notice sur l'identité des genres Gnathanacanthus Blkr. et Holoxenus Günth. 2^e Rks, XI. p. 132—134. (Mei 1876).
- Description de deux espèces inédites du genre Prochilus (Amphiprion Bl. Schn.) 2^e Rks, XI. p. 135—137. (Juni 1876).
- Sur deux espèces inédites de Cichloïdes de Madagascar. 2 Rks. XII. p. 192—198 (Sept. 1877).
- Description des espèces insulindiennes du genre Stigmatogobius. 2^e Kks, XII. p. 199—208 (Febr. 1877).
- Sur les espèces du genre Hypophthalmichthys Blkr, Cephalus Bas (nec Bl. nec al.) 2^e Kks, XII. p. 209—218 (Dec. 1877).
- Révision des espèces insulindiennes de la famille des Callionymoides. 2^e Rks, XIII. (April 1877).

*Verhandelingen der Koninklijke Akademie van
Wetenschappen. 4^o.*

- Bijdrage tot de kennis der ichthyologische fauna van Japan. I. 1853. p. 1—16. (Dec. 1851).
- Over eenige visschen van van Diemensland. II. 1855. p. 1—30. (Juli 1854).
- Mémoire sur les Cyprinoides de Chine. XII. 1871. p. 1—91. (Nov. 1869).
- Révision des espèces de Dentex, Synagris, Gymnocranius, Gnathodentex et Pentapus de l'Inde archipélagique et du Japon. XIII. 1873. p. 164. (Juli 1872).
- Révision des espèces indo-archipélagiques des genres Lutjanus et Aprion. XIII. 1873. p. 1—102. (Aug. 1872).
- Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des Epinephelini et de quelques genres voisins XIV. p. 1—131. (Aug. 1872).
- Mémoire sur les Sciénoïdes et les Sillaginoïdes de l'Inde archipélagique. XIV. 1874. p. 1—74. (Sept. 1873).
- Sur les espèces insulindiennes de la Famille des Cirrhitéoides. XV. 1874. p. 1—38. (April 1873).

- Révision des espèces indo-archipélagiques de la Famille des Mulloïdes. XV. 1874. p. 1—38. (April 1873).
- Sur la Famille des Pseudochromidoides et révision de ses espèces insulindiennes. XV. 1875. p. 1—30. (Nov. 1873).
- Mémoire sur les espèces insulindiennes de la Famille des Scorpénoïdes. XVI. (Mei 1874).
- Révision des espèces insulindiennes de la famille des Chéto-dontoïdes. XVII. p. 1—168. (Jan. 1876).
- Poissons de l'île Maurice. XVIII.
- Mémoire sur les poissons à pharyngiens labyrinthiformes. XIX. p. 1—56 (Oct. 1876).
- Révision des espèces insulindiennes du genre *Platycephalus*. XIX. p. 1—31 (Mei 1877).
- Énumération des espèces de Poissons actuellement connues du Japon XIX. (Nov. 1877).
- Sur quelques espèces inédites ou peu connues de Poissons de Chine appartenant au Museum de Hambourg. XIX. (Nov.—Dec. 1877).

*Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandsche
Maatschappij der Wetenschappen. Haarlem 4°.*

- Mémoire sur les poissons de la côte de Guinée. XVIII. 1862.
- Description de quelques espèces de Cobitoïdes et de Cypri-noïdes de Ceylan. XX. 1864. p. 1—20. (Nov. 1862).
- Description des espèces de Silures de Surinam conservées aux Musées de Leide et d'Amsterdam. XX. 1864. p. 1—104. (Juni 1862).
- Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des Apogonini. 3^e Verz. II. 1874. p. 1—82. (Jan. 1873).
- Révision des espèces d'Ambassis et de Parambassis de l'Inde archipélagique. 3^e Verz. II. p. 1—24. (Maart 1873).
- Révision des espèces insulindiennes de la famille des Synan-céoïdes. 3^e Verz. II. 1874.

*Archives Néerlandaises des Sciences exactes et naturelles
publiées par la Société Hollandaise des Sciences
à Harlem. 8°.*

- Quatrième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Halmahéra. II. 1867 p. 397—399 (Oct. 1867).
Description et figure d'une espèce inédite de *Crossorhinus* de l'Archipel des Moluques. II. p. 400—401. (Oct. 1867).
Description de quelques espèces nouvelles de *Gobius* de Madagascar. II. p. 403—420 (Nov. 1866).
Description de deux espèces inédites de *Choerops*. III. 1868. p. 273—277 (Oct. 1866).
Description d'une espèce de *Rhombotides* de l'île de la Réunion. III. p. 277—278 (Juni 1866).
Description et figure d'une nouvelle espèce de *Trachypterus* de l'île d'Amboine. III. p. 279—280 (Oct. 1867).
Description de deux espèces inédites de Labroides d'Amboine. VI. p. 326—328 (1870).
Sur le genre *Moronopsis* Gill (*Paradules* Blkr) et ses espèces indo-archipélagiques. VII. p. 373—380 (April 1872).
Sur le genre *Parapristipoma* et sur l'identité spécifique des *Perca trilineata* Thunb., *Pristipoma japonicum* Cv. et *Diagramma japonicum* Blkr. VIII. p. 19—24 (Mei 1872).
Description et figure du *Lethrinus Güntheri* Blkr. VIII. p. 153—154. (Sept. 1872).
Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Caesio* et de quelques genres voisins. VIII. p. 155—182 (Nov. 1872).
Description (avec figures) de deux espèces nouvelles de *Sciénoïdes* de Surinam. VIII. p. 456—461 (Juli 1873).
Description (et figure) d'une espèce inédite de *Gadus* (*Boregadus*) des mers d'Islande. VIII. p. 462—463 (Oct. 1873).
Esquisse d'un système naturel des *Gobioïdes*. IX. p. 289—331 (Mei 1874).
Sur les espèces insulindiennes de la Famille des *Opisthognathoides*. IX. p. 466—476 (Dec. 1873).

Sur les espèces insulindiennes de la Famille des Nandoïdes.
IX. p. 455—465 (Sept. 1873).

Notice sur les Eléotriiformes et description de trois espèces
nouvelles. X. p. 101—112 (Nov. 1874).

Gobioideorum species insulindicae novae. X. p. 113—134
(Dec. 1874).

Description du genre *Parascorpius* et de son espèce type (avec
figure). X. p. 380—382 (Jan. 1875).

Notice sur le genre *Chaetodon* Mt. (*Pomacanthus* Lac. Cuv.
et sur la pluralité de ses espèces vivantes. XI. p. 178—
185 (Febr. 1876).

Systema Percarum revisum. XI. p. 247—288 (Dec. 1875).

Notice sur la sousfamille des *Holacanthiformes* et descrip-
tion de quelques espèces insuffisamment connues. XII p.
17—37 (Febr. 1876).

Révision des espèces de *Pempheris* de l'Inde archipélagique.
XII. p. 42—54 (Mai 1876).

Notice sur les espèces nominales de *Pomacentroïdes* de l'Inde
archipélagique. XII. p. 38—40 (Nov. 1876).

*Nederlandsch Tijdschrift voor de Dierkunde, uitgegeven
door het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura
Artis Magistra te Amsterdam, onder redactie
van P. Bleeker, H. Schlegel en G. F.
Westerman. Amsterdam 8^o.*

Sur quelques genres nouveaux du groupe des *Doras*. I. 1863
p. 10—18 (Maart 1862).

Sur quelques nouveaux genres du groupe des *Synodontes* I.
p. 52—55 (April 1863).

Over eenige vischsoorten van het eiland Bangka, het Rijks-
museum te Leiden aangeboden door J. F. R. S. VAN DEN
BOSSCHE I. p. 72—73 (Febr. 1862).

Systema Silurorum revisum. I. p. 77—122.

Description de quelques espèces de poissons nouvelles ou peu
connues de la Chine envoyées au Musée de Leide par M.
G. SCHLEGEL. I. p. 135—150 (Aug.—Dec. 1862).

- Septième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Batjan.
I. p. 151—152 (Jan. 1863).
- Troisième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île de
Halmabeira. I. p. 153—159 (Jan. 1863).
- Notice sur quelques poissons de l'île de Morotai, I. p. 160
(Jan. 1863).
- Notice sur deux espèces inédites du genre *Aphthalmichthys*
Kp. I. p. 163—166 (Mei 1863).
- Sur quelques espèces nouvelles ou peu connues de *Gym-*
nothorax Bl. de l'Inde archipélagique I. p. 167—171
(Jun. 1863).
- Description de quelques espèces nouvelles ou peu connues
d'Ophisuroides de l'Inde archipélagique, I. p. 179—186.
(Jun. 1863).
- Systema Cyprinoideorum revisum*. I. p. 187—218 (Mei
1863).
- Onzième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Ternate
I. p. 228—238 (Sept. 1863).
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île d'Obi,
I. p. 239—245 (Sept. 1863).
- Sur une nouvelle espèce d'*Echidna* de l'île de Rotti, I. p.
246—247 (Sept. 1863).
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Flores.
I. p. 248—252 (Aug. 1863).
- Septième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Céram
I. p. 253—261 (Sept. 1863).
- Septième mémoire sur la faune ichthyologique de l'île de
Timor. I. p. 262—276 (Sept. 1863).
- Poissons de Madagascar, I. p. 344—345.
- Rhinobagrus* et *Pelteobagrus*, deux genres nouveaux de Si-
luroides de Chine. II. 1865 p. 7—10 (Apr. 1864).
- Description de deux espèces inédites de *Cobitioides*, II. p.
11—14 (Apr. 1864).
- Povalabuca*, un genre nouveau de *Cyprinoïdes* de Siam. II.
p. 15—17 (Maart 1864).
- Notice sur quelques genres et espèces de *Cyprinoïdes* de
Chine. II. p. 18—29 (Mei 1864).

- Notice sur quelques poissons de la baie de Manille. II. p. 30—32 (Mei 1864).
- Nouvelle notice sur la faune ichthyologique de Siam. II. p. 33—37 (Mei 1864).
- Poissons inédits indo-archipélagiques de l'Ordre des Murènes. II. p. 38—54 (Maart 1864).
- Notice sur les poissons envoyés de Chine au Musée de Leide par M. G. SCHLEGEL. II. p. 55—62 (Mei 1864).
- Notice sur quelques poissons de l'île de Harouko. II. p. 63—64 (Oct. 1863).
- Systema Muraenorum revisum. II. p. 113—122 (Dec. 1863).
- Synonyma Muraenorum indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis habitationibus citationibusque ubi descriptiones figuraeque eorum recentiores reperiuntur. II. p. 123—136 (Dec. 1863).
- Description de deux espèces inédites de Gnathopogon et de Rasbora de l'île de Java. II. p. 137—140.
- Quatrième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Bouro. II. p. 141—151 (Jan. 1864).
- Notice sur le genre Paraploactis et description de son espèce type. II. p. 168—170 (Jun. 1864).
- Sixième notice sur la faune ichthyologique de Siam. II. p. 171—176 (Aug. 1863).
- Description de quelques espèces inédites de poissons de l'Archipel des Moluques. II. p. 177—181 (Maart 1864).
- Énumération des espèces de poissons actuellement connues de l'île de Céram. II. p. 182—193 (Sept. 1864).
- Description de deux espèces inédites des genres Callechelys et Pisoodonophis. II. p. 213—216 (Aug. 1864).
- Description de quelques espèces de Murènes de Surinam. II. p. 233—249 (Juli 1863).
- Description de quelques espèces de poissons du Japon, du Cap de Bonne espérance et de Surinam, conservés au Musée de Leide. II. p. 250—269 (Mei 1863).
- Énumération des espèces de poissons actuellement connues de l'île d'Amboine. II. p. 270—293.

- Notice sur les Ortracions, confondus sous le nom d'Ostracion quadricornis L. et description des Ostracion notacanthus et guineensis. II. p. 298—305 (Sept. 1864).
- Notice sur le genre Apionichthys Kp. (Soleotalpa Günth). II. p. 306—308.
- Systema Balistidorum, Ostracionidorum Gymnodontidorumque revisum. III. 1866 p. 8 - 20.
- Synonyma Balistidorum, Ostracionidorum Gymnodontidorumque indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa, adjectis habitationibus citationibusque ubi descriptiones figuraeque eorum recentiores reperiuntur. III. p. 20—40.
- Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Harouko. III. p. 41—42 (Dec. 1864).
- Description de quelques espèces inédites des genres Pseudorhombus et Platophrys de l'Inde archipélagique. III. p. 43—50. (Febr. 1865).
- Description d'une espèce inédite de Triacanthus de l'Inde archipélagique. III. p. 51 52 (Maart 1865).
- Sur les espèces d'Exocet de l'Inde archipélagique. III. p. 105—129. (Juli 1865).
- Description d'une espèce inédite d'Exocet découvert par M. F. POLLEN. III. p. 130—133 (Juli 1865).
- Description d'une espèce inédite de Cheilinus. III. p. 134—135 (Aug. 1864).
- Révision des Hémirhamphes de l'Inde archipélagique. III. p. 136—170 (Sept. 1865).
- Description du Narcacion Polleni, espèce inédite des mers de l'île de la Réunion. III. p. 171—173 (Juli 1865).
- Notice sur le Cirrhetes punctatus Cv. III. p. 174—177. (Juli 1865).
- Description d'une espèce inédite de Stoléphorus de Surinam, III. p. 178—180 (Oct. 1865).
- Révision des espèces de Mastacembelus (Belone Cuv.) de l'Inde archipélagique. III. p. 214—236 (Oct. 1865).
- Sur la pluralité des espèces indo-archipélagiques du genre Megalops Lac. III. p. 278—292 (Dec. 1865).

Description de quelques espèces inédites ou peu connues de Clupéoides de l'Inde archipélagique. III. p. 293—308 (Nov. 1865).

Description de trois espèces inédites du genre *Acanthorhodus* Blkr. IV. p. 70—76. (Oct. 1869).

Description de quelques espèces inédites de *Xenocypris*. IV. p. 62—69. (1869).

Sur les espèces du genre *Culter* Basil. IV. p. 77—88 (1869).

Mémoire sur la faune ichthyologique de Chine. IV. p. 113—154 (Aug. 1871).

Notice sur le *Synodus macrocephalus* Lac. (*Luciobrama typus* Blkr). IV. p. 89—91 (Febr. 1871).

Description de quelques espèces de poissons de l'île de la Réunion et de Madagascar. IV. p. 92—105 (1866).

Notice sur les *Grammistes punctatus* et *ocellatus*. IV. p. 106—110 (Aug. 1865).

Description d'une espèce inédite de *Heliases* d'Amboine. IV. p. 111—112.

Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des *Anthianini*. IV. p. 155—169 (Oct. 1870).

Révision des espèces indo-archipélagiques du groupe des *Priacanthini*. IV. p. 170—177 (Febr. 1871).

Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Myripristis*. IV. p. 178—197 (Oct. 1871).

Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Holocentrum*. IV. p. 198—232 (Sept. 1871).

Addition au Mémoire sur la faune ichthyologique de Chine. IV. p. 283—284 (April 1872).

Sur les espèces indo-archipélagiques d'*Odontanthias* et de *Pseudopriacanthus*. IV. p. 235—240 (Juni 1872).

Révision des espèces indo-archipélagiques des genres *Plectorhynchus* et *Pristipoma*. IV. p. 273—317 (Nov. 1872).

Révision des espèces indo-archipélagiques du genre *Lethrinus*. IV. p. 318—344 (Aug. 1872).

Sur les espèces de *Scolopsis* Cv. de l'Inde archipélagique. IV. p. 345—371 (Juni 1872).

Révision des espèces insulindiennes du genre *Therapon*. IV.
p. 372—393 (Juni 1872).

Proceedings of the Zoological Society of London.

Conspectus generum Labroideorum analyticus 1861 p. 408—
418 (Nov. 1861).

Notice sur l'*Elopichthys dahuricus*.

Annales des sciences naturelles.

Notice sur le genre *Trachinus* (Artedi) et ses espèces DL.
XXI N°. 6. Zoologie p. 375—382.

N O T I C E

S U R

L'ATLAS ICHTHYOLOGIQUE DES INDES
ORIENTALES NÉERLANDAISES.

Bientôt après mon arrivée à Batavia, l'idée me vint d'écrire une Topographie physique et médicale de la capitale des Indes néerlandaises, ce qui nécessitait, entre autres, un examen de sa faune et des visites réitérées aux marchés aux poissons.

Frappé par la multiplicité des formes que venait de révéler l'examen superficiel de la faune ichthyologique de Batavia, je voulus en connaître les noms scientifiques. Ne possédant toutefois, à cette époque, aucun ouvrage spécial sur la matière, et ne trouvant à Batavia d'autres traités ichthyologiques que l'Histoire des Poissons de Lacépède, il ne me restait qu'à faire venir d'Europe la littérature nécessaire, et à rassembler, en attendant, le plus d'espèces possible.

Lorsque, après plus d'un an d'attente, je me vis à même de commencer les déterminations, ma collection se composait déjà de plus de trois cents espèces de poissons tant marins que d'eau douce, et bon nombre de ces espèces ne se trouvant pas dans les auteurs, il devint bientôt manifeste que plusieurs de ces formes n'avaient pas encore été enregistrées par la science. Cette révélation me poussa de plus en plus à augmenter ma collection et à publier les espèces que je croyais inédites. Quant aux simples descriptions des formes nouvelles, pouvant disposer des Archives des Sciences physiques et médicales (Natuur- en Geneeskundig Archief voor Nederlandsch Indië), jour-

nal que j'avais fondé en 1844, et des Mémoires de la Société Batavienne des arts et des sciences, il n'y avait aucune difficulté. Mais pour mes collections et la littérature coûteuse qu'exigeaient les déterminations, mes moyens ne suffisaient pas du tout. Les appointements de sous-lieutenant, rang que j'occupais alors comme médecin militaire, ne permettaient point l'acquisition d'une bibliothèque zoologique ou ichthyologique un peu complète, ni le luxe d'une collection d'objets d'histoire naturelle, pour la conservation desquels il fallait de grandes quantités d'alcool et de nombreux bocaux.

Dès que j'eus formé le projet d'étendre mes recherches sur toute l'île de Java et sur toute l'Inde archipélagique, je crus, vu l'insuffisance de mes ressources, pouvoir m'adresser au Gouvernement colonial et en appeler à sa générosité scientifique, lui proposant de soutenir mes recherches matériellement, en subsidiant la publication d'une faune ichthyologique des Indes orientales néerlandaises, illustrée par les figures des espèces inédites et moins connues. Le plan de cette publication, soumis au gouvernement, était à peu près celui qui a été suivi dans l'Atlas. Ma requête, d'ailleurs, ne visait pas à obtenir une subvention à titre purement gratuit, mais était accompagnée de l'offre que mes collections seraient cédées au gouvernement, pour être incorporées au Musée d'Histoire naturelle de Leide. Il me paraissait que, de cette manière, ma demande aurait plus de chance de succès, et que la compensation offerte serait acceptée avec bienveillance.

La tentative, toutefois, ne réussit nullement. Je dois avouer que mon âge et ma position n'étaient pas de nature à inspirer beaucoup de confiance dans l'auteur, jeune médecin militaire de troisième classe (sous-lieutenant), qui jusque-là n'avait presque rien publié. Le gouvernement se borna, tout en refusant ma demande et mon offre, à témoigner tant soit peu de sympathie pour mes études, en m'accordant une gratification de cinq cents florins, gratification que je n'avais nullement sollicitée et que même j'avais bien l'envie, mais non le courage, de refuser.

Quoique abandonné à mes propres forces et moyens, je continuai mes recherches et l'accumulation de mes matériaux. S'il était impossible de faire paraître un ouvrage tel que je l'avais projeté, il me restait toujours la voie de publication par les Archives des sciences naturelles et les Mémoires de la Société Batavienne des arts et des sciences, — et il me restait aussi l'espoir que, tôt au tard, l'appui du gouvernement pourrait être le résultat de l'activité que j'avais l'intention de déployer.

Les circonstances, cependant, ne me favorisaient pas. A peine avais-je publié quelques petits mémoires ichthyologiques, que je dus quitter Batavia, pour me rendre à Samarang. Dans l'impossibilité de faire transporter mes collections, il fallut bien les laisser à Batavia. Après quelques mois de service à Samarang, on me donna de nouveau une autre destination, en me chargeant du service médical à Sourabaia. Ici encore je ne restai que quelques mois, pour être envoyé ensuite à la forteresse d'Ambarawa. Par ces déplacements successifs, deux années s'écoulèrent pendant lesquelles mes recherches ichthyologiques ne purent être que peu suivies, le temps et les moyens manquant pour les continuer sérieusement. Aussi, si j'avais dû rester éloigné de Batavia, il aurait été impossible d'exécuter, même en partie, le plan de l'ouvrage projeté.

En l'an 1849, replacé à Batavia, je recommençai à me vouer plus spécialement aux études ichthyologiques. Dès cette époque, mes relations avec les principales îles des possessions néerlandaises devinrent plus nombreuses et contribuèrent à élargir notablement mes collections. En 1850 fut fondée à Batavia la Société royale de physique des Indes néerlandaises (Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië), dont je fus bientôt élu président : et c'est grâce à cette Société que je pus faire connaître, presque immédiatement après leur arrivée à Batavia, les envois qui venaient affluer par les soins zélés de nombreux collecteurs dispersés sur les établissements européens des îles de la Sonde et des Moluques. Je n'avais qu'à envoyer de l'alcool et des bocaux aux fonctionnaires civils et militaires avec lesquels

j'entretenais des relations, pour être sûr de recevoir des collections de plus ou moins de valeur. De cette manière, mon cabinet s'enrichit de nombreuses espèces des îles Sumatra, Batou, Nias, Singapore, Bintang, Bangka, Biliton, Bawéan, Bali, Bornéo, Célèbes, Sangi, Ternate, Halmahéra, Batjan, Bouro, Amboine, Céram, Saparoua, Banda, Goram, Flores, Solor, Timor, Arou, Waigiou, etc. — D'autres collections aussi me furent adressées du Bengale et du Japon, et j'en reçus également de Tasmanie et du Cap. Avant mon départ pour l'Europe, en 1860, je possédais plus de 2500 espèces de poissons, dont environ 2000 de l'Inde archipélagique. Le nombre des espèces inédites publiées aux Indes montait à plus de 1100.

Toutes les espèces insulindiennes de mon cabinet étaient destinées à être figurées pour l'Atlas projeté. Mais de grandes difficultés surgirent par rapport à l'exécution. Il n'y avait nulle part aux Indes des dessinateurs habiles et disponibles, et s'il y en avait eu, je n'aurais pu les engager, faute de ressources suffisantes. Il fallut donc bien me résigner à faire usage de talents fort médiocres, et encore ne pouvais-je en trouver, à Batavia, que parmi les militaires de la garnison, lorsque leurs supérieurs voulaient bien les mettre à ma disposition.

Longtemps j'ai dû me contenter de dessins médiocrement exacts et d'une exécution très imparfaite. Ces dessins restaient toujours à refaire, quand je recevais des individus plus frais, mieux conservés ou d'une taille plus convenable pour la publication. Aussi plusieurs centaines d'espèces ont été figurées de nouveau, même jusqu'à huit et dix fois, à fur et à mesure que mes dessinateurs apprenaient à représenter les objets avec plus de fidélité. Lors de mon départ pour l'Europe, je possédais les figures de presque toutes les espèces insulindiennes de mon cabinet, et bien que presque aucune de ces figures, dont le nombre montait à plus de trois mille, n'ait été copiée pour l'Atlas, elles ont pu servir de base, en ce que concerne les couleurs fraîches, pour les figures que j'ai fait exécuter après mon retour en Europe.

Des trois dessinateurs que j'ai eus à ma disposition aux Indes, deux n'ont pu m'assister que pendant quelques années. Le troisième, M. L. Speigler, a survécu et est venu me rejoindre en Europe, où, depuis 1862, il continue à refaire les dessins faits aux Indes, en s'appliquant de son mieux à leur donner toute l'exactitude possible. Bien que le zèle et la persévérance de M. Speigler n'aient jamais faibli, et qu'il ait le mérite d'avoir travaillé plus d'un quart de siècle à la partie iconographique de l'ouvrage, dont presque toutes les figures sont de sa main, je dois à la vérité et à ma responsabilité de ne pas laisser ignorer les extrêmes soucis causés par une coopération qui nécessitait une surveillance et une direction minutieuses et continues. M. Speigler n'avait malheureusement pas un talent égal à son zèle, et il lui manquait absolument la faculté d'observation nécessaire pour rendre exactement tant la physionomie que les détails des objets qu'il avait à reproduire. Aussi, pas un seul de ses dessins n'a pu être admis à la publication qu'après avoir subi des corrections de ma part, et ces corrections s'étendant non-seulement sur les esquisses, mais sur tous les détails de l'exécution, je puis dire que les dessins finissaient par être mon propre ouvrage plutôt que celui du dessinateur, et que leur retouche m'a pris plus de temps que la description des espèces qu'ils représentent. Tourmenté en outre par des soucis financiers et conjugaux, mon dessinateur était souvent, et pendant des semaines entières, incapable d'apporter une attention un peu suivie à son travail. Dans ces périodes assez fréquentes de découragement et de désespoir, il ne me restait qu'à le laisser faire et à reléguer ses productions incorrectes et inutiles parmi ma collection de dessins condamnés. J'ai conservé tous ces dessins, ainsi que ceux de mes auxiliaires antérieurs, afin qu'ils puissent témoigner, au besoin, de la gestation longue et pénible qui a précédé la naissance de la partie iconographique de l'Atlas.

Le refus doré, par lequel le gouvernement des Indes avait ré-

pondu à ma demande de faire paraître sous son égide l'Atlas projeté, ne m'avait nullement découragé. Je continuai à préparer l'exécution de mon plan. Jeune encore, je pouvais attendre et espérer avoir bientôt des titres à la faveur de l'autorité, titres qui jusque-là m'avaient fait défaut. Heureusement, toutefois, je n'eus pas besoin de m'adresser une seconde fois au gouvernement.

L'attention des naturalistes en Europe avait été éveillée par les nombreuses espèces nouvelles décrites dans mes publications ichthyologiques, surtout dans celles mises au jour après mon retour à Batavia.

Plusieurs Musées, désireux de posséder de mes doubles, s'adressèrent à moi avec la prière de leur en céder, et j'ai eu le plaisir de pouvoir offrir successivement des collections aux musées zoologiques de Paris, de Bonn, de Heidelberg, de Darmstadt, de Stuttgart, de Munich, de Würzburg, de Vienne, de Göttingue et de Copenhague. Le directeur du Musée d'Histoire naturelle des Pays-Bas, C. J. Temminck, toujours soucieux d'enrichir sa célèbre création, me pria aussi de faire des collections de poissons pour l'établissement confié à ses soins; il ignorait que cinq ans auparavant j'en eusse déjà fait l'offre, allant ainsi au-devant de ses désirs. En l'éclairant sur ce point, je déclarai en même temps que mes bonnes dispositions pour le Musée de l'Etat n'avaient nullement changé, que l'échec éprouvé en 1845 me défendait, il est vrai, de réitérer ma proposition, mais que je contribuerais volontiers à enrichir les collections de Leide, s'il pouvait entrer dans les vues du gouvernement néerlandais de prendre l'initiative.

Et c'est ce qui arriva. Thorbecke, alors premier ministre, résolut, sur l'avis de Temminck, de donner au Gouverneur-général, M. Duymaer van Twist, avant son départ pour les Indes, les instructions suivantes: le gouvernement colonial reviendrait sur la décision prise au sujet de mon offre de 1845; il m'inviterait à faire les collections désirées par le Musée de l'Etat, et me ferait entendre que, par contre, je pourrais compter sur son appui matériel dans la publication de l'Atlas projeté.

L'affaire fut réglée sur ces bases en 1853. Aussitôt après, je commençai mes envois pour le Musée national à Leide, auquel j'expédiai successivement plus de 16000 poissons indo-archipélagiques ; — mais de nouvelles difficultés surgirent par rapport à la publication de l'Atlas.

La lithographie, aux Indes, était encore dans l'enfance. De chromolithographie il ne pouvait être question. Les progrès en matière d'art lithographique avaient été, depuis 1845, lents et peu considérables. Aussi était-il absolument impossible d'y faire exécuter et publier un ouvrage de la nature et de l'étendue de l'Atlas, étendue estimée alors à plus du double de celle de l'évaluation antérieure. Et, fût-on parvenu à faire paraître un peu régulièrement les planches, on pouvait prévoir que l'exécution en resterait trop au-dessous des exigences de la science.

Il fallut donc bien me résoudre à différer la publication jusqu'à mon retour en Europe, mais il me manquait encore sept ans de service avant de pouvoir quitter définitivement les colonies sans sacrifier ma pension de retraite. Et bien que ce temps pût être utilisé à augmenter encore mes matériaux, il me paraissait trop long, d'autant plus que ma santé avait beaucoup souffert par des maladies graves et souvent répétées. Le gouvernement s'étant montré si favorable à mon entreprise, je crus qu'il ne refuserait pas de m'accorder un congé extraordinaire pour l'Europe, vu l'impossibilité de publier dignement l'Atlas aux Indes ; mais en ceci je me trompais, et la requête que je présentai, à l'effet d'obtenir un congé sans préjudice de mes droits futurs, n'eut aucun succès. Je dois reconnaître aussi que, étant de mon état médecin militaire, le gouvernement avait droit à mes services comme tel ; que ma position de naturaliste ou d'ichthyologiste n'avait rien d'officiel, et que les règlements défendaient peut-être de payer une solde à un officier supérieur, grade que j'avais à ce moment-là, pour des travaux purement scientifiques, étrangers à son service médical.

Ce fut donc seulement vers la fin de 1860 que je pus quitter les Indes, et commencer enfin la publication d'un ouvrage pré-

paré pendant une période de plus de dix-sept ans, y compris l'année 1861, absorbée en grande partie par des voyages aux principaux musées de l'Europe.

La publication des premiers volumes n'éprouva que peu d'entraves. Les vingt premières livraisons parurent assez régulièrement, mais non sans difficultés. J'avais trouvé un éditeur dans M. Frédéric Muller, d'Amsterdam, mais cet éditeur n'avait à s'occuper que de recevoir les livraisons toutes prêtes, de les distribuer aux souscripteurs et de faire rentrer les fonds. Les feuilles de texte et les planches m'étaient envoyées directement des imprimeries. La collation en était faite par moi-même, et j'avais aussi à diriger l'emballage et l'expédition à l'éditeur. La correction et la collation des planches me causaient beaucoup de désagrément, tant par suite de la négligence des graveurs que par suite du défaut de soins à l'établissement lithographique : je ne parvenais qu'avec peine à me faire délivrer les planches dans un état où elles pussent être présentées aux souscripteurs.

Les subsides accordés par le gouvernement pour subvenir aux frais de publication, étaient épuisés avec la vingtième livraison. Ces subsides avaient pour base une évaluation de l'étendue de l'ouvrage faite en 1853, mais le nombre des espèces insulindiennes de mes collections s'étant considérablement accru depuis cette époque, il devint nécessaire d'élargir notablement les limites de l'Atlas.

En quittant Java j'avais une liste de plus de quatre-vingt souscriptions aux Indes, et j'espérais voir doubler ce chiffre en arrivant en Europe. Mais la publication du premier volume était à peine achevée, qu'il devint manifeste qu'il n'y avait pas à compter sur l'Inde pour couvrir un peu les frais de l'ouvrage. Le gouvernement colonial avait commencé par faciliter l'expédition des envois aux Indes et par prêter son concours pour l'expédition et la transmission des contributions des souscripteurs. Mais le nouveau titulaire de ce gouvernement crut devoir s'abstenir de toute coopération à ce sujet, ce qui équivalait à l'anéantissement de toutes les souscriptions. En présence

de l'état politique et social où les Indes se trouvaient à cette époque, l'éditeur n'osa pas se charger lui-même d'expédier les livraisons aux Indes et de faire rentrer les fonds, surtout parce qu'il jugea impossible que ses efforts pussent avoir un résultat financier suffisant, tant pour l'ouvrage que pour lui-même. Les envois aux Indes furent donc suspendus, et par conséquent il n'y eut plus de recettes de ce côté-là. Les souscriptions extra-insu lindiennes étaient aussi restées au dessous de l'évaluation et n'atteignaient pas même le chiffre de soixante-dix. Encore fallait-il céder 30 pour cent des rentrées à l'éditeur. Les revenus de l'ouvrage étaient donc réduits à une somme très modique, qui ne permettait nullement de se passer du subside accordé jusque-là.

J'exposai alors l'état financier de l'ouvrage au ministre des colonies (J. D. Fransen van de Putte), avec la proposition d'allouer un nouveau subside pour dix livraisons. Le ministre, toutefois, fit des difficultés. L'administration des finances des possessions d'outre-mer, autrefois confiée au seul gouvernement colonial, avait fini par être mise sous le contrôle des États-Généraux, et le ministre des colonies n'était plus libre de disposer des fonds du trésor, sans l'approbation de la représentation nationale. Or, le ministre Fransen van de Putte refusa de demander un nouveau subside aux Chambres, craignant que la représentation ne fût pas disposée à l'accorder et ne jugeât que les finances de l'État avaient été déjà assez chargées par la première subvention.

La suite inévitable de ce refus était une suspension temporaire de la publication. Réduit à mes propres ressources, je ne pouvais plus avancer que très-lentement.

Vinrent encore de nouvelles difficultés relatives à l'exécution lithographique. Le lithographe qui avait imprimé les vingt premières livraisons ayant liquidé ses affaires, il fallut en chercher un autre. Je croyais avoir réussi en contractant avec le directeur de la Lithographie royale néerlandaise, à la Haye, mais je fus bientôt désillusionné. Les épreuves des planches provenant de cet établissement étaient si médiocres, que je fus

obligé d'en rejeter plusieurs, et je ne réussis à faire publier la 21^e livraison qu'après plus de deux ans de litige et d'attente. Je ne fus pas beaucoup plus heureux en ce qui concerne les planches de la 22^e livraison, pour l'exécution de laquelle j'avais passé un contrat avec un établissement renommé de Harlem. Je n'avais pas trop à me plaindre du travail lithographique, mais je ne pus réussir à faire prolonger le contrat pour les livraisons suivantes, les conditions exigées étant trop onéreuses. Je m'adressai alors à un des meilleurs établissements de Leide. Les planches de quatre livraisons sortirent de cet atelier, mais non pas sans quatre années de difficultés pour obtenir les épreuves, difficultés qui finirent par rendre nécessaire le recours à un autre entrepreneur.

Je trouvai mon cinquième lithographe à Amsterdam, mais j'étais tombé de Charybde en Scylla, et je dus me contenter de tirer de cette source cinq planches de la 27^e livraison. Bien que recommandé par mon éditeur, cet établissement n'était pas du tout organisé pour l'exécution d'un ouvrage de la nature de l'Atlas ichthyologique.

J'arrivai donc à un sixième établissement lithographique, celui de MM. Emrik et Binger, à Harlem. Une partie des planches de la 27^e livraison et celles des livraisons suivantes sont l'œuvre des artistes de Harlem, et, eu égard à la modicité des ressources disponibles pour la publication de l'Atlas, je n'ai eu, en général, qu'à me louer de l'exécution de la plupart de ces planches.

Je dois noter ici que les difficultés éprouvées par rapport à l'exécution irréprochable et régulière des planches n'avait pas sa source fondamentale dans le mauvais vouloir ou l'indifférence des chefs des établissements lithographiques, mais dans les moyens bornés dont je pouvais disposer et qui ne permettaient pas de trop élever les frais du travail. Aussi, pendant le cours de la publication, les contrats successifs ne manquèrent pas de devenir de plus en plus onéreux, sans même qu'il en résultât une exécution plus splendide.

La démission du ministre que j'ai nommé plus haut me fit espérer que je pourrais trouver chez ses successeurs de meilleures dispositions pour mon ouvrage, et en cela, heureusement, je ne me suis pas trompé. Le ministre des colonies Hasselman n'hésita pas à porter un nouveau subside sur son budget, et la représentation nationale n'y fit aucune objection. Je pus donc recommencer à activer la marche de l'ouvrage, dont la position pécuniaire était désormais assurée pour les trente livraisons qui, d'après le prospectus primitif, devaient composer le total de l'Atlas.

Mais dès lors j'entrevis que l'évaluation de ce prospectus avait été trop basse et que, pour compléter l'ouvrage, il faudrait au moins une dizaine de livraisons de plus. Les dessins nouveaux, pris souvent sur des individus d'une taille plus développée, exigeaient un nombre de planches beaucoup plus considérable que ne l'avaient fait supposer les dessins antérieurs mis au rebut, et de beaucoup d'espèces aussi il m'avait paru désirable de donner des figures d'individus d'âge différent.

En 1875, avant la publication de la trentième livraison, je crus devoir exposer l'état des choses au gouvernement colonial. Le Baron van Goltstein, alors ministre, n'hésita pas à déclarer que l'Atlas, déjà si avancé, ne pouvait rester inachevé. Il porta en conséquence à son budget la somme jugée nécessaire pour couvrir le déficit sur les livraisons ultérieures, dont le nombre fut évalué à une quinzaine, et les Chambres n'y ayant mis aucun obstacle, je pus continuer régulièrement la publication de l'ouvrage.

Pour ceux qui connaissent ou connaîtront l'Atlas Ichthyologique, il n'est pas superflu de savoir que le texte n'a pu renfermer, en général, que des descriptions diagnostiques assez détaillées, des résumés diagnostiques des espèces et des genres, des remarques succinctes éclaircissant les descriptions, et des aperçus de la distribution géographique. Le plan primitif était beaucoup plus étendu et semblable à celui que j'avais suivi dans les deux volumes publiés à Batavia, sous le titre de «*Ichthyologiae Indiae archipelagicae Prodrömus*», et traitant des

Silures et des Cyprins. Mais, si j'avais voulu appliquer avec conséquence ce plan à l'Atlas, l'ouvrage aurait pris des proportions incompatibles avec les ressources dont je disposais. — L'Atlas n'est, pour ainsi dire, que la quintessence de mes nombreux mémoires sur l'ichthyologie insulindienne.

Je tiens aussi à ne pas laisser ignorer que c'est l'ouvrage d'un amateur et non celui d'un naturaliste de profession; qu'il fut conçu par un jeune médecin militaire, sans rang ni fortune, mais chargé d'un service qui ne laissait que peu de loisirs pour des recherches zoologiques. Je tiens encore à dire que l'auteur n'avait pas seulement à créer l'ouvrage même, mais aussi tous les matériaux: il commença la tâche sans bibliothèque ni musée publics qui pûssent l'aider dans ses investigations; il avait à former sa propre bibliothèque ichthyologique et à se faire un musée à lui, et il se trouvait donc dans une position très désavantageuse comparée à celle dont peuvent se réjouir les naturalistes qui disposent des immenses ressources des grands centres scientifiques du monde civilisé. Je tiens, enfin, à ce qu'on sache que, pendant les dix-huit ans passés aux Indes, j'eus à lutter continuellement avec les conséquences de la manipulation de collections très souvent à demi putréfiées et dont l'action intoxicatrice se manifestait, au moins deux ou trois fois par an, par des fièvres typhoïdes ou putrides, qui m'interdisaient, pendant des semaines, tout travail scientifique. D'ailleurs

Hier eindigt het handschrift, dat echter om der volledigheidswil, zoo ver het gaat, mede is opgenomen.

H.

LIJST
VAN
OPENBAAR GEMAAKTE GESCHRIFTEN,
DOOR
P. BLEEKER.

*Chronologische opsomming der werken en artikels over
verschillende takken van kennis (Ichthyologie
uitgesloten).*

- Bijdrage tot de geneeskundige topographie van Batavia.
1844—1846. Natuur- en Geneesk. Archief Ned. Ind.
1844—1846; Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. 1844—1846.
- Overzicht der literatuur over de Natuurlijke geschiedenis van
Neêrland's Indië. Nat. Gen. Arch. Ned. Ind. 1844. —
Suppl. Ibid. 1844, 1845, 1846.
- Iets over koolzuurhoudende bronnen op de landen Tjitayam
en Sawangan. Nat. Gen. Arch. Ned. Ind. 1844.
- Warme bronnen en bad-etablisement te Selocaton (Plantoe-
nang). Nat. Gen. Arch. 1844.
- Mineraalwater van Gebangan. Nat. Gen. Arch. 1844.
- Bijdrage tot de kennis der genees- en artsenijsmengkunde
onder de Chinezen in het algemeen en onder die te Ba-
tavia in het bijzonder. Nat. Gen. Arch. 1844.
- Fragmenten voor eene geneeskundige statistiek van het leger
in Neêrland's Oost-Indië. Nat. Gen. Arch. 1845 1846.
- Brieven over Java. Tijdschr. v. Neêrl. Indië. Jaarg. 1845.
I—III.
- Bezoek van den Tankoeban-prahoe na de eruptie van den
27sten Mei 1846. Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. 1846. II.

JAARBOEK 1878.

10

- Bijdragen tot de statistiek der bevolking van Java. Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. IX. 1847.
- Iets over de geologische verhouding tusschen Java en Madura. T. Ned. Ind. Jaarg. IX. 1847.
- Bijdrage tot de kennis van het eiland Madura Ind. Archief 1849.
- Bijdrage tot de geneeskundige topographie van Willem I. Tijdschr. Vereen. t bevord. d. Geneesk. wetensch. in Ned. Ind. Jaarg. I. 1852 (uit een verslag van het jaar 1849).
- De dysenterie van een pathologisch, anatomisch en practisch standpunt beschouwd. Batavia LANGE & C°. 1849 (vertaald in het Engelsch en Fransch).
- Bijdrage tot de kennis van de statistiek der bevolking van de eilanden Banka en Billiton. Ind. Arch. en Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. 1850. II.
- Fragmenten eener reis over Java. Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. 1849, 1850.
- Algemeene staat der inlandsche bevolking van Java, over de jaren 1845, 1846, 1847 en 1848. Tijdschr. Ned. Ind. Jaarg. 1850. II.
- De Tankoeban Brahoe in October 1850. Nat. Tijdschr. Ned. Ind. I. 1850.
- Iets over den kop van Crocodilus (Gavialis) Schlegeli. Nat. T. N. Ind. I. 1850.
- Levensberigt van J. VAN HEYNINGEN. Nat. T. N. Ind. I. 1850.
- Afmetingen van schedels van inboorlingen van Java, Sumatra, Nias, Borneo, Celebes, de Moluksche eilanden en Nieuw-Guinea. Nat. T. Ned. Ind. II. 1851.
- Algemeen verslag van de werkzaamheden der Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, (voorgelezen in de algemeene vergadering) gehouden den 20^{sten} Februarij 1851. Nat. T. Ned. Ind. II. 1851.
- Levensberigt van Dr. C. A. L. M. SCHWANER Ibid. II. 1851.
- De arragonietheuvels van Koeripon. Ibid. III. 1852.

- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië over het jaar 1851. Ibid. III. 1852.
- Levensbericht van Mr. D. W. J. C. BARON VAN LIJNDEN. Ibid. III. 1852.
- Verslag der werkzaamheden van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen, van Sept. 1850 tot April 1852. Verh. Bat. Genootsch. v. kunst. en wetensch. Dl. XXIV. 1852
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië in 1852. Nat. T. Ned. Ind. IV. 1853.
- Overzicht der geschiedenis van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen van 1778—1853. — Verh. Bat. Gen. XXV. 1853.
- Overzicht der geschiedenis van de Bataviasche tentoonstelling van produkten der natuur en industrie van den Indischen Archipel. Nat. T. Ned. Ind. V. 1853.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging van Nederlandsch Indië, voorgelezen in de algemeene vergadering van het jaar 1854. Ibid. VI. 1854.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, voorgelezen in de algemeene vergadering van het jaar 1855. Ibid. IX. 1855.
- Polypedates Junghuhni, eene nieuwe javasche soort van de familie der boomkikvorschen. Ibid. XI. 1856.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië in 1856. Ibid. XI. 1856.
- Reis door de Minahassa en den Molukschen Archipel gedaan in de maanden September en October 1855 in het gevolg van den gouverneur generaal Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST. Batavia LANGE & C^o. 2 Dln. gr. 8^o.
- Recherches sur les Crustacés de l'Inde Archipelagique. I. Sur les Décapodes oxyrhinques, II. Sur les Isopodes cymothodiens. Act. toc. scient. Ind. Neerl. II. 1857.
- Berigt omtrent eenige reptiliën van Sumatra, Borneo, Batjan en Boero. Nat. T. Ned. Ind. XIII. 1857.

- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, voorgelezen in de 7^{de} algemeene vergadering, gehouden den 12^{den} Februarij 1857. Ibid. XIII. 1857.
- Over eenige reptiliën van Celebes. Ibid. XIV. 1857.
- Over eenige reptiliën van het eiland Banka. Ibid. XIV. 1857.
- Opsomming der soorten van reptiliën tot dusverre van het eiland Java bekend geworden. Ibid. XIV, 1857.
- Slangen uit de omstreken van Nijrowe, aangeboden door D. C. NOORDZICK. Ibid. XIV.
- Opsomming der tot dusverre van het eiland Sumatra bekend geworden reptiliën. Ibid. XV. 1858.
- Reptiliën van Bintang, aangeboden door E. F. MEIJER. Ibid. XVI. 1858—1859.
- Reptiliën van Agam, aangeboden door E. W. A. LUDEKING. Ibid. XVI.
- Hemidactylus platurus. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Borneo, aangeboden door J. H. A. B. SONNEMANN REBENTISCH. Ibid. XVI.
- Tarsius spectrum en slangen van Koetei, aangeboden door J. WOLFF. Ibid. XVI.
- Reptiliën en visschen van Bintang, aangeboden door E. NETSCHER, E. F. MEIJER en H. RAAT. Ibid. XVI.
- Reptiliën en visschen van Banjoewangi en Buitenzorg, aangeboden door H. ZOLLINGER, H. VON ROSENBERG en O. F. U. J. HUGUENIN. Ibid. XVI.
- Aypisurus margaritophorus Blkr. Ibid. XVI.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, voorgelezen in de 8^{ste} Algemeene Vergadering gehouden den 22^{sten} Februarij 1858. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Borneo, aangeboden door J. H. A. B. SONNEMANN REBENTISCH. Ibid. XVI.
- Reptiliën en visschen van Montrado, aangeboden door G. J. FILET. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Japan. Ibid. XVI.
- Slangen van Koetei, aangeboden door J. WOLFF. Ibid. XVI.

- Reptiliën van Bengalen, aangeboden door Th. CANTON.
Ibid. XVI.
- Slangen van Buitenzorg, aangeboden door W. KOCK. Ibid XVI.
- Reptiliën en visschen van Batjan, aangeboden door J. G. F.
BERNELOT MOENS. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Ambarawa, aangeboden door C. A. M. M. VAN
ELLENRIEDER. Ibid. XVI.
- Slangen van Fort de Kock, aangeboden door E. W. A.
LUDEKING. Ibid. XVI.
- Gonyosoma Janseni Blkr., eene nieuwe slang van Menado.
Ibid. XVI.
- Reptiliën enz. van Biliton, aangeboden door A. HENDRIKS.
Ibid. XVI.
- Reptiliën en visschen van Bali, aangeboden door P. L. VAN
BLOEMEN WAANDERS. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Wonosobo in Midden-Java, aangeboden door
J. W. E. ARNDT. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Oost-Java, aangeboden door J. G. H. BROEK-
MEIJER en J. HAGEMAN. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Midden-Java en Menado, aangeboden door J.
W. E. ARNDT. Ibid. XVI.
- Schildpadden van Banka, aangeboden door F. H. DEISSNER.
Ibid. XVI.
- Reptiliën van Fort de Kock, verzameld door E. W. A. LUDE-
KING. Ibid. XVI.
- Verslag omtrent reptiliën van Nieuw-Guinea, aangeboden door
H. VON ROSENBERG. Ibid. XVI.
- Reptiliën van Amboina, aangeboden door H. VON ROSENBERG.
Ibid. XVI.
- Reptiliën en visschen van Anjer, aangeboden door J. C. T.
BERNELOT MOENS. Ibid. XVI.
- Verslag van reptiliën en visschen van Westelijk Borneo, aan-
geboden door J. H. A. B. SONNEMANN REBENTISCH. Ibid. XVI.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige
Vereeniging in Nederlandsch Indië, voorgelezen in de 9^e
Algemeene Vergadering gehouden den 24^{sten} Februarij 1859.
Ibid. XX. 1159—1860.

- Over vischsoorten en reptiliën van Bintang en Ivak, aangeboden door E. F. MEIJER. Ibid. XX.
- Reptiliën van Sintang, verzameld door A. H. THEPASS. Ibid. XX.
- Vischsoorten en Reptiliën van Bali, verzameld door P. L. VAN BLOEMEN WAANDERS. Ibid. XX.
- Reptiliën en visschen van Tandjong aan de Samangkabaai, verzameld door C. F. W. HUNNIUS. Ibid. XX.
- Slangen en visschen uit de omstreken van Anjer en uit het Meer Dano, verzameld door J. G. T. BERNELOT MOENS. Ibid. XX.
- Reptiliën van Agam, aangeboden door E. W. A. LUDEKING. Ibid. XX.
- Reptiliën en visschen van Bonthain, aangeboden door J. L. DE JEEGER. Ibid. XX.
- Slangen van Anjer, aangeboden door J. C. T. BERNELOT MOENS. Ibid. XX.
- Over eenige nieuwe soorten van Zeeveders of Pennatulina (Polypi natantes) van den Indischen Archipel. Ibid. XX.
- Slangen van Rau (Sumatra's Westkust), aangeboden door J. A. JAMES. Ibid. XX.
- Reptiliën van Bankalis, aangeboden door J. J. W. E. VAN RIEMSDIJK. Ibid. XX.
- Pareas Waandersi, de zoogenaamde vliegende slang van Bali. Ibid. XX.
- Over de reptiliën-fauna van Sumatra. Ibid. XXI. 1860.
- Reptiliën van Buitenzorg. Ibid. XXI.
- Soorten van Reptiliën van het eiland Banka, aangeboden door C. W. F. MOEK. Ibid. XXI.
- Reptiliën van Ampat Lawang, aangeboden door H. J. ALKEN. Ibid. XXI.
- Reptiliën van Japara, aangeboden door H. RAAT. Ibid. XXI.
- Algemeen verslag der werkzaamheden van de Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, voorgelezen in de 10^{de} Algemeene Vergadering, gehouden den 14^{den} Februarij 1860. Ibid. XXI.
- Reptiliën van Sumatra's Westkust, aangeboden door E. W. A. LUDEKING. Ibid. XXI.

- Over de reptiliën-fauna van Ceram. Ibid. XXII. 1860.
Over de reptiliën-fauna van Amboina. Ibid. XXII.
Reptiliën van Makassar, aangeboden door J. R. A. BAUER.
Ibid. XXII.
Reptiliën van Boni, aangeboden door J. J. VAN BLOEMEN
WAANDEBS. Ibid. XXII.
Thans bekende reptiliën van Celebes. Ibid. XXII.
Reptiliën uit de omstreken van Gombong, aangeboden door
F. H. DEISSNER. Ibid. XXII.
Reptiliën van het eiland Timor, aangeboden door G. WAS-
SINK. Ibid. XXII.
Thans bekende reptiliën van Timor. Ibid. XXII.
Reptiliën van Banka, aangeboden door C. W. F. MOGK.
Ibid. XXII.
Reptiliën uit de omstreken van Fort de Kock, aangeboden
door E. W. A. LUDEKING. Ibid. XXII.
Het partikulier landbezit op Java. Gids. Jaarg. XXVII. 1863.
Een woord aan den lezer. Tijdschr. Ned. Ind. Nieuwe Serie,
1863. I.
De Molukken en Menado in 1860 en 1861. Ibid. 1863. I.
De invoering der volkszijdeteelt in Nederlandsch Indië. Ibid.
1863. I.
Nederlandsch Indië en de Volksvertegenwoordiging I—V.
Ibid. 1873. I, II, 1864.
Het Koninklijk Instituut voor de Indische taal-, land- en
Volkenkunde, Ibid. 1863. I.
Het onderwijs in het Maleisch en Javaansch te Utrecht.
Ibid. 1863. I.
Razzia's in Nederlandsch Indië. Ibid. 1863. I.
Aankondigingen en beschouwingen op het gebied der kolo-
niale letterkunde. Ibid. 1863. I.
1. Parlementaire redevoeringen over koloniale belangen,
van W. R. VAN HOEVELL.
2. Hinderpalen die vrijwilligen arbeid en vrije kultuur
op Java in den weg staan, van H. A. F. DE
VOGEL.
3. Redevoeringen en adviezen, van Mr. WINTGEM.

4. Het herstel van het Nederlandsch gezag op Java, van J. H. J. HOEK.
 5. Beschouwingen over partikuliere industrie, van J. J. HASSELMAN.
 6. De Ned. O. I. bezittingen onder VAN DER CAPELLEN, van J. A. SPENGLER.
 7. Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned. Ind. Dl. 7 en 8.
 8. Geographie van Ned. Indië, van J. PIJNAPPEL.
 9. De wording van het kultuurstelsel, van BARTHOLO.
 10. Over de drukpers in Ned. Indië, van J. J. A. SCHILL.
- Overzicht der Litteratuur over Nederlandsch Indië van het jaar 1862. Ibid. 1863. I.
- Individueel grondbezit in de residentie Cheribon. Ibid. 1863. I.
- Wetenschappelijke werkzaamheid in Nederlandsch Indië. Ibid. 1863. I.
- Koffij van Java en van Ceylon, een wenk in cijfers. Ibid. 1863. I.
- Statistisch-oeconomische onderzoekingen en beschouwingen op koloniaal gebied.
1. Over de bevolkingstoename op Java. Ibid. 1863. I.
- Levensberigt van J. J. ALTHEER. Ibid. 1863. I.
- Jaarlijksche overzichten van wetenschappelijke verrigtingen op Nederlandsch-Indisch gebied. Ibid. 1863. I.
- Oudheidkundig onderzoek op Java. Ibid. 1863. I.
- Een nieuw gebouw voor een Museum in Nederlandsch Indië. Ibid. 1863. I.
- Over de strekking van dit Tijdschrift onder de nieuwe redactie. Ibid. 1863. I.
- De verliezen der wetenschap in Nederlandsch Indië. Dood van P. DIARD en J. G. F. BRUMUND. Ibid. 1863. I.
- De officiële suikerrapporten over het individueel grondbezit op Java. Ibid. 1863. I.
- De statistische opname der residentie Cheribon. Ibid. 1863. II.
- Bijdrage tot de geschiedenis en de kennis van Nederlandsch Indië in het jaar 1807. Ibid. 1863. II.
- De hervorming der Molukken. Ibid. 1863. II. 1864.

Aankondigingen en beschouwingen op het gebied der koloniale letterkunde. Ibid. 1863. II.

1. Art. 56 van het reglem. op het beleid der reger. v. N. I. van A. J. DUYMAER VAN TWIST.
2. Tijdschrift voor Ind. taal-, land- en volkenkunde. Dl. XI, XII.
3. Natuurkundig Tijdschrift voor Ned. Indië. Dl. XXIV, XXV.
4. Geneeskundig Tijdschrift voor Ned. Ind. Dl. IX, X.
5. Boegineesch heldendicht op den eersten Bonischen veldtocht, vert. door B. F. MATTHES.
6. Het ontstaan van het rijk van Wadjo enz., vert. door B. F. MATTHES.
7. Bijdragen tot de geschiedenis. Onderh. met Engeland 1820—1824, van ELOUT.
8. Handleiding voor bouwkunde in Ned. Ind., door LAKERVELD en BROCX.
9. Verslag werkzaamheid Bataviaasch Genootsch. van 27 Maart 1863.
10. Algemeen verslag Schoolwezen in Ned. Indië onder ultimo 1861.
11. Het gaslicht toegelicht, door R. J. L. WEYHENKE en J. M. ROSKOPF.
12. Koloniale Jaarboeken. Jaarg. I, II.
13. Het dwang- en monopoliestelsel, door W. VAN PREHN.
14. Een vlugtige blik op Java enz., door R. W. BAKE.
15. Essai d'une faune entomologique de l'Arch. Ind. Néerl., door SNELLEN VAN VOLLENHOVEN.

Het regeringsreglement thans het stelsel der konservatieven. Ibid. 1853. II.

Ambtelijke stemmen over »vrijwillige arbeid» op Java. Ibid. 1863. II.

Iets over het mijnwezen in Nederlandsch Indië. Ibid. 1863 II.

Een koloniaal hervormer. Ibid. 1863. II.

Beschaving der inlandsche bevolkingen in Nederlandsch Indië. Ibid. 1863. II.

De zeeroof in den Indischen Archipel. Ibid. 1863. II.

- Levensberigt van W. C. VAN BRAAM. Ibid. 1863. II.
- De tinexploitatie op de Karimon-eilanden Ibid 1863. II.
- De aftreding van den heer LION als hoofdredacteur van het Bataviaasch Handelsblad. Ibid. 1863. II.
- Statistisch-oeconomische beschouwingen op koloniaal gebied. II. Over de digtheid der bevolking van Java. Ibid. 1863. II.
- Suikerfabrieken op Java in kontrakt met het gouvernement in 1863 Ibid. 1863. II.
- Ondernemingen van ontginning van woeste gronden op Java. Ibid. 1863. II.
- Het onderwijs der inlandsche bevolkingen. Ibid. 1863. II.
- Een stem uit Indië. Ibid. 1863. II.
- Nieuwe stemmen uit Indië. Ibid. 1863. II.
- De beoefening der geologie van Nederlandsch Indië. Ibid. 1863. II.
- Een woord aan den lezer. Ibid. 1864. I.
- De Nederlandsch-Indische handelsvloot in 1843 en 1863. Ibid. 1864. I.
- Nederlandsch Indië in de volksvertegenwoordiging. VI. Ibid. 1864. I.
- De suikerproduktie op Java, Mauritius en Cuba, een nieuwe wenk in cijfers. Ibid. 1864. I.
- Een Engelsche Courant in Nederlandsch Indië. Ibid. 1864. I.
- De opheffing van de gedwongen nagelkultuur en van het nagelmonopolie. Ibid. 1864. I.
- Aankondigingen en beschouwingen op het gebied der koloniale letterkunde. Ibid 1864. I—II.
1. Het inlandsch schoolwezen en de evangelisatie in N.-Indië, door BARTHOLO.
 2. De evangelische zending en Oost-Java, door J. E. HARTHOORN.
 3. De evangelische zending op Oost-Java, door H. C. VOORHOEVE.
 4. Java, Eene voorlezing door H. CAPADOSE.
 5. Dertigste jaarlijksch verslag van het Parap. Weezengesticht.

6. De munten van Nederlandsch Indië beschreven en afgebeeld door NETSCHER en v. D. CHYS.
7. Herinneringen aan Ned. Indië uit de jaren 1837—52.
8. Handboek v. d. Landbouw in Ned. Indië, door W. L. DE STURLER.
9. Sur la culture du Quinquina à Java, par M. ROCHUSSEN.

De Reactie en de vrije en gedwongen tabakskultuur in Rembang. Ibid. 1864. I.

Een monument te Martapoera. Ibid. 1864. I.

De kunstmatige bevordering van den groei en de vruchtbaarheid van tropische gewassen. Ibid. 1864. I.

Overzicht der literatuur over Nederlandsch Indië van het jaar 1863 Ibid. 1864. I.

De ongelijkmatige werking van de heffing der landrente op Java. Ib. 1864. I.

Nieuw bericht omtrent het slagen der ailanthine-teelt in tropische gewesten. T. Ned. Ind. 1864. I.

Kon de wetenschap niet bloeien in een tropisch klimaat. T. Ned. Ind. 1864. I.

Het staatsexamen en het middelbaar onderwijs in Nederl. Indië. T. Ned. Ind. 1864. I.

Is zorg voor de beschaving der inlandsche bevolkingen van Nederlandsch Indië staatsplicht. T. Ned. Ind. 1864. II.

Onze ambtenaren op de buitenbezittingen. T. Ned. Ind. 1864. II.

De koffijproduktie van Java vergeleken met die van Ceylon. T N. Ind. 1864. II.

Aankondigingen en beschouwingen op het gebied der koloniale letterkunde. Tijdschr. Ned. Ind. 1864. II.

1. Open brieven betreffende onze Indische belangen, door A. ELINK STERK.
2. Oude grieven en nieuwe bewijzen ten aanzien van de evangelische zending, door S. E. HARTHOORN.
3. De regeeringsbeginselen van Nederlandsch Indië getoetst aan de behoefte van moederland en kolonie, door E. FRANCIS.

4. Catalogus der Bibliotheek van het Indisch Genootschap.
5. Koloniale Jaarboeken.
6. Jaarboekje Celebes 1864.
7. Een-en-twintig jaren in de Oost, door J. A. C. WAITZ.
8. Beschouwingen over Java, door J. J. HASSELMAN.
9. Natuurkundig Tijdschrift voor Ned. Ind. Dl. XXVI.
10. Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde. Dl. XIII.
11. Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Ind. Dl. I—IV.
12. Indisch Tijdschrift onder redactie van T. J. GRASHUIS. 1864.
13. Herinneringen uit de loopbaan van een Indisch officier, door W. A. VAN REES,
14. Nederlandsch Indië en het ministerie Thorbecke, door Mr. A. F. JONGSTRA.

Denkbeelden van den Javaan omtrent het recht van eigendom op den grond, volgens den stichter van het kultuurstelsel. T. Ned. Ind. 1864 II.

Een bewijs dat de Javaan geen vrijen wil kan hebben en zonder oordeel des onderscheids handelt. T. Ned. Ind. 1864. II.

Nog iets over de handelsvloot van Java. T. Ned. Ind. 1864. II.

Uitbreiding van het onderwijs van Staatswege onder de inlandsche bevolkingen in Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1864. II.

Het aanleeren van het Nederduitsch door de inlanders van gouvernementswege bevorderd. T. Ned. Ind. 1864. II.

Iets over de toename der Europeesche bevolking op Java. T. Ned. Ind. 1864. II.

Over de vroegere belastingen in geld op Java. T. Ned. Ind. 1864. II.

Een inspecteur van het inlandsch onderwijs in Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1864. II.

Het internationaal kongres over het koloniaal stelsel. T. Ned. Ind. 1864. II.

- Iets over de toeneming der Chineesche bevolking op Java.
Tijd. Ned. Ind. 1864. II.
- Publiciteit van statistische bijzonderheden omtrent Nederlandsch Indië. Tijdschr. v. Ned. Ind. 1864. II.
- Bevolking van Java en Madura op het einde van 1861. T. Ned. Ind. 1864. II.
- De Regering en de koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1864. II.
- De besluiten tot verbanning en interneering in Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1864. II.
- Aankondigingen en beschouwingen op het gebied der koloniale letterkunde. T. Ned. Ind. 1865. I.
1. Beschouwingen over de regeling van de bevordering, het ontslag, enz. der europeesche officieren van de Ned. Ind. Landmacht.
 2. Handleiding voor bouwkundigen enz. in Ned. Indië, door VAN LAKERVELD & BROEK.
 3. Neu-Guinee und seine Bewohner, von O. FIRSCH.
 4. Verslag verrigtingen Bataviaasch Genootschap 1863.
 6. Koloniale Jaarboeken. Jaarg. 4.
 7. Tijdschr. Ind. taal-, land- en volkenk. Dl. 14.
 8. Natuurk. Tijdschr. Ned. Ind. Dl. 26.
 9. Geschiedkundig overzicht v. h. handelstelsel in Ned. Indië, door J. H. M. MOLLERUS.
 10. Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned. Indië. Dl. IX.
 11. Geneeskundig Tijdschrift v. Ned. Ind. Dl. XI.
- Grondeigendom en heeredienstplichtigheid. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Het heulsap-vraagstuk op Java. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Levensbericht van Dr. G. WASSINK. T. Ned. Ind. 1865. I.
- De alarmkreten der reactie over Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Belemmering der partikuliere kultuurondernemingen op Java. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Het onderwijs in de land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië. T. Ned. Ind. 1865. I.

- Overzicht der litteratuur over Nederlandsch Indië van het jaar 1864. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Brief over het onderwijs onder de inlanders op Java. Algem. Vergad. Indisch Genootschap. 3 Maart 1865. T. Ned. Ind. 1865. I.
- Iets over de partikuliere landerijen van Java. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Wat de Javaan van de koffijkultuur geniet. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Bevolking van Java en Madura op het einde van 1862. T. Ned. Ind. 1865. II.
- De ontworpen West-Java koffijkultuur-maatschappij. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Over de dichtheid der bevolking van Java op het einde van 1862, T. Ned. Ind. 1865. II.
- Een nieuwe uitspraak over onze koloniale staatkunde en over het kultuurstelsel. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Petroleum-ontginning in Nederlandsch Indië en in het bijzonder op Java. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Het koffijmonopolie in het rijk van Boni. T. Ned. Ind. 1865. II.
- Ons koloniaal stelsel en de Nederlandsch-Indische Katoenmaatschappij. T. Ned. Ind. 1866 I.
- Iets over het eiland Bawean. T. Ned. Ind. 1866. I.
- Het bestuur over Nederlandsch Indië van den Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIE. T. Ned. Ind. 1866. I.
- Bevolking van Java en Madura op het einde van 1863. T. Ned. Ind. 1866. I.
- Verlies van menschenlevens op Java door ongelukken. T. Ned. Ind. 1866 I, 1-67, II.
- De gedwongen koffijkultuur in de Minahassa. T. Ned. Ind. 1866. I.
- Over het aantal dessa's en kampongs op Java en Madura. T. Ned. Ind. 1866. I.
- Nog iets over de verbrokkeling van het grondbezit op Java. T. Ned. Ind. 1866. I.
- De bevolkingsdichtheid van Java en Madura op het einde van 1863. T. Ned. Ind. 1866. II.

- Statistiek der bevolking van het gouvernement van Java's Noordoostkust in het jaar 1802.
- De bevolkingsdichtheid van Java en Madura' op het einde van 1864. Bijdr. taal-, land- en volkenkunde N. Ind. 3de Reeks 2de deel 1868.
- Bevolking van Java en Madura op het einde van 1864. T. Ned. nd. 1877. II.
- Bevolking van Java en Madura op het einde van 1865. T. Ned. Ind. 1868. II.
- De Bevolkingstoename van Java en Madura in het twintigjarig tijdvak 1845 tot 1865 T. Ned. Ind. 1868. II.
- De Hervorming van het koloniaalstelsel. 1868. 8°.
- Verslag van het Koninklijk zoölogisch botanisch Genootschap van akklimatatie, uitgebracht in de (Jaarlijksche) Algemeene Vergadering, gehouden te 's Gravenhage op 29 April 1868. 's Gravenhage 1868.
- Verslag van het Koninklijk zoölogisch botanisch Genootschap van akklimatatie, uitgebracht in de (Jaarlijksche) Algemeene Vergadering, gehouden te 's Gravenhage op 21 April 1869.
-